T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇATIŞMA VE GÖÇ KÜLTÜRÜ YÖNTEMBİLİMİ BAĞLAMINDA BİR ROMAN OKUMASI: HAKAN GÜNDAY *DAHA*

SEDEF AKSOY

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ SELDA UYGUR GÜRBÜZ

EDİRNE 2019

Tezin Adı: Çatışma ve Göç Kültürü Yöntembilimi Bağlamında Bir Roman Okuması: Hakan Günday *Daha*

Hazırlayan: Sedef Aksoy

ÖZET

Bu çalışmada geçmişten günümüze var olan göç ve mültecilik olgularının yazın alanındaki yansımaları incelenmektedir. Güncelliğini her zaman koruması beklenen bir konu olan göç ve mültecilik olguları, önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu çalışmaya dayanak oluşturan temel soru, insanların göç ederken olumlu veya olumsuz yaşadıkları durumlar karşısında neler yaşadıklarıdır. Gerek göç edip azınlık durumuna düşen, gerekse mülteci olarak başka bir milletin topraklarında azınlık olmayı seçen kişilerin yaşadıkları durumları açıklamak çalışmanın temel amacıdır. Bu bağlamda çalışma alanı olarak öncelikle göç modellerine değinilmiş ve bunların açıklaması yapılmıştır. Daha sonra, Profesör Doktor Ali Tilbe'nin, günümüzde göç konusunda çalışmalar yapan Profesör Doktor İbrahim Sirkeci ve Jeffrey H. Cohen'in birlikte geliştirdiği *çatışma ve göç kültürü* modelini, Lucien Goldmann'ın *oluşumsal yapısalcılık*, Gérard Genette'in *öykülemebilim* ve John W. Berry'nin *kültür(süz)leşme* yaklaşımıyla birleştirerek yazınsal yaratıları özellikle de göç romanlarını incelemek için geliştirdiği karma yöntembilimi şeklinde açıklamıştır. Bu tezde bu modele değinilmekteki amaç; modelin skalası üzerinden yola çıkarak yapılan göçlerin kişiler üzerinde yaratmış olduğu etkiyi ve sonucu daha geniş şekilde açıklamaktır. Söz konusu bu süreç içerisinde bir de göçün sanata olan etkisi ele alınarak, bir mülteci roman olan *Daha*'nın yazarı Hakan Günday'a ve eserlerine değinilerek göçün sanat üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Bu etki üzerinden *Daha* romanı çatışma ve göç kültürü yöntembilimi bağlamında derinlemesine incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, göç kültürü, göçmen, mülteci, göç kuramları, Hakan Günday, Daha.

Name of Thesis: A Novel Reading in the Context of Conflict and Migration Culture Methodology: Hakan Günday *More*

Prepared by: Sedef Aksoy

SUMMARY

In this study, immigration and refugee cases, which exist from the past to the present and will survive as long as human life exists, are examined. Immigration and refugee cases, a topic that will always protect its currentness, have become a research topic worthy of review. The basic question of this study, which has a generalistic point of view, is where and in what way some people find themselves in this migration scale in the face of positive or negative situations when they migrate. It is the basic function to understand the situations experienced by people who choose to become minorities in the territory of other nations both as migrants and as minorities.

Depending on this question and its basic function, primarily migration models are explained and explained. After this explanation, a detailed study has been done on the conflict and migration culture model developed by Professor Doctor Ibrahim Sirkeci and Jeffrey H. Cohen, who have been successful in their studies on migration today. The purpose of this model; The aim of this study is to explain the effect of the migrations of people on the scale of the model and the result in a more meaningful way.

In this process, the impact of migration on art was discussed and Hakan Günday, the author of Daha, a refugee novel, touched upon the effects of migration on art. Through this effect ‘‘More’’ novel has been studied in depth in the context of conflict culture and methodology of migration.

Key of words: Migration, migration culture, immigrant, refugee, migration theories, Hakan Gunday, More.

ÖNSÖZ

Göç, dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve başka çeşitli sebeplerle insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskan ünitesinden bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi olarak tanımlanır. Aynı zamanda bireyin tanıdığı, bildiği çevreden kopup daha iyi, daha güvenilir gördüğü yerlere hareket etmesiyle alışılmışın dışında bir sürecin başlaması olarak da açıklanabilir.

Günümüzde göç ve göçmenlik olguları her ne kadar Orta Doğu coğrafyasına yakın bölgelerdeki siyasal gelişmeler nedeniyle gündemde olmasına karşın, göçün tarihini insanlığın başlangıcına Adem ile Havva'nın cennetten kovulmasına kadar dayandırmak mümkündür. Göçler tarihte kimi zaman zorunlu, kimi zaman gönüllü olarak gerçekleşmiştir.

Çalışmada ele alınan göçmenlik konusu, edebiyatın ve sanatın konusu olurken, aynı zamanda nesnel olarak ele alındığında politik ve sosyolojik çalışmaların konusudur. Göç kavramı geniş etkileriyle edebi yaklaşımlar içinde göçmen edebiyatı diye bir türün oluşumuna neden olmuştur.

Çalışmada, göçmenlik durumunun edebiyata yansıması ve gidilen yeni yerlerde dayatılan tek tipleştirici göçmen/mülteci kimliği ile bireyin özgün kimliği arasındaki çatışmalar, mülteci olma deneyimleri, bellek kültür bağlamında Hakan Günday'ın *Daha* isimli yapıtı ele alınarak incelenecektir. Mültecilik olgusunun Türk yazınında nasıl ele alındığı gösterilmeye çalışılacaktır.

Çalışma beş bölümden, Sonuç, Kaynakça, Şekil Listesi ve Kısaltmalar'dan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde göç olgusu açıklanarak, göçmen ve mülteci kavramlarının tanımları yapılacaktır. Göç çeşitleri açıklandıktan sonra yapılan göçlerin zorunlu veya gönüllü ayrımına değinilecektir. İkinci bölümde geçmişten günümüze göç kuramları tarihsel gelişimi ile birlikte verilecektir. Üçüncü bölümde Profesör Doktor İbrahim Sirkeci ve Jeffrey Cohen'in geliştirdiği Çatışma ve Göç

Kültür Modeli, kavramları ile birlikte açıklanarak dördüncü bölümünde bu modelin göç yazınındaki yerini toplumbilimsel bağlamda, Profesör Doktor Ali Tilbe'nin geliştirdiği yöntembilimi ile birlikte açıklanacaktır. Beşinci bölümde ise geliştiren bu model, günümüz yeraltı edebiyatının en önemli isimlerinden olan Hakan Günday'ın *Daha* romanı üzerinden incelenerek açıklanacaktır.

Her bilimsel çalışmada olduğu gibi bu çalışma da kişisel bir merak ve ilgiden doğmuştur. İlgi ve merak ile doğrudan alakalı olan bir çalışma, çalışmacının ilgisini ve merakını o konuya, daha iyi çalışması, anlaması ve anlamlandırması için bir yönergedir. Bu çalışmanın ortaya çıkmasındaki bilimsel merakın temeli, 2017-2018 yılında Freiburg Albert- Ludwigs Üniversitesindeki sayın hocam Prof. Dr. Şener Bağ önderliğinde, göç çalışmalarının günümüzdeki önemi ve buna bağlı olarak günümüz önemli yazarlarından Hakan Günday'ın *Daha* romanının bu konu ile özdeşleştiğinin farkına varmakla başlamıştır. Bu farkındalık, uluslararası göç literatürünün zenginliği, konunun çok boyutlu olarak ele alınabileceği ve bir göç çalışması yapmanın farkındalığını sağlamıştır. Çalışmalarımın ve araştırmalarımın tamamlanmasında birçok kişinin emeği, desteği ve katkısı olmuştur. İlk teşekkürümü sevgili danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Selda UYGUR GÜRBÜZ'E sunuyorum. Bu çalışmanın her aşamasında ve her anında büyük katkıları vardır. Bana duyduğu sabır ve toparlayıcılığı için, kontrol aşamalarındaki dikkatli ve özenli halleri için, bana duyduğu arkadaş canlısı ilgisi için teşekkürü bir borç biliyorum. Sürekli cesaretlendirip bu alanda çalışmam için açtığı yolda başarılı olacağıma sonsuz inancı olduğu için sayın hocam Prof. Dr. Şener BAĞ'a da teşekkür borçluyum. Bana bu model hakkında engin bilgilerini sunan, modelin uygulama aşamasında sabırla yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ali TİLBE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Mesleğimde ilk tecrübemi yaşatan ve engin bilgileri ile bana mesleğimin her anında destek olan sayın hocam Nejat Hasan DEMİRCİ'ye, müdürüm sıfatıyla hayatıma girip daha sonra bir abla-kardeş kadar yakın olduğumuz, hoşgörüsünü ve güler yüzünü hiç eksik etmeyen canım müdürüm Pembe SALT'a, manevi desteğiyle hep yanımda olan sevgili Serpil CABBAROĞLU'na da teşekkürü bir borç bilirim.

Olağanüstü enerjileri ile ve bu çalışma alanında sundukları fikirler ile desteklerini benden esirgemeyip çalışmalarıma ortak olan çok sevgili dostlarım Ceyda ÇALIM, Hilal Esin ÇOŞKUN, Kaveh RAHMANPOUR ve İrma BOLKVADZE'ye, bu çalışma sürecinde olduğu gibi hayatımın geri kalan kısmında da yapacağım tüm çalışmalarımda desteğini benden esirgemeyecek olan İlkay İŞCAN'a da sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bir dostun bir dostuna göstereceği en içten, samimi, sıcak dostluğu gösteren, bu stres dolu dönemde yüzümden tebessümü eksik etmeyen, bu zorlu süreçte beni her daim güldüren dost dediğim sevgili öğrencim Esin KOYUNCU'ya, ve yine bu zorlu süreçte yanımda olan, pozitif enerjisi ile beni her daim işime motive edip mutlu eden, en ciddi esprileri ile beni şaşırtıp sonra kahkahalara boğan canım öğrencim Efe KARADAŞ'a teşekkürü bir borç biliyorum.

En büyük teşekkürlerimi de çalışmam boyunca beni anlayıp destek olan, en çekilmez olduğum anlarda bile büyük sabır ve hoşgörü gösterip bana destek olan biricik aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

KISALTMALAR

age.: Adı geçen eser

agm.: Adı geçen makale

bkz.: Bakınız

BMMYK.: Birleşmiş Milletler Mültecilik Yüksek Komiserliği

IOM.: International Organisation for Migration

S.: Sayfa

UNHCR.: Unated Naitons High Comissionner for Refugees.

ŞEKİLLER VE TABLOLAR

Şekil 1: Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Bunların Etkileri …..22

Şekil 2. İnsani Güvenlik ev Çatışma Eksenleri…….40

Tablo 1: Göç Yazını Yöntembilim Çizgeci……..54

İÇİNDEKİLER

ÖZET I
SUMMARY II
ÖNSÖZ III
KISALTMALAR VI
ŞEKİLLER VE TABLOLAR VII
İÇİNDEKİLER VIII
1. BÖLÜM: GÖÇ 1
1.1 Göç nedir? 2
1.2 Göç Çeşitleri 7
1.2.3 Göç Olgusu ve Mültecilik 11
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE 17
2.1. Genel Göç Kuramları 17
2.1.1. Ravenstein'ın Göç Kanunları 17
2.1.2. İtme Çekme Kuramı 21
2.1.3. Petersen'in beş göç tipi 24
2.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı 26
2.1.5. Merkez Çevre Kuramı 28
2.1.6. Göç Sistemleri Kuramı 31
3. BÖLÜM: YÖNTEMSEL ÇERÇEVE 36
3.1. Çatışma ve Göç Kültür Modeli 36
3.1.1. İnsani Güvensizlik 38
3.1.2. Çatışma 39
3.1.3. Çatışmanın kaynakları, düzeyleri ve Ulusötesi göç 41
4. BÖLÜM: GÖÇ YAZININDA ÇATIŞMA VE GÖÇ KÜLTÜRÜ YÖNTEMBİLİMİ 45
4.1. Göç Yazınına Genel Bir Bakış 47

4.2. Göç Romanı Çözümleme Yöntembilimi 49
5. BÖLÜM: HAKAN GÜNDAY'IN "*DAHA"* ADLI 56
ROMANININ İNCELENMESİ 56
5.1. Hakan Günday'ın Roman Evreni 56
5.2. Anlama Aşaması > İçkin Çözümleme 59
5.2.1. *Daha*'da Anlatının Yapısı 59
5.2.2. Anlatıcı ve Odaklayım 61
5.2.3. Kişi 63
5.2.4. Süre 83
5.2.5. Uzam 103
5.3. Mikro, Mezo, Makro Düzey 116
5.3.1. Göç Olgusu → Göreli Güvenlik Uzamı; Çatışma ve Göç Devinimi 116
5.4. Açıklama Aşaması > Aşkın Çözümleme 120
5.4.1. Dönemsel Göç Devinimleri ve Toplumsal Yapı 120
5.4.2. Öne Çıkan Temel Örge ve İzlekler 124
SONUÇ 137
KAYNAKÇA 140

1. BÖLÜM: GÖÇ

İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar var olan göç, insanın yaşamı için vermiş olduğu mücadelenin en önemli halkalarından biridir. Kişiler olumsuz yaşam koşullarından kurtulmak, yaşamlarını daha güvenli ortamlarda sürdürmek, daha insancıl ilişkiler içinde olmak, düzenli toplumsal ortamlar yaratmak ve maddi anlamda daha huzurlu olabilmek için bir yerden bir yere göç edip durmaktadırlar. Bu yönde gelişen hayat şartları, göç olgusunun insanlık tarihinin her döneminin en önemli kesitlerinden biri olmasına neden olur.

Göç, kişilerin kitleler halinde uluslararası sınırları aşarak ya da ülke sınırları içinde gerçekleştirdiği, daha çok plânsız hareket ettikleri bir olgudur; beraberinde demogojik sorunlar, alt yapı problemleri, çarpık kentleşme, sağlık problemleri, sosyal ve psikolojik sorunları getirir. Özellikle uluslararası göç olayında farklı toplumların uyumsuzluk içine girmesi sonucunda birçok toplum örgütü devreye girip bu toplumlar için ulusal veya uluslararası yasal düzenlemeler oluşturur ve bunları zorunlu hale getirir. Çünkü bir tarafta yerinden yurdundan vazgeçmiş çaresiz bir toplum ve diğer taraftaysa tanımadıkları topluluklarla, onların getirdikleri sorunlarla yaşamak zorunda kalan insanlar bulunmaktadır. Bu sebeple her iki tarafın da iyiliğini düşünen yasal düzenlemelere gidilir.

Hem göç eden hem de göç edilen yerdeki kişilerin topluma uyum sağlaması, gereksinimleri, hedef ülke toplumundaki kişiler tarafından nasıl karşılanacağı, kaybettikleri veya kazandıkları arasında bir uyum süreci yaşaması kişiler için hayati önem taşır. Bu eylem en çok bireyi etkiler. Çünkü bu eylem sonucunda birçok kültür ve medeniyet değişikliğe uğrar ve yepyeni yapılar oluşur.

Mültecilik, göç olgusu ile paralel oluşan bir durumdur. Mültecilik, göçün en zor ve kişiye en çok zarar veren olgusudur. Özgürlüklerinden, kişi güvenliği ve yaşama haklarından vazgeçmek durumuna maruz kalan mülteciler, ülkelerini terk ederek başka ülke sınırları içinde bu haklara sahip olma çabasına girmektedirler. Bazen hedef ülkede hayatta kalabilmek adına maruz kaldıkları her türlü duruma ses

çıkarmamaktadırlar. Dünya da yaşanılan bu zulüm ve ıstıraba kimi zaman sessiz kalmakta, bazı devlet ve sivil toplum örgütleri ise bu durum için yasal düzenlemelere gitmektedir.

1.1 Göç nedir?

Göç, insanlık tarihinde uzun yıllardan beri var olan bir harekettir. Tarihimizde hicretle başlayıp, Kavimler Göçü, mübadeleler gibi birçok önemli olay göçün dönüm noktasını oluşturmaktadır. Göç, kitlelerin ekonomik sıkıntılar, sosyal, siyasal veya doğal afetler gibi nedenlerle bir yerden başka bir yere yapmış oldukları harekettir.

Sözlük anlamı olarak " *Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret"* olarak tanımlanmaktadır.[1] Aynı zamanda göç, siyasal ve idari sınırların geçilip yer değiştirilmesi, bu yer değiştirmenin yarı kalıcı ya da kalıcı şekilde yapılması; bir coğrafi bölgeden başka bir coğrafi bölgeye geçilmesi olarak da tanımlanabilir. Yani göç, yaşanılan yerden ayrılma ile başlayan bir süreç ve daha sonra yerleşmeye varılana kadar olan sonuçların gerçekleştiği bir olay, aynı zamanda da dönüşün de yapılacağı bir süreç olarak görülür. Bu süreç ülke sınırları içinde olduğu gibi yerleşim yerinden binlerce kilometre uzağa da yapılabilir. Yani göç bir olay değil süreçtir.

Göç, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olmuştur.[2] İnsanoğlunun yeryüzündeki öyküsünün göçebe bir yaşam biçimiyle başladığı ve zamanla tarımsal aktivitelerin hayat bulmasıyla yerleşik hayata geçilmiş olduğu kabul edilmektedir. Bu yerleşme hiçbir zaman tüm insanları ve zaman dilimlerini kapsayacak biçimde

---

[1]http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.53aadeaaf1ddb0.58247586,01.06.2014

[2]Stephan Castles-Mark J Miller, ''*Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri'',*Çeviren: Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s.7.

olmamıştır. Tarihin her safhasında insanlar farklı yerlere farklı sebeplerle hareket eder ve hâlâ da etmektedir. Sebepleri oldukça fazla olan göç, alışılmış hayat standartlarının dışına çıkılmış olmasından dolayı birçok zorluk da barındırmaktadır. Kişi, can ve mal güvenliğini sağlayamamasından ötürü göç etmiş ve daha rahat bir hayat standardı sağlamak istemiştir. Ya da var olan imkânlarından daha iyisine sahip olmak, siyasi baskıdan uzaklaşıp daha rahat bir psikolojiye kavuşmak da bu sebepler arasında yer almaktadır.

Göç, insanların hayat koşullarını iyileştirme amacıyla gerçekleştirdiği ekonomik, sosyal ya da politik kaynaklardan doğan bir harekettir.[3] Ekonomik ve sosyal kaynaklı sebepler toplumların yerleşik yaşama geçmiş olduğu günden bu yana var olmaktadır. Toplumlar önce daha güvenli, daha sonraları ise daha verimli topraklar arayışlarına girmişler ve sürekli göç etmişlerdir. Bu arayışlar beraberinde rekabeti de getirmiş ve sosyal olaylar politik bir duruma dönüşmüştür. Bu sebeple göç, toplumların mekân değiştirme sürecinde sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısının değişmesine sebep olan etken denilebilir.

Göç, sosyal bilimler alanında popüler bir konu olma özelliğini hiç kaybetmemiş ve araştırmacılar tarafından değişik şekillerde tekrar tekrar ele alınmıştır. Bu hareket göç eden toplumların ya da kişilerin bir yerden başka bir yere gitme hareketi şeklinde de tanımlanabilir. Akkayan, bu kavramı kişilerin yaşadığı yerleşim birimini terk ederek başka bir yere yerleşmesi sonucu ortaya çıkan yer değiştirme olayı olarak tanımlamaktadır.[4]

Coğrafya alanında da göç önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü kişinin göç etme sebeplerinden biri de yerleşim yerinden memnuniyetsizliğidir. Kişi, daha verimli topraklarda daha olumlu iş imkânlarına sahip olacak şekilde yaşamayı

[3] Zeynep Aksoy, *Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, sayı 20, 2012, s.292-303.
[4]Taylan Akkayan, *"Göç ve Değişme''* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979, s.20.

arzulamaktadır. Böylece coğrafya, göç üzerinde hem neden hem de sonuç olmaktadır.

Toplumların ya da bireylerin yer değişikliği planı yapmaksızın geçici bir süreliğine mekân açısından bir yerden başka bir yere göç etmelerine, yer değiştirmelerine de göç denir. Bu yer değiştirme durumu çevre değişimi anlamını da taşımaktadır. Bu çevre değişimi sonucunda yaşanması ihtimal olan çevreye, mekâna, topluma uyum problemlerini de beraberinde getireceğini kimi araştırmacılar tanımlarında belirtmektedir. Göçün kişilerin yeni bir mekana, çevreye, topluluğa uyum sağlamaya çalışılan ve buna karşılık belli problemlere kaynaklık eden bir çevre değişimi olarak tanımlanır.

Kişilerin yaşadığı çevrede var olan uyumsuzluklara karşı önlem alarak daha iyi standartlarda yaşamak veya daha verimli ortamlarda, topraklarda çalışmak için zaman zaman yer değiştirme ihtiyacı duymaktadır. Kırsaldan kente ya da bir ülkeden başka ülkeye yapılan beyin göçleri bu amaçla yapılan göçler arasında yer almaktadır. Kişiler kazanmış olduğu statülerini var olan standartlarından daha üstün standartlara sahip olan ortamlarda kullanmak isteyebilir. Bu sebeple başka ülkelere göç etme gereksinimi duyabilirler.

Durugönül'e göre ise göç, belli bir nüfusun sosyokültürel çevre veya coğrafya değişmesidir.[5] Bu coğrafi değişim beraberinde nüfus değişikliği kavramını da ortaya çıkaracağı için bazı araştırmacılar göç tanımları için nüfus değişikliği kavramına da değinmektedir. Bu nedenle göç toplumları sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve demogojik yönden değişikliğe iten nüfus hareketi olarak tanımlanmaktadır.

Kişiler çeşitli sebeplerle göç etme durumunda kalırlar. Bu durum sürekli ve geçici de olabilir. Genellikle eğitim, çalışma veya seyahat amaçlı olanlar kısa sürelidir ve geri dönülecek olunsa da bu hareketin içinde yer alırlar. Ekonomik

[5]Esma Durugönül, Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler, *Toplum ve Göç,* Ankara: ll. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, DİE & Sosyoloji Derneği Ortak Yayını, 1997.

açıdan eşit biçimde yararlanamayan durumlarda toplumlar bu fırsatlardan payını almak için ekolojik veya devlet gibi etmenlerin de dayatmaları sonucu sürgün, iskan hareketlerini gerçekleştirirler. Bu hareketler de uzun süreli göçün bir parçasıdır.

Tarih boyunca dünyanın birçok yerinde farklı sebeplerden büyük göç hareketleri meydana gelmiştir. Orta Çağ'da din ve ırk gibi etkenlerin sebep olduğu mezhep savaşları Avrupa'dan dünyanın birçok bölgelerine göçlere sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde de başarısızlıkla sonuçlanan savaşların etkisi ile imparatorluk dağılmış ve ilerleyen dönemlerde mübadele hareketi yaşanmıştır. Bu hareket de mekan değiştirme nedeniyle bir göç hareketi sayılmaktadır.

Birey ya da toplulukların ekonomik, toplumsal ya da siyasi nedenlerle yer değiştirmeleri ve gittikleri yere geçici ya da kalıcı biçimde yerleşmeleri göç olarak tanımlanmaktadır.[6] Yalçın[7], göçü açıklarken bu sebepler arasında ekoloji ve bireysel nedenleri de saymakta ve göçü toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi olarak tanımlamaktadır. Göç, insanların istemli ya da istemsiz olarak coğrafi alanlar üzerinde birey ya da kitle halinde gerçekleştirdiği mekan değişikliğidir.[8]

Ozankaya[9], yaptığı göç tanımında daha fazla detaya yer vermekte ve göçün aynı coğrafi alan içerisinde olabileceği gibi coğrafi alanlar arasında da olabileceğini belirtmektedir. Tanımında ayrıca göçün yerleşim amacı güden bir nüfus hareketi olduğu bilgisine de yer vermektedir. Türkiye'de 1940'larda Batı'dan gelen maddi yardımlara dayalı olarak modernleşme gerçekleşmesi, kentlerde sanayi ve hizmet sektörünün gelişmesine bağlı olarak kırsalda toprağa bağlı işlere kopuşun gerçekleşmesi ile köyden kente göçler başlamış ve böylece coğrafi alanlar arasında da göçler başlamıştır.

---

[6] Mustafa ,Gündüz, Nalan, Yetim., Terör ve Göç, ll.Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-22 Kasım 1996, Ankara, Türkiye: Kongre Özet Kitabı,1996, s.109-115.
[7] Cemal Yalçın., *Göç Sosyolojisi,* Anı Yayınları, Ankara 2004, s.13.
[8] Metin İşçi., *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme,* Der Yayınları, İstanbul 2000, s.71.
[9] Özer Ozankaya., *Toplumbilim,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1986, s.202.

Göç; insanların yaşam alanlarından, mali olanaklarından, alışılageldikleri sosyal unsurlardan isteğe bağlı olarak ya da zorla uzaklaşması ve farklı bir ortamda yeni bir hayata başlamasıdır.[10] Koca'ya[11]göre ise bir topluluğun böylesi bir duruma sürüklenmesi için çok vahim sebeplere ihtiyacı vardır. Göç, keyfi bir durum değildir. Bazı ülkelere jeopolitik konumu gereği önem arz etmekte ve bu sebeple siyasi, toplumsal, savaş ve benzeri nedenlerle göçe maruz kalmakta ya da göç vermektedir. Bu nedenlerden doğan göçün keyfi olmadığı bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla başlayan ve yeni iskan politikaları uygulanan yerler ile Sovyet Rusya'nın dağılması sonucu oluşan Türk devletlerinin böylesi bir duruma sürüklendiğini göstermektedir.

Ülkeler, göç sürecinde göç hareketlerine göre farklı kategorilere ayrılmaktadır. Bunlardan biri olan menşe ülke, göç sürecinin başladığı, göçün kaynaklandığı ülkeyi göstermektedir. Göç eden kişi genellikle menşe ülke vatandaşı olmaktadır.[12]Hedef ülkesi veya varış ülkesi ise göç edenlerin yerleşmek amacıyla gittikleri ülkeyi ifade eder. Ayrıca menşe ülke ile hedef ülkesi arasında ülkeler söz konusu olabilir. Bu ülkelere de transit ülke adı verilir.[13]

Göç hareketlerine göre farklı kategorilere ayrılan bu ülkelerde çeşitli sorunlar da ortaya çıkmaktadır. Menşe ülkede, göçün sebebi her ne olursa olsun demogojik açıdan bir farklılık görülmektedir. Kişilerin yaşamış oldukları ortamları terk edip farklı bir yerleşim yerine gitmeleri onları psikolojik açıdan etkilemektedir. Kültürel uyum sağlama, ferah ekonomik imkanlara kavuşabilme gibi nedenler ortaya çıkmaktadır. Hedef ülkede ise bu kişilerin uyum problemleri yaşandığı taktirde hedef ülkenin kişileri ile sorunlar ortaya çıkabilir. Menşe ülke ile hedef ülke arasında köprü görevinde olan transit ülkeler ise göç eden kişilerin diğer bir durağı kabul edilebilir.

---

[10] Aykut Toros., Önsöz: "Sorunlu Bölgelerde Göç", (1. Baskı), Global Strateji Enstitüsü, Ankara 2008, s.24.

[11] Salim Koca., Türklerin Göçleri ve Yayılmaları, *Türkler,* Cilt 1, s.651-656, Editörler. H.C. Güzel, K. Çiçek. S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006.

[12]Yücel Acer-İbrahim Kaya-Mahir Gümüş, *Küresel ve BölgeİselPerspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi,* Uşak Yayınları, Ankara, 2010, s.12.

[13]Uluslararası Göç Örgütü (IOM), *Göç Terimler Sözlüğü,* ed. Richard Perruchoud/Jillyanne Redpath-Cross, 2.Baskı, 2013, s.85.

1.2 Göç Çeşitleri

Göç, yalnızca coğrafya üzerinden yapılan tanımlamaların çok ötesinde çok boyutlu ve global bir olaydır.[14] Bu nedenle literatür incelendiğinde araştırmacıların göç çeşitleri konusunda tek tip bir sınıflandırma yapmadıkları görülmektedir.

Literatürde göç, iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç göç, belirli bir ülkenin sınırları içinde bir yerden bir yere gerçekleşen yer değiştirme hareketi olarak tanımlanırken; dış göç yani uluslararası göç, dünyada yer alan yüzlerce devletin birbirleri arasında yapmış oldukları yer değiştirme hareketidir.

İç göç de dış göç de aslında aynı amaca ve sürece ulaşmaktadırlar. Bu iki sürecin temel farkları her ikisinin de oluşma aşamasında kişilere uygulanacak prosedürlerin ve bunları uygulayacak makam ve mevkiinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Böylece göç süreci için aynı kültürlere sahip kişiler ile farklı kültürlere sahip kişileri bir araya getirdiği belirtilmektedir.

Üner[15]günümüzde geçerliliği hayli tartışmalı sayılabilecek göç sınıflandırmasını ülke sınırları üzerinden yapmış ve yalnızca iç ve dış göç kavramlarından bahsetmiştir. Genellikle gelişmişlik düzeyi yüksek bölgelere doğru gerçekleşen ülke içi göçler iç göç olarak tanımlanmaktadır.[16]Tarihsel düzlemde ele alındığında gelişmiş ülkelerde Endüstri İnkılabı ile başlayan iç göç hareketinin az gelişmiş ülkelerde İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlık ve sanayileşme hedefleri doğrultusunda baş gösterdiği görülmektedir.[17] Türkiye'de sanayileşme ile beraber hızlanan köyden kente göç olgusu buna örnek verilebilir. İç göç sonucunda

[14]Özgür Sarı, Türkiye'de Göçün Ekonomi Politiği ve Suriyeli Sığınmacılar, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 31, 2016, s.1-10.
[15]Sunday Üner, *Nüfus Bilim Sözlüğü*, Hacettepe Üniveristesi Yayınları, Ankara 1972, s.65.
[16] Hasan Kaya, Göç Yolları ve Göçenlerin Sorunları. Senfoni Yayınları, İstanbul 2003, s.22.
[17]İrfan Gişi., *Göksun İlçesinde Yaşanan Göç Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2007, s.18.

kent nüfusu artarken, kırsal nüfus azalmaktadır.[18] Bu çarpık dağılıma göre de göç hızı sanayileşme hızının çok üzerindedir. Bu sebeple göç edilen bölgede barınma problemleri, işsizlik, çarpık kentleşme gibi durumlar ortaya çıkmıştır.

1950'lerden sonra Türkiye'de yaşanılan kapitalistleşme sonucunda iç göçler artmıştır. Tarımda makineleşme ve sanayinin gelişmesi sonucunda kırsal alanlarda toprakla uğraşan üretim gücü, zamanla büyük kentlere göç etmiş ve toprak- nüfus dengesinin bozulmasına karşılık olarak iç göç hareketleri başlamıştır. Bu yöndeki göç hareketleri ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel yönden geri kalmış kesimlerinden kentlere doğru yapılır. Şehrin çekiciliği, kişiye ekonomik, sağlık, eğitim yönlerinden refah sağlayıcı imkanlar sunduğu için şehre göç edenler uzun vadede yerleşim sağlarlar. Tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan işgücü, toprağın da bölünmesi kişiyi kırsaldan şehre iten en önemli nedenlerdir.

Dış göç; beyin göçü, işçi göçleri ve mübadele göçleri olmak üzere üç ayrı başlık altında incelenmektedir. Beyin göçü, bir ülkedeki eğitimli kişilerin daha iyi eğitim ve iş olanaklarına sahip olacağını düşünerek gönüllü olarak ya da siyasi ve sosyal zorunluluklardan ötürü başka ülkeye geçici ya da kalıcı olarak yerleşmesidir. Bir ülkedeki çalışan fazlasının bir başka ülkedeki çalışan açığını kapatması sonucu ise işçi göçleri ortaya çıkar. Mübadele göçlerinde ise iki ülke vatandaşlarının karşılıklı değişimi söz konusudur.[19]

Günümüzde gelişen kitle iletişim ve ulaşım olanakları nedeniyle ülkeler arasında birliktelik sağlanmaktadır. Birlikte hareket ettikleri gözlemlenen ülkeler aralarındaki vatandaşlık, vize, sınır ve benzeri unsurlarının sınırlılıklarına karşılık kolaylık sağlamakta ve bu sınırlılıkların gitgide azaldığı gözlenmektedir. İç ve dış göçü tanımlarken ulusal sınırların baz alındığı iç ve dış kavramı bu sebeple yetersiz görülmektedir.

---

[18] Murat Özdemir., *Türkiye'de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008, s.22.

[19] Yüksel Koçak-Elvan, Terzi., Türkiye'de Göç Olgusu,Göç Edenlerin Kentlere Olan etkileri Ve Çözüm Önerileri, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, 2012, s.163-184.

Özkalp, göçü basitçe bireysel ve kitlesel olmak üzere katılımcı sayısı üzerinden sınıflandırmıştır.[20] Fichter göçü istemli ve istemsiz olarak ikiye ayırmaktadır. Bireylerin kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri yer değişiklikleri istemli; mecburen ya da zorla gerçekleştirdikleri göçler ise istemsiz göçler olarak adlandırılmaktadır.[21]

Gönüllü göç eden kişilerin göç etme sebeplerinin altında genellikle ekonomik nedenler bulunmaktadır. Bu şekilde göçe tabi tutulan kişilerde öncelikle aile bireylerinden biri öncü olarak göç etmek durumunda kalır. Göç edilecek hedef ülkede yaşamlarının geri kalanını sürdürecek ortamı sağlamak, maddi anlamda getiri sağlayacak iş olanaklarının olacağı yerlerin tespiti için mekan arayışına girilir. Daha sonra ailenin geri kalanının göç etmesine yardımcı olur.

Zorunlu göçte ise kişiler yaşamış olduğu ülkenin siyasal, sosyal, ekonomik, psikolojik baskıları nedeniyle, yaşadıkları çevreyi terk etmek zorunda kalmaları ile gerçekleşir. Fakat bu göç çeşidinde göç veren ülke ile göç alan ülke arasında ciddi problemler yaşanmakta ve bu sebeple sorunların giderilmesi adına çeşitli önlemler alınmakta veya yasal düzenlemelere başvurulmaktadır. Bu sebeple göç hareketini her iki yönden de ele almak gerekir. Göç veren ülke ve göç alan ülke olarak bu hareketin gerçekleştiği ülkeler ve transit denilen bu hareketin arasındaki ülkeler açısından da etkileri ve sonuçları incelenmelidir.

Özcan, göçü amacına ve miladına göre inceleyerek; geçici göç, transferler, uzun dönem göçler ve göçmen olmayanlar şeklinde dört alt başlık altında incelemiştir. Geçici göçler kısa vadeli amaçlar için bir süreliğine gerçekleştirilen yer değişiklikleridir. Mevsimlik tarım işçileri, öğrencilerin yükseköğrenim gibi hedefler doğrultusunda farklı bir şehre yerleşmesi bu göç tipine örnek gösterilebilir. Transferler ise kişilerin mesleki açıdan ye değiştirmesinin karşılığıdır. Çalışanların görev yerlerinde yapılan değişiklikleri buna örnektir. Yine mesleki hedeflerle,

[20] Enver Özkalp., *Sosyolojiye Giriş,* Anadolu Üniversitesi Yayınevi, Eskişehir 1990, s.42.
[21] Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?* Çev. Nilgün Çelebi, Toplum Yayınları, İstanbul 1991, s.35-45.

mevcut yerinde gelir elde edemeyen kişilerin uzun süreliğine yer değiştirmesi uzun dönem göç olarak tanımlanmaktadır. Son olarak göçmen olmayanlar olarak sınıflandırılan grupta göç etmemiş ancak göç etme olasılığı yüksek olan kimseler bulunmaktadır.[22]

Rittersberger Tılıç[23]göç sınıflandırmasında Özkalp'a[24] benzer bir yol izlemiş, bireysel ve kitlesel olmak üzere iki tip göçten söz etmiştir ancak bu ayrımı yalnızca katılımcı sayısı üzerinden yapmamıştır. Bireysel göçler; istemli, bilinçli, kararlı, çoğunlukla hazırlıklı ve planlı hareketlerdir. Kitlesel göçlerde ise durum daha çok mecburiyetten kaynaklanmaktadır. Çok sayıda kişinin birlikte hareket ettiği kitlesel göçlerde, bireysel göçlerin aksine, hazırlıksızlık, plansızlık söz konusudur. Bu göçler şahsi bir amaçtan değil, kitlesel olumsuzluklardan kaynaklanmaktadırlar.

Mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal ortam beraberinde yeni göç kavramlarını da getirmektedir. Globalleşmeyle beraber göç kavramı da yeni boyutlar kazanmış ve ortaya düzenli ve düzensiz göç kavramları çıkmıştır. Ülkelerin birbirlerine tanınan yasal kurallar çerçevesinde gerçekleşen göç düzenli göçtür. Bunun dışında gönderen, transit ve alıcı ülke konumunda olan ülkelerin hareketleri belirlenen kurallar dışında gerçekleşirse düzensiz göçtür. Düzensiz göç, yasa dışı göç olarak da düşünülebilir. Yasa dışı göç içinde yasal yollarla yapılmayan göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti de yer alır. Türkiye'ye gelen veya Türkiye'den iş, eğitim ve seyahat gibi amaçlarla bir başka ülkeye gidilerek yapılan göç düzenli göçe; siyasal sebeplerle ülkelerin karşılıklı uygulanan normlarına uymayıp göçmenlerin, sığınmacıların ya da mültecilerin yaptığı göçler de düzensiz göçe örnektir.

Yasa dışı göç, alıcı ülkenin yasal giriş ve çıkış kurallarına uyulmayarak ülkeye giriş yapılması veya yasal yollarla girilmesine rağmen ikamet için gerekli izinlerin alınmayıp ülke içinde bulunulması şeklinde de tanımlanabilir. Buradan da

[22]Yusuf Ziya Özcan, İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar, (konferans tebliği, Bolo-Gerede, 6-7 Haziran 1997) Tarih Vakfı Yayınları , İstanbul 1998, s.23-50.
[23]Helga Tılıç Rittersberger, *Türkiye'de İç Göç ve Toplumsal Değişim,* Karizma,2001, s.47-54.
[24]Enver Özkalp., *Sosyolojiye Giriş,* Anadolu Üniversitesi Yayınevi, Eskişehir 1990, s.42.

anlaşılacağı üzere bir kişinin yasal olarak yaşadığı bölgeden yasa dışı yollarla ülkesini terk ederek farklı bölgelere göç etmek ve bir daha geri dönmemek suretiyle, girmiş olduğu ülkede yasal izin olmaksızın illegal bir şekilde yaşaması ve/veya çalışmasıdır.

Avrupalı devletler ülkelerinin göçmen ihtiyacını yasa dışı yollarla karşılamak istememektedir. Bu geçişleri engellemek istemelerinin sebebi ülkelerinde nitelikli olmayan, onlara yarar sağlamayacak kişilerin var olmalarını istememeleridir. Bu sebeple de Avrupa ülkelerine yasal yollarla giriş zorlaştığı için yasa dışı yollarla girişler hız kazanmıştır. Şuan Avrupa devletlerinin asıl tartıştığı konu göçmen kabul edilip edilmemesi değil, seçici olma söz konusudur.

1.2.3 Göç Olgusu ve Mültecilik

İnsanoğlu yaşamının her evresinde çeşitli sebeplerden dolayı yaşadığı yeri değiştirme ihtiyacı duymuştur. İnsanlığın var olduğu günden beri süregelen bu olgu çeşitli sebeplere dayanarak kişinin hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. Ekonomik, sosyal, politik ve güvenlik ihtiyacına dayalı olarak var olan bu olgu zaman içinde niteliksel ve nedensel farklılıklar göstermiştir. Bu niteliklere ve nedensel farklılıklara bakarak doğurduğu farklı sonuçlar üzerinden de sosyolojik bir olgu olduğu söylenebilir.

Daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak, nüfus politikaları ve savaşlar toplumların göç etmesi için hem neden hem sonuç etkisi yarattığı söylenebilir. Tarih boyunca göç, kişilerin daha iyi yaşama arzusu, zorunluluklar karşısında çaba göstermesi gibi bireysel ve toplumsal yönleri ile kişilerin tecrübe kazanmasına sebep olduğu için kavramsal bir yönü de vardır. Bu sebeple, her ne kadar sebep ve sonuçları tarihsel süreç içerisinde değişiklik gösterse de bu süreç sürekli devam eder. Bu tarihsel süreç içerisinde farklı bileşenler aracılığıyla bir araya gelen kişiler ve toplumlar, göç ettikleri yerlerde yaşama isteği, barınma, korunma, yeme-içme gibi

temel sebepler doğrultusunda ayakta kalmaya çalışmışlardır. Ekonomik, kültürel, politik, dini, bireysel, çevresel gibi etmenlerin var olacağı sebeplerden ötürü göç eden kişiler gittikleri yerlere kültürlerini, dini inanç, siyasi görüşlerini, gelenek ve göreneklerini de beraberinde götürmeyi ihmal etmemişlerdir. Bu durumda farklı disiplinlerde çalışan araştırmacılar göçü ve göçün sebeplerini, yarattığı etkileri farklı bakış açılarıyla ele almışlarıdır.

Tarih disiplini, olayı önce genellemeler ile ifade edip daha sonra tarihsel süreci en ince ayrıntısına kadar inceleyerek göç eden topluluğun siyasal ve tarihsel yönünü kronolojik olarak anlamlandırırken; sosyoloji ise göçün insan kaynaklı yönünü ele alarak bireyden topluma ya da toplumdan bireye özgü bir bağlamda göç olgusunu ele alır. Siyasal anlamda göç olgusu ise; toplumun nüfusunun üzerindeki, etnik kökenleri, maddi kaynağını ve güvenliğini incelerken; psikoloji ise toplumların göç esnasında yer değişimlerinin, farklı kültürler ile ilişkisinin kişi üzerinde yarattığı etkiyi inceler.

Bu disiplinlerin araştırma kaynağı olan göç, insan topluluklarının sadece bir mekân değişimi olarak tanımlanması doğru bir tanım değildir. Kendi içinde bir hareket barındırır. Dünya üzerindeki insan topluluklarının göçleri modernizmin kaynağı olan kentleri ekonomik, kültürel, toplumsal ve politik yönden değişmelerine olumlu ya da olumsuz etki eden bir değişim aracıdır. Bu dünya tarihine yön veren önemli bir olgudur. Örneğin; Kavimler Göçü, Avrupa coğrafyasında yaşatmış olduğu büyük etkiden dolayı önemli bir dinamizm kabul edilir. İlk çağ bitmiş ve orta çağ başlamıştır.

Farklı disiplinlerin farklı yorumları olmakla beraber, göçün toplumlar üzerindeki etkisi yok sayılamaz. Kimi bakış açılarında göç, toplumun gücü, ekonomik hareketliliği veya toplumun bereketi olarak sayılabilir. Bu farklı bakış açılarına rağmen göçün siyasal, ekonomik ve toplumsal çevreyle de ilgisi olduğu söylenebilir. Toplumun kendine yarar sağlamasının yanında gittiği yere sorunları da götürmektedir.

Çeşitli kaynaklarda belirtildiği gibi göç; kişilere, toplumlara tanınmış bir haktır. İnsanların barındıkları yerleri terk etmek durumunda kalmaları, daha iyi sosyal, ekonomik, psikolojik ve kültürel yapıya sahip olmak istemeleri göç etmelerine sebep olabilir. Daha güvenli bir hayata sahip olmak için yaşadıkları yeri geride bırakarak yaşamlarını başka yerlerde devam ettirirler. Uluslararası kaynaklarda da göçün tanınmış bir hak olduğunun belirtilmesinin yanında bir de hayata tutunma belirtisi olduğu söylenir. Ancak bunun bir de kopuş, ayrılık, kaçış ve yabancılaşma olduğu da belirtilmektedir. Bu yabancılaşmanın olduğu yerde kişi öteki, yeni ve garip sayılmış; bazen de suça itilmiştir. Dönüşüm, değişim ve meçhul bir yenilik sayılmıştır. Kısaca göç olgusu, kişinin fiziksel çevresinde ve yapısında istemli veya zorunlu; geçici veya kalıcı bir değişim olmakla beraber; hayatında ve çevresinde sosyal, politik, kültürel ve ekonomik değişikliklere yol açan bir olgudur.

"Her bir disiplinin, her çalışma alanının, her mesleğin, her sanatın ve her zanaatın kendine özgü kavramları vardır. Bu kavramlaşma o alanı niteler, netleştirir ve anlaşılır kılar. Sözcüklerin kavramlaşması sözcüklere derinlik katar, çalışma alanında bütünselliği sağlar. Bu konuda ünlü bir düşünürün belirttiği gibi (Fransız düşünür Jean Paul SARTRE'ın *)" Adını koyduğumuz kavramlar, davranışlarımızı belirler"* [25], sözü önemsenmelidir. Bu konuyla ilgili olarak uluslararası literatüre egemen olan İngilizcede ''göçmen'' (immigrant) kavramı, ayrıca inceleneceği üzere çeşitli nedenlerle, ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye, o ülke yetkililerinin bilgi ve izni ile yerleşen kişidir. Buna ek olarak ''düzensiz göç'' (irregular migration) ya da ''kaçak göç'' (illegal migration) terimleri kullanılır. Bununla birlikte ''mülteci'' kelimesi, İngilizcede '' refugee'', Fransızcada '' réfugie'' olarak karşılığını bulur.[26]

[25]Koray Doğan, *Göçmen Kaçakçılığı Suçu,* Ankara 2008, Seçkin Yayıncılık, s.23.
[26] Aydoğan Asar, *Sosyal Haklarda Uyrukluk Sorunu,*Ankara 2008, Özbay Ofset, s.16.

1.2.3.1 Göçmen

Göçmen, kişilerin sahip oldukları duruma karşılık daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak için dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın kişilerin kendi hür iradesiyle göç etme eylemini gerçekleştirmesidir. Hem sosyal hem ekonomik durumları iyileştirmek için hem de kendilerinin ve aile bireylerinin refah seviyesi yüksek bir şekilde yaşaması için başka bir bölge veya ülkeye göç eden kişilere denir. Bu tanıma göre, bulunduğu yeri terk ederek kendi kültüründen başka bir kültüre uyum sağlamaya çalışan, gerek ekonomik gerek sosyo-kültürel yönden hayat şartlarını iyileştirmeye çalışmak amacıyla ülkesini terk eden kişi ya da kişilere göçmen denir.

Göçmen statüsüne sahip olmak için gerekli şartlar bulunmaktadır. Ülkeye göçmen vizesi ile gelebilir, herhangi bir pasaportla yabancı sıfatıyla gelip talepte de bulunabilir ya da iltica ederek göçmen olarak da bulunma talebi de isteyebilir. Göçmen vizesi ile gelenler gittikleri ülkenin en baş mülki amirine bir hafta içinde başvuru yaparak vatandaşlık beyannamesi imzalayıp göçmen olduğunu kanıtlar. Göçmen olarak kabul edildiği andan itibaren vatandaşlığa alınıp yabancı statüsünü kaybederler.

Eskiden sömürgeci toplumların göç politikaları üzerinde kısıtlayıcı etkileri vardı. İşçi göçmen kabul eden ülkeler ise daha ılımlı politikalara başvurmuştur. Bazı araştırmacılar göçmenlerin bilinçlendirilmesinin göç politikalarının en önemli etkilerinden biri olduğunu belirtmektedir. Günümüzde ise göçmenlere oturma statüsünün verilmesi, tüm temel haklardan yararlanması gibi imkanlar kalıcı göçün kabul edildiğinin göstergesidir.

1.2.3.2 Mülteci

Devletler ülke topraklarında yaşayan vatandaşlarını koruyup kollamakla yükümlüdür. Fakat çeşitli nedenlerden ötürü bazen vatandaşlarını koruyamaz ya da korumakta yetersiz bir durumda olabilirler. Bu durum karşısında vatandaşın temel hak ve hürriyetleri ihlal edildiği için, kişiler başka bir ülkede güvenli yaşamak için evlerini, ailelerini kısacası yerleşim yerine ait tüm unsurlarını terk etmek zorunda kalabilirler. Bu konuda kişi mülteci olarak, herhangi bir dine, ırka mensubiyetiyle ya da siyasi düşünceleri yüzünden ülkesinde barınamayacağını anladığı anda vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve koruma altında olamayan ya da bu gibi sebeplerle ikameti bulunan ülkenin dışında olmak zorunda olan, kendi ülkesine dönemeyen ya da bu gibi durumlar yüzünden dönmek istemeyen kişilerdir.

Bu tanımdan farklı olarak mülteci tanımına bölgesel farklılıklardan kaynaklı olarak farklı yorumlamalar getirilmiştir. Farklı bölgelerde kişilerin yaşamış olduğu sosyal-siyasal olaylar ve bunların sonucundaki sorunlar karşısında kişiler, alışık oldukları düzeni bozarak ülkelerini terk etme durumuna gelmişlerdir. Bu gibi bölgelerde mülteci kavramı, kendi ülkelerinde yaşanılan dış saldırılar, işgal veya yabancı egemenliği, bunun yanında kamu düzenini bozan durumlar karşısında ülkelerini terk etmek zorunda kalan kişiler olarak da tanımlanabilir.

Kişiler tek, kendi başlarına ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye gittiği zaman hedef ülkeden sığınma talebinde bulunabilir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve ilgili ülkeler bu durumdaki kişilerle, var oldukları durumları karşısında tek tek görüşme yapmazlar. Herkesi mülteci çatısı altında toplarlar. Çünkü hepsinin bu durumda olmalarının sebebi bellidir. Ancak BMMYK, göç edilen ülkelerin yetkili kişilerinden göç edenlerin her birinin ayrı ayrı değerlendirilmesini şart koşmaktadır. Bu durum mültecilik söz konusudur. Mültecilik sadece zulüm, savaş vb. durumlar karşısında gerçekleşmeyip hedef ülkeye eğitim amaçlı gidip eğitimini bitirdikten sonra kendi ülkesindeki şartların değişmesine bağlı

olarak, bulunduğu ülkede sığınma talebinde bulunabilirler. Bu durum da yerinde mülteci (refugee surplus) dir.

Mülteciler, göç eden gruplar arasından en olumsuz şartlara maruz kalan gruplar olarak nitelendirilebilir. Dinleri, ırkları, etnik kökenleri ve kültürel farklılıkları ne olursa olsun bunun yanında sosyal, ekonomik, psikolojik olaylardan dolayı baskı ve zulme maruz kalan bu gruplar yaşadıkları bölgeyi, doğup büyüdükleri, yerleştikleri o toprakları terk etmek zorunda kalıp başka ülkelere sığınan bu insanlar, hem yaşayıp terk ettikleri bölgelerde hem de sığınmaya çalıştıkları ülkelerde tam bir huzur ve güvene kavuşamamaktadırlar.

Mülteci en genel tanımıyla "*katlanılamayacak koşullardan veya kişisel durumlardan kaçmak isteyen kişi'*'olarak tanımlanabilir.[27] Buna ek olarak *"hayatını tehdit eden durumlardan kaçan kimse"*[28]de denilebilir.

Yapılan tanımlamalar ışığında mülteciliği açıklayan en önemli özellik, insanların istemeyerek yaşadığı alanları terk etmek zorunda kalması ve kendilerini daha güvende hissedecekleri ülkelere gitmek istemeleridir. Bu duruma sebep olan etkenler şiddet, baskı, ırk ayrımı, siyasi düşünce ve kültürel farklılıklar gibi nedenler olduğu söylenilebilir. Bunun yanında mülteciler bu zoraki kaçış karşısında gittikleri yerlerde birçok haklarından (yaşama, özgürlük, kişi güvenliği, eğitim hakkı vs.) mahrum kalacaklardır. Bu gibi haklardan mahrum kalmamak adına birçok protokol imzalanmış ve mültecilere gittikleri ülkelerde nasıl davranmaları gerektiği ve gittikleri ülkelerde ne gibi haklara sahip olduğu belirlenmiştir.

---

[27] S.Guy Goodwin-Gill/Jane Mcadam, *The Refugee İn İnternational Law,* Third Edition, Oxford, Oxford University Press, 2007, s.15.

[28]Andrew E. Shacknove, "Who is a Refugee'' Ethics, Vol.95, No 2, January 1985, s.274.

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Genel Göç Kuramları

Günümüzde uluslararası göçü anlamak ve anlamlandırmak zordur. Farklı disiplinler yardımıyla bu zorlu hareketi anlamak için göç kuramları ortaya çıkmıştır. Var olan bu kuramlar, günümüzdeki göç hareketlerini anlamada, açıklamada ve irdelemede ayrıntılı bir yöntem ile yardımcı olmaktadır. Geliştirilen bu yöntem ile küreselleşme sürecinde ortaya çıkan göç hareketleri ve göç-göçmen ilişkisi üzerinde durulmuştur. Yaşanan her bir göç, kendine özgü ve biriciktir. Bu toplumsal olaya karşılık gelişen bu bilimsel perspektif ve kuramsal yaklaşımlar göçün sebep ve sonuçlarının açıklanmasına kolaylık sağlamaktadır. Bu kuramlar göç ve göçmen ilişkisi üzerinde temeli araştırma/tartışma olan bir yaklaşım sunmaktadır.

2.1.1. Ravenstein'ın Göç Kanunları

Ravenstein'nın bu çalışması kendinden önce çalışmalar yapmış William Farr'ın, göç üzerine düşüncelerinin yanlışlığını kanıtlamış; kendi sistemi, çalışması ve nitelediği düşünceleri gereği sistemli bir çalışma oluşturmuştur. Farr, göçün herhangi bir kanuna bağlı olmadığını söylerken, Ravenstein göç olgusu için genel geçer kanunları bulma çabasındadır. Ravenstein bu yedi göç kanununu, 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayımı verileri üzerinden oluşturmuştur. Bu göç kanununun değerli olmasının sebebi; kendinden sonra yazılan göç kanunlarına ve modellerine örnek olmasıdır. Bu çalışma göçle ilgili bilinen ilk çalışma örneğidir.

Genel olarak Ravenstein'nın çalışması incelendiğinde döneminin ve ondan sonra ortaya çıkacak olan göç çalışmaları için bir öncü niteliği taşımaktadır. Fakat derin bir çözümlemeden ve güçlü bir yorumdan yoksundur. Bu çalışma 19. yüzyılın

son yarısından sonra ortaya çıktığı için kuramın temelini kentleşme ve sanayileşme olguları oluşturmaktadır. Sanayileşme ile hem ekonomi yönünden iş imkanları artmış hem de buna paralel olarak gelişen ulaşım imkanları ile kişiler göç etmeye yönelmiştir. Bu sebeple milyonlarca kişi yaşadıkları yerleri, topraklarını daha iyi bir hayata ve statüye kavuşmak adına başka ülkelere göç etmişlerdir. Böylesine hareketli bir dönemde kuramının çalışmasını yapan Ravenstein, *Göç Kanunları (The Laws of Migration)* başlıklı iki makalesinde yedi göç kanununu yayınlamıştır. Bu göç kanunları şunlardır:

1. Göç ve mesafe: Göç sadece kısa mesafede gerçekleştirilen bir olgudur. Göçmenler bu kısa mesafede gidilen yere, bir göç dalgası yaratmaktadır. En büyük göç dalgası o dönemin ekonomisinin temelini oluşturan sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşir. Ravestein, göç çeken merkezde iş imkanı ne kadar çoksa göçün boyutu da bununla paralel bir gelişme kat eder.

2. Göç ve basamakları: 19. Yüzyılın yarısından sonra başlayan sanayileşmenin ve ticaretin gelişmesiyle, ekonomik büyüme kentsel alanlarda hızla hissedilecektir. Kentin yakınlarında yaşayan kişiler bu durumu fark edip kentlere doğru göç hareketine başlayacaktır. Göç edilen kırsal bölgede meydana gelen nüfus azalması, daha başka bölgelerden gelen göçmenlerle doldurulacaktır. Bu bölgelerden gelen göçmenlerin ise kendi bölgelerinde yaratmış olduğu seyrelme, bu bölgeye yakın başka yerlerden gelenlerle doldurulacaktır. Basamak basamak kente yaklaştıkça kentin avantajları farklı göçmenler tarafından fark edilecek ve tüm ülkeye yayılacaktır.

Ravenstein'ın bu kanunu aslında birinci kanununun devamı, destekçisi hatta tamamlayıcısıdır. İlk kanun, kısa mesafelerde göç edilmesi sonucu yaratılan dalgalanmalar sonucunda ve bu dalgalanmalardan sonra göçün nasıl bir seyir izleyeceğini gösterir. Kısa mesafeli göç sonucunda açığa çıkan basamak olgusu yakın yerlerden gelen göçmenlerin doldurulmasıyla oluşan dalgalanmalar birbirinin tamamlayıcısı niteliğindedir.

3. Yayılma ve emme süreci: Gelişen sanayileşme sonucunda ihtiyaç duyulan işgücü göçle karşılanmaktadır. Kentsel sanayi merkezleri gelen göçü emmekte ve birlikte hareket etmelerini sağlamaktadır. Ravenstein bu hareketin bir amaç üzerine kurulduğunu vurguluyor. Çünkü istenilen ortak bir amaçtır. Yani birey göç etmek istediği için yer değiştirmezler. Onlara duyulan ihtiyaç sonucu kişiler gelişen ekonomik ve ticari faaliyetten payını almak istemektedirler. Böylece kentin ihtişamından yararlanıp daha iyi yaşama arzusu ve ekonomik getiriden pay alma isteği yayılma sürecini desteklemektedir.

4. Göç zincirleri: Basamak basamak gelişen göç hareketinde zincirleme olarak da birbirine bağlı olan bir diğer durum da, göç alan yerleşim yerlerinin aynı zamanda göç de verdiğidir. Böylece her bir göç dalgası başka bir göç dalgasını da yaratmaktadır. Bir kez başladığı zaman ard arda sürecek bir olgudan bahsetmektedir.

5. Doğrudan göç: Buraya kadar bahsedilen kanunlar hep birbiri ardına gelişen ve birbirine bağlı göçlerdi. Birinin gelişimi diğerine de zemin hazırlamakta idi. Bu kanunda böyle bir durum söz konusu değildir. Uzun mesafeli ve basamaksız bir göç olduğunu belirtmektedir. Yani bu göç hareketine dahil olan kişiler, sanayinin ve ticaretin geliştiği alanlara yönelmekte ve basamaksız bir şekilde kent hayatına yerleşmeyi seçmektedirler.

İlk beş kanuna bakıldığında tespit edilen ortak nokta, iki farklı modelin ortaya çıktığıdır. İlk modelde göç kısa mesafeli, zincirleme olarak sanayi ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşirken, ikinci modelde göç uzun mesafeli ve basamaksız şekilde direkt sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yapılmaktadır. Bu göç modellerinin ortak noktası, göçün iş imkanlarının fazla olduğu kentlere doğru yapıldığıdır.

6. Kır kent yerleşimcileri farkı: Ravenstein kırsaldan ve kentten yapılan göç eğilimlerinin farklı olduğunu söylemektedir. Kentte yaşayanlar kırsalda yaşayanlara göre daha az göç eğilimindedirler ve onların yaşadıkları değişime göre daha az değişim yaşamaktadırlar. Ancak kırsal kesimden yine kırsal kesime yapılan göçte, bu

yerleşim yerindekiler tamamen yerinden oynamaktadırlar. Bu durum dalgalı ve basamaklı bir göç oluşturmaktadır.

7. Kadın erkek farkı: Ravenstein'nın son göç kanunu cinsiyete aittir. Bu kanuna göre kadınlar, erkeklere oranlara daha fazla göç eğilimindedirler. Ravenstein 1889 yılında yayınladığı ikinci makalesinde, kadınların iç göçler ve kısa mesafeli göçlerde erkeklerden daha fazla göç eğiliminde olduğunu tekrarlamış ve bir ekleme yapmıştır. Erkekler uzun mesafeli ve yurt dışı göçlere daha fazla katılmakta ve yüksek bir göç eğilimi taşımaktadırlar.[29]

Görüldüğü üzere Ravenstein döneminin ekonomik temelli bilgilerini vermekte fakat günümüzün karmaşık göç olgusunun anlaşılması için yeterli değildir. Bu kanunlar daha sonraki göç kanunlarına ve modellerine şüphesiz katkı sağlamıştır. Döneminin araştırmacılarından Castles ve Miller, bu modele eleştirilerde bulunmuştur. Sadece kendi dönemine vurgu yaptığı ve göçün bireysel sebeplerden kaynaklı olan ekonomik anlamda rahatlama ve kazanç sağlayacağı hesabına dayandırmaktadırlar. Ayrıca bu araştırmacılar göçün kırsaldan kente yapıldığında da ekonomik temelli olduğunu, klasik itme çekme teorisi olarak da adlandırılacağını vurgulamaktadır. Çünkü düşük ekonomik gelir, fırsatların azlığı, siyasi baskılar gibi etmenler kişiyi göçe zorlayan itme faktörleri iken; yüksek gelir olanağı, iş gücü ve ekonomik imkanların fazlalığı, siyasi baskıların azlığı ise çekme faktörlerine örnektir.

Belirtilen yedi kanun ve yapılan açıklamalar, eleştireler, Ravenstein'nın çalışmasının onu takip eden göç teorilerine ve modellerine zemin hazırladığını göstermektedir. O dönemler İngiltere'sinin yaşam şartlarına göre mantıklı bir açıklama sunsa da, bu kanunlar genel geçer değildir. Ravenstein bunları dönemin endüstriyel ve ekonomik şartlarının gelişmesine göre düzenlenmiş fakat bu tek faktörlü göç olgusu, günümüz göç yapısının şartlarının anlaşılması için yetersiz sayılmıştır.

[29] Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi,* Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.25.

2.1.2. İtme Çekme Kuramı

Göç kuramlarının en çok bilinen ve üzerinde en çok çalışmalar yapılmış olan kuram itme çekme kuramıdır. Bu kuramın belirli bir formülü ve derin bir içeriği vardır. Bu formülasyonu ve içeriğini oluşturan kişi Everett Lee'dir. İlerleyen dönemlerde bu kuram için farklı kişiler farklı çalışmalar yapmış, katkıda bulunmuş ve geliştirmişlerdir. Buna rağmen Lee'nin oluşturduğu ilk formülü ve yaptıkları katkılarla kuramın özünü korumuşlardır.

Lee 1966 yılında yayımladığı *Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration)* adlı makalesinde Ravenstein'nın çalışmalarına göndermeler yapmıştır. Onun çalışmasının ardından pek çok çalışmalar yapıldığını ve her çalışmalarda ona atıfta bulunulduğunu belirtmiş; bu süre içinde de yapılan çalışmalarda göçmenlerin demografik yapısına ait genel bir bilgi sunmuştur. Burada Lee'nin vurgulamak istediği, Ravenstein'nın göçmen üzerine yoğunlaşmış olmasına karşın kendisinin göçmenden çok göçün tamamına odaklandığıdır. Göçmeni de göz ardı etmediğini belirtmiştir.

Bu çerçevede Lee ilk olarak göçlerin karakteristik temel ortak özelliklerini ortaya koymaya çalışmış ve bunun için de göçe ait itici ve çekici faktörleri saptamış, analize temel oluşturacak dört temel faktör belirlemiştir. Bunlar:

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,

2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,

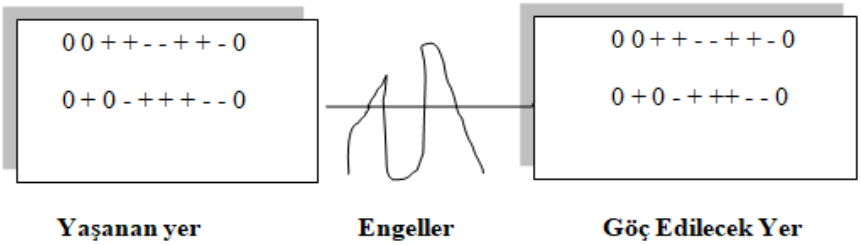
3. İşe karışan engeller,

4. Bireysel faktörler[30]

[30] Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi,* Anı Yayıncılık, Ankara 2004, s.30.

Lee'nin kuramındaki bu faktörler, kuramının asıl bileşenlerini ve temel işleyişini göstermektedir.

Şekil 1 Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Bunların Etkileri

Şekil 1'den de anlaşılacağı üzere itme ve çekme kuramına göre hem menşei yerde hem de hedef olan yerde çekici ve itici faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin tümü bir bütünü oluşturmaktadır. Şekilde göç için "0'' lar nötr, "+" lar olumlu ve "-" ler olumsuz faktörleri belirtmektedir. Lee bu kuramında "0" olan nötr değerleri herkes için aynı olan ve yapılan göçe olumlu ya da olumsuz bir katkısı olmayan faktörlere; "+" olan olumlu faktörler göçe yönelik çekmeyi temsil eden; "-"olan olumsuz faktörler ise itmeye karşılık geldiğini belirtmektedir. Bu bütünlüğün belirtmek istediği unsur, yaşanılan yerin de göç edilen yerin de olumlu ve olumsuz faktörleri vardır.

Sosyal alan içerisinde bu itmeye neden olan olumlu ve çekmeye neden olan olumsuz faktörler birbirinden bağımsız ve bir o kadar da çoktur. Kuramın temelini oluşturan bu bileşenler bireysel ve özneldir. Bu sebeple bireysel özelliği olan ve göç için olumlu ya da olumsuz bir imkan doğuran cinsiyet, yaş, eğitim, ırk vb. gibi demografik faktörlerin göz önünde bulundurulup değerlendirilmesi, bu kuram için önemlidir. Bir diğer önemli nokta da bu demografik faktörler kişi için göçe başlamadan önce nasıl bir imkan sunup sunmayacağını önceden belirlenip oraya koyulmasıdır. Örneğin; çocuksuz bir aile göç edeceği yerde önce yaşam alanı ve maddi olanakları belirleyecek eyleme geçer. Fakat çocuklu bir aile çocukları için önce eğitim imkanlarını önemser. Ama çocuksuz aile için böyle bir öncelik söz konusu değildir. Buradan anlaşılan nokta, itme çekme faktörleri, bireysel olduğu için

kompleks ve çok boyutlu yapıya sahiptir. Lee, bu derin ve çok faktörlü kuramına bakarak önemli olanın, öncelikle farklı bireyler için bu itme ve çekme faktörlerinin doğru belirlenip, bu faktörlerin içeriğinin de doğru oluşturulması gerekliliği olduğunu belirtmiştir.

Lee'nin kuramını oluşturan bileşenlerin en önemli noktası menşei ülke ve hedef ülkedeki olumlu-olumsuz faktörlerin birbirinden bağımsız değerlendirilmesidir. Yani menşei yer olan yaşanılan yerdeki itme çekme faktörleri kendi içinde bir bütündür; hedef ülke olan göç edilen yerdeki itme çekme faktörleri de kendi içerisinde bir bütündür. Bu sebeple Lee'nin kuramında vurgulamak istediği, hiçbir şekilde mutlak itme çekme faktörü yoktur. Bu faktörlerin belirlenmesi birçok etkene bağlıdır.

Kuramda göçü belirleyen faktörler iki boyut olarak belirlenmiştir. Bunların ilki kişisel dediğimiz mikro faktörler, diğeri ise kişisel olmayan makro faktörlerdir. Yerleşikler, yaşadıkları yerin olumlu olumsuz faktörlerinin neler olduğunu ve onlara ne gibi katkıları ya da anlamı olduğunu iyi bilmekte ve kendilerince itme çekme faktörlerini çok iyi belirlemektedirler. Göç etmeyip yaşadıkları yerde kaldıklarında bu süreç içinde olumlu olumsuz faktörlerin neler olacağını genel olarak bilmektedirler. Göç edecekleri yerdeki toplumsal yapı bozuklukları ve belirsizlikler, kendilerince yaşadıkları beklentiler ve var olan riskler gibi kavramlar, bu potansiyel göçmenler için zorlu göç sürecinin belirleyenleridir. Tüm bunlara bakıldığında göçün belirsiz bir süreç olduğu ve bu sürecin de kişileri göçten alıkoyan bir durum olduğu söylenebilir.

Lee'nin itme çekme kuramı çerçevesinde dikkat etmemiz gereken bir diğer nokta da yaşanan yer il göç edilecek yer arasında bulunan engelleyici faktörlerdir. Öncelikle yaşanan yer ile gidilecek yer arasında tüm şartlar eşitlendiğinde, göçün oluşma sebebini sadece göçmene ait kişisel faktörlerin farklılığıyla açıklamak yetersiz kalacaktır. Bu sebeple yapılan göçü iyi analiz etmek için yaşanan yer ile göç edilen yer arasındaki engelleri göç analizinin içine dahil etmek gerekir. Bu kuramda engelleyici faktörler makro ve mikro olarak ikiye ayrılmaktadır. Kişisel farklılıkları, kişinin içinde bulunduğu durumu, sosyal ve psikolojik tüm sorunlar mikro faktörler;

sert göç kanunları, ırk ve ulusal kimliğe gönderme yapan sistemler, göçe uygun olup olamama gibi fiziksel uygunluk sorunları ise makro faktörlerdir.

Bu kuramdaki itme çekme faktörleri günümüz göç olgusu ve olaylarına hala etki etmektedir. Bunun yanı sıra Lee'nin dönemindeki göç olayları ile günümüz göç olayları büyük farklılık göstermektedir. Göçe sebep olan başta savaş, küreselleşme, sosyal, siyasal gibi sebepler göçü ve göç eden kişileri derinden etkilemekte ve toplumsal yapıyı değiştirmektedir. Bu çok çeşitli yapı, itme çekme faktörlerinin işleyişinin kolay olmadığını vurgulamaktadır. Günümüzde hala bu faktörler varlığını sürdürse de Lee'nin de bahsettiği gibi, bu faktörler artık ayrı ayrı ele alınacak hale gelmiştir. Çünkü bu dönemde toplumsal sınıfın yapısı, içeriği hayli karmaşık ve tartışmaya açıktır. Bu yüzden bu tartışmalar açık ve net şekilde tespitlerin yapılmasını zorlaştırmıştır.

2.1.3. Petersen'in beş göç tipi

William Petersen itme çekme faktörü ile uğraşan ve göç üzerine çalışmalar yapan kuramcıdır. Petersen, " her insan aynıysa neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor." diyerek her insanın aynı olmadığını ve göçün normal bir olay olmadığını çalışmasında savunmuştur. İtme çekme faktörü üzerine çalışan Petersen, öncelikle bu faktörün altında yatan sebepleri araştırmıştır. Kuramında tarihsel döngünün önemine ve gerekliliğine vurgu yaparak, belli bir zaman diliminde göç için itme faktörü etkili iken başka bir zaman diliminde göç için çekme faktörü etkili olacağını belirtiyor. Göçü etkileyen bir başka faktörün ise ekonominin genel durumu olacağını, ekonominin her zaman önemli bir faktör olduğunu ve bu sebeple ekonomik yapının toplumsal sınıflar için ne anlama geldiğini, göçü nasıl etkileyeceğini, göçleri sınıflandırarak, göçleri sınıflandırarak incelenmesi gerektiğini kuramında belirtmiştir. Çünkü ekonomik dalgalanmalar toplumsal sınıftaki alt, orta,

üst tabaka grupları da farklı farklı etkilemektedir. Bu sebeple Petersen, göçü bireysel ve sınıfsal farklılıklara göre ele alıp beş göç tipi oluşturmuştur.

1. İlkel (primitive) göçler: Göçebe toplulukların doğal çevrenin etkisiyle dönemlik yaşadığı itme faktörlü göçlerdir. Kuraklık, topraktan kaynaklı verimsizlik gibi çevre etmeni ile oluşan göçler üzerinde ayrıntılı şekilde çalışmıştır.

2. Zoraki (forced) ve yönlendirilen (impelled) göçler: Petersen bu göç tipinde ilkinden farklı olarak dış baskıyı ele almaktadır. İlkel göçte doğanın yarattığı baskıyı ifade ederken, zoraki göçte göçmenlerin, göç etme kararı üzerinde dış güçlerin baskın olmasından kaynaklı durum olduğunu dile getirmektedir. Fakat yönlendirilen göçte göçmenlerin göç etmeleri kendi tercihlerine bağlıdır. Herhangi bir sosyal veya bireysel baskıya maruz kalmalarına rağmen göç etme kararlarını alma gücünü kendi ellerinde bulunduran bu göç, Petersen için yönlendirilen göçtür. Bu iki göç çeşidi üzerinde önemli nokta, birinde göçe dış güçler tarafından zorlanma sonucu bireyin veya toplumun karar mekanizmalarının elinde olmaması; diğerinde ise göç etmek isteyen birey ve toplumun karar mekanizmasının elinde bulunmasıdır. Mübadele göçleri zoraki göçlere örnek oluşturmaktadır. Çünkü iki ülke arasında vatandaşlarının karşılıklı değişimi söz konusu olan mübadele göçlerinde göç için karar verme yetisi vatandaşın elinde değildir. Petersen ise zoraki göçe, Nazilerin Yahudileri göçe zorlamak için oluşturdukları kanunları, onları toplama kamplarına yönlendirmek için yaptıkları eylemleri örnek vermiştir.

3. Serbest Göç: Buraya kadar bahsedilen göçlerin ortak özellikleri, hepsinin göç için belirleyici bir faktörünün olduğudur. Ancak serbest göçte böyle bir durum söz konusu değildir. Göç eden birey veya toplum için herhangi bir itici güç yoktur. Göçmen/göçmenler çeşitli nedenlerle bir amaç doğrultusunda göç etmeye karar verir, planlı ve hazırlıklı bir şekilde göç eder. Herhangi bir öğrencinin eğitim amaçlı belirli değişim programları doğrultusunda Avrupa'ya ya da herhangi bir ülkeye yaptığı göçler buna örnektir.

4. Kitlesel (mass) Göç: Bu göç tipi dünyadaki gelişmelerle paralel olarak ilerleyip gelişen göç tipidir. Teknolojinin, ulaşım yollarının veya ekonomik

imkanların gelişmesiyle göç kitlesel, kolektif bir duruma gelir ve diğer göçlerden ayrılır. Serbest göçteki bireyin gittiği yerdeki yerin farklı hayat tarzını benimsemiş ve öğrendiklerini onu öncü görenlere aktarmıştır. Bu sebeple öncü serbest göç, kitlesel hale dönüşmüştür. Diğer bir deyişle teknolojik gelişmeler, ulaşım yolları veya ekonomik imkanlar,öncü göçmenlerin sağladığı imkanlarla diğer göçmenleri cesaretlendirmiş ve kitlesel hale dönüştürmüştür.[31]

Petersen'in ortaya koymuş olduğu bu göç tipi bireysel ve toplumsal motivasyona, isteğe bağlı olarak gelişen bir göç tipidir. Dönemine göre yapmış olduğu sınıflandırma ve bu sınıflandırmada kullandığı kriterler çok ses getirmiş ve döneminde tartışılan, üzerinde çalışmalar yapılan bir inceleme konusu olmuştur. Yapmış olduğu bu sınıflandırma ve belirlediği kriterler, göçün gelişimini detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Çünkü yalnızca itme çekme faktörlü bir göç olmadığını, kişisel ve toplumsal bir faktörle de olacağının analizini yapmıştır. Bu sebeple Petersen'in göç çalışması önemli bir yere sahiptir.

2.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Kurama genel olarak bakıldığında kişisel farklılıkları ve kişinin içindeki durum ele alan mikro faktörlere yönelik, yani göçü bireysel temelli ele alan ve kişinin kararları, bu kararlara iten sebepler üzerine çalışan, daha çok göçmeni ele alan kuramdır. Samuel A. Stouffer, o güne kadar ki çalışmaları yetersiz bulmuştur. O, Ravenstein'in kuramına karşı çıkarak hareketlilik ve mesafe arasında bir ilişki görmemiştir. Bu durumu ilk kez kesişen fırsatlar (intervening oppurtunities) kuramında belirtmiştir. Çalışmasında bir bölgenin nüfus verilerini kullanmıştır.

[31] William Petersen, ''A General Typology of Migration'' Amerikan Sociological Review, Vol 23, 1958, s.259-263: Aktaran: Savaş Çağlayan *''Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler''*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir 2007, s.93.

Bu kuramdaki en önemli üç temel nokta: göç edilecek mesafe, göç edilen yerdeki imkanlar ve bu imkanların miktarıdır. Ancak Stouffer'in bu kuramda en önemli gördüğü faktör mesafedir. Ona göre bu kuramda üzerinde durulması gereken bir diğer faktör de çekim etkisidir. Göç edilecek yer ile çekim merkezi arasındaki mesafeye dikkat edilerek analiz yapılmalıdır.

Ayrıntılı açıklanacak olursa Stouffer göçte çekme faktörlerinin önemini vurgulamaktadır. Ancak bunun önemli olduğunu belirleyen faktörün de mesafe olduğunu söylemektedir. Yani belirli mesafeye göç edecek olan kişilerin sayısı, bu mesafede bulunan iş imkanları ile doğru orantılıdır. Yani ne kadar çok iş imkanı varsa göç eden kişi de o kadar çoktur. Bunun yanında, göç edilecek yer ile menşei yer arasında mesafenin az olması göç edecek olan kişileri daha da yüreklendirmektedir. Kısacası bir yere göç edilmesinde etkili olan ve göç edenlerin sayısını artıran iki unsur vardır: Göç edilen yerdeki iş olanaklarının fazlalılığı ve göç mesafesinin kısalığıdır.

Göç için kat edilecek mesafenin kısalığı göç için olumlu bir etkendir. Kesişen fırsatlar kuramı da göç mesafesine bağlı olarak çıkabilecek sorunları göz önünde bulundurarak göçü değerlendirir. Mesafe uzun ise aşılacak olan ulus sınır sayısı da fazladır. Her aşılacak farklı sınır, göç için olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Ne kadar çok sınır, o kadar çok kontrol ve bu kontrol sistemine de uyumu beraberinde getirmektedir. Bu durum uluslararası göçü oldukça zorlaştırmaktadır.

Bu kuram daha çok ekonomi nitelikli göçlerde kullanılmaktadır. Özellikle işçi göçü üzerine yapılan çalışmalarda daha sık kullanılır. Bir bölgedeki iş olanağı ve bu iş olanağının yarattığı çekim gücü, kuramın temel prensibidir. İş imkanlarının fazlalığı ve bu işleri talep edenlerin sayısı, yaşanacak göçün büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle günümüzde bu sebeple yapılan göçler görmek mümkündür. Örneğin; ülkemizde iç göçlerin oluşumunun en temel sebebi kentin kırsaldan daha çekici, rahat görünmesi ve yüksek gelir imkanlarıdır. Dolayısıyla ülkemizde bu tip göçler İstanbul'a ya da Almanya'ya yapılan göçlerde

görülmektedir.. Kişi göç için yaratılan fırsatın niteliğini bilmeden göç etmekte fakat bu göç kişide bir zorunluluk ve çaresizlik göstergesi olmaktadır.

2.1.5. Merkez Çevre Kuramı

Çağdaş göç kuramı denilen merkez çevre kuramı, "Bağımlılık Okulu" veya "Dünya Sistemleri Teorisi" olarak da adlandırılır. Andre Gunder Frank, Samir Amin ve İmmanuel Wallerstein tarafından geliştirilmiştir. Kuramda dünya, merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu iki temel faktör ekonomik unsurlarla birbirine bağlıdır. Buna bağlı olarak kuramın geneline Marksist ekonomi hakim olmuştur. Kapitalizmin de gelişmesiyle işgücü göçü ortaya çıkmıştır. Bu göç türü modern kapitalist ekonominin var olduğu merkez ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasında oluşmaktadır. Bu durum ülkeler arasındaki eşitsizliklerden doğmaktadır. Merkez kapitalist ekonomiye sahip olan ülkelerin kapitalist olmayan çevre ülkelere etkisi başladığı anda ülkeler arası göç de başlamaktadır. Bunlar temelde birbirine bağlıdır. Merkez ülkelerde ucuz işgücü, hammadde ve pazarlama olanaklarının fazla olması çevre ülkelerden göçe gereksinim duymaktadır. Bu çevre ülkeler de gelişimlerini tamamlamak ve refah düzeylerini artırmak için merkez çevre ülkelere gereksinim duymaktadır. Yani karşılıklı bağlılık durumu söz konusudur.

Wallerstein da kapitalizmi günümüz ekonomisini belirleyen temel unsur olarak belirtiyor. "Bugünkü durumda tarihsel sistem, evirilen tek tarihsel varlık olarak kapitalist dünya ekonomisidir."[32] Bu kuramda belirtilen merkez, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş olan ve kapitalist ilişkiler ekonomi sistemini belirlemiş olan toplumlardır. Çevre ülkeler de bu modern kapitalist temelli ülkelerin etrafında merkez ülkelere bağlı yaşayan ülkelerdir. Yani bu iki ülke çeşidi kapitalist ekonomi çerçevesinde karşılıklı olarak birbirine bağlı durumdadırlar. Çevre ülkeler merkez

[32] Immanuel Wallerstein, *Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu*, Irk, Ulus Sınıf, Metis Yayıncılık, 2000, s.134.

ülkeler için sürekli aranan ve vazgeçilemeyen konumdadırlar. Onlara duyulan bu ihtiyaç birbirleri arasında bağlılığı oluşturmaktadır. Bu durumda merkez ilişkiler üretim maliyetlerini düşürmek için, ucuza gelen çevre işgücünü tercih etmektedirler. Bu tercih öncesinde onlardan gelen hammadde ve yine onlardan gelen ucuz işgücü, hammaddenin işlemesini düşürmekte ve maliyeti düşen ürünler ülke için tüketilip bir miktarı da diğer ülke pazarlarına satılmaktadır. Kuramın temel faktörleri burada net görülmektedir. Merkez ülkeler var olan birikimlerini geliştirmek için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Çevre ülkeler de gelişimini tamamlayıp refaha kavuşmak için merkez ülkelerle sürekli bir ilişki halinde olmaktadır.

Göç olgusunun merkez çevre kuramı ile ilişkisi olduğu görülmektedir. Kapitalist ekonominin işlemini barındıran merkez çevre kuramındaki merkez ülkeler, çevre ülkelerden ucuz işgücü karşıladığı için, göçmen politikaları ile ilgisi olduğu söylenebilir. Bu politikalarda tabi ki ağır şartlar yer almaktadır. Öncelikle işgücü ihtiyacını kalifiyeli elemandan sağlamakta, çevre ülkelerden gelen bu kişiler düşük ücretle çalıştırılarak üretim maliyetlerinin düşük olmasına yardımcı olmaktadır. Merkez ülkelere vasıflı elemanlar göç ettiği gibi vasıfsız elemanlar da göç edebilir. Bu durumda kendi ülkelerindeki vasıfsız elemanlardan daha ucuza çalıştırılan bu kişilere göçmen hatta kaçak göçmen denilmektedir. Bu durum da üretim maliyetini düşürmek için uygulanan politikalardan biridir.

Merkez ülkenin kapitalist ekonomi uygulama politikası çevre ülkelerde birtakım farklılıklara neden olmaktadır. Örneğin, merkez ülkedeki kapitalist firmalar çevre ülkeye fabrikalar kurmakta ve çevre ülkedeki işçileri çalıştırmaktadır. Bu durumda çevre ülkedeki geleneksel üretim zayıflamakta ve değişmektedir. Kendi piyasalarını zayıflatırken merkez piyasaları güçlendirmektedir. Bahsedilen bu işleyiş sonucunda çevre ülkelerde bir göç yaşanmaktadır. Geleneksel üretim modellerini bırakan işçiler merkez işçilere doğru göç etmektedirler. “Sanaynin gelişmesi ile birlikte köy ve köydeki nüfus hem endüstri için işgücü kaynağı oluşturmuştur hem de

sanayi toplumunu beslemeyi üstlenmiştir.”[33] Vurgulanmak istenen şu ki; kapitalist ilişkiler ağında bulunan çevre ülkelerden merkez ülkere, çevre ülkelerin kendi aralarında da devinim halinde sürekli bir göç olayı var olmaktadır.

Merkez çevre kuramı ile ilgili belirli varsayımlar belirtilebilir. Bu varsayımlar ile kuramın genel çerçevesi net şekilde anlaşılabilir.

1. Gelişmiş ülkelerdeki kapitalist ekonomi sistemi çevre ülkelere girdiğinden beri uluslararası göç hareketi doğal bir süreç halini almıştır.

2. Bu kapitalist ekonomiye yapılan yatırım çevre ülkeleri köklerinden koparmış ve uluslararası göçe hazır bir nüfus yaratmıştır. Böylece ulus-ötesi hareketler meydana gelmiştir.

3. Sömürgecilik döneminde sömürülen ülke ile kurulan kültürel, ekonomik ve sosyal iletişim uluslararası göçü kolaylaştırmıştır. Böylece kendilerine özgü ulus-ötesi pazarlar ortaya çıkmıştır.

4. Piyasa ekonomilerinin küreselleşmesi uluslararası göçe neden olacağı aşikardı ve bunu engellemenin yolu hükümetlerin uzak ülkelere yapmış oldukları yatırım alanlarını denetlemekten geçer. Ancak bunun uygulanması oldukça zordur çünkü dünya çapında ekonomik bir gerilemeye yol açar ve çok uluslu şirketlerin siyasal nüfuzu nedeniyle durdurulabilirler.

5. Birçok girişime karşı kapitalist ekonomiler sınırlarının ötesinde yaptığı yatırımları korumak adına, siyasi ve askeri müdahalelere gerek duyabilir. Müdahaleler başarısız olduğunda bu kez merkez ülkelere doğru bir sığınmacı akımları oluşacaktı. Bu da uluslararası bir göçün diğer versiyonudur.

6. Uluslararası göç ülkeler arası ekonomik koşullardan ve göçten çok az etkilenmektedir.

---

[33] Nurgün Oktik, ‘’Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği Toplum ve Göç’’, ll. Ulusal Sosyoloji Kongresi, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, No:5, 1997, s.81.

2.1.6. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı, diğer kuramlardan farklı olarak uluslararası ilişkiler boyutuna, ekonomik ve politik temelli olarak geliştirilmiş bir kuramdır. Bu göç sisteminin oluşumu birbirine yakın veya bir hayli uzak iki ülkenin karşılıklı olarak göçmen değişimine dayanmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan mübadele göçü, iki yakın ülke arasında yapılan göç ve göçmen ilişkisine dayanırken; Fransa ile Batı Afrika arasında yapılan göç ise birbirine uzak iki ülke arasında yapılan göç ilişkisine örnek olabilir.

Göç sistemleri yaklaşımı, makro ve mikro faktörlerin göçe yönelik herhangi bir sosyal hareket olduğunun bilincindedir. Bu faktörler göçe karşı, karşılıklı bir etkileşim halindedir. Makro yapılar geniş bir çerçevede kuramsal yapıları gösterirken, mikro yapılar ise göç eden kişilerin inançlarını, davranışlarını ve birbirleri ile etkileşimlerini göstermektedir. Makro yapılar göç alan ve veren ülkeler arasında göçün kontrolünü sağlamaktadır. Dünya pazarlarının ekonomik boyutunu, uluslararası ilişkileri ve hukuksal yönünü de içermektedir.

Göç alan ve veren ülkelerin makro ve mikro yapılarının sonucu olarak göç olgusu ortaya çıkmaktadır. Makro yapıların daha geniş bir çerçevede izleneceği, mikro yapıların ise kişilerin kendi istek ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gerektiği için belirli bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu yapı göçe dair bir planlama ve kolaylaştırma olabilir. Bu planlamaya bağlı olarak da ülkeler göç ilişkilerini kendi durumlarına göre düzenlemelidir.

Bahsedilen mikro yapılar daha dar alanda ele alınarak göçmenlerin oluşturduğu ve yerleştikleri alanlarda geliştirdikleri, iletim kurdukları sosyal ağlardır. Daha öncede oluşturulan bu kavram için göç zinciri tabiri kullanılmakta idi. Göç zinciri tabiri adından da anlaşılacağı üzere sadece göç kavramı ile ilgili iken sosyal

ağ kavramı ile ilişkilendirildiğinde göçmeni de içine alarak geniş bir ilişki yelpazesi oluşturmuştur. Bu yelpazenin içinde göçmenin göç ettiği yerlere taşıdığı kültürel ve sosyal birikimleri yer almaktadır.

Bu kuram üzerine detaylı çalışmayı Thomas Faist yapmıştır. Faist, göç sistemleri kuramında dünya sistemleri kuramında ele alınan makro faktörlere karşılık mikro faktörleri ön plana çıkarmıştır. Çünkü göç sistemleri kuramı daha çok sosyal bir ağ olarak, yani göçmen ve göçmenin ilişki durumunu ele alınmıştır. Kuramın belli başlı temel nitelikleri vardır:

1. Göç sistemleri kuramı insanlardan çok ülkeler arasındaki bağlantılar, güvenlik ve ticaret anlaşmaları, koloniler arası bağlantılar, mal ve hizmet ilişkisi, fikir akışları üzerine vurgu yapmıştır. Temel olarak göç sistemleri insan akışı, birbirlerine karşı bağlılığı ya da mekan, ulus-devlet ilişkilerini içerirler. Bu yüzden insanlardan çok ülkeler arası bağlantılarla ilgilenmişlerdir. Bu kuramın ticaret ve güvenlik bağlantıları, merkez ya da çevre devletler arasındaki uluslararası hareketin yönünü açıklayıp göstermektedir.

2. Göç bir defa sürüp bitecek bir olay değildir. İçinde olaylar zincirini barındıran bir sistemdir. Bu sebeple göç sistemleri kuramı, süreçler üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca göç hareketlerinin dinamiğini, tek yönlü itici ve çekici neden sonuçlarını, göçün herhangi bir yerinde görülen değişimin tüm sistemleri nasıl etkilediğini, gelişimindeki karmaşıklığı ve kendi kendine yenilenme üzerindeki düşüncelere yönelmektedir. Örneğin ortaya atılan herhangi bir hipotezin uluslararası göçü başlattıktan sonra kendi kendini nasıl geliştirdiğini gösteren süreci açıklamaktadır.

3. Uluslararası göç için devletler ekonomik eşitsizlikler ve göç alan ülkelerin kabul yasaları gibi önemli etmenler üzerinde durarak; bireylerin, toplumların göç ettikleri yere gidiş alternatifleri veya kalış fikirleri ile başa çıkmak amacıyla stratejiler geliştirmişlerdir. Bu kuramda toplumsal ağ kuramı güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Bir ağ; bireylerin, toplumların bir bütün olarak ele alınıp onları birleştiren ilişkiler anlamında tanımlanır.

Faist'in kuramında belirtilmek istenen, göç ilişkisinin sosyal ağ zeminine göre oluşturulduğudur. Karşılıklı kişi ya da ulusların bağımlılık kuramına göre kendi istekleri üzerinden göç ilişkisi oluşturulmuş olabilir. Dünya sistemleri yaklaşımındaki gibi ekonomik, ticari veya güvenlik amaçlı olabilir. Dönemin önemli göç olgusu olan kolonsal bağlar da o dönemdeki hareketin yönünü, içeriğini net açıklamaktadır. Faist'in göç sistemleri kuramı tek bir olayı değil, birbiri ardına gelen olaylar zincirini açıklayan bir süreçtir. Aynı zamanda oluşan itici-çekici sebeplere dayanarak kendi kendini beslemektedir. Kısacası buradaki temel nokta göçün uluslararası boyutunun niteliğidir. Bu sebeple Faist kuramında uluslararası göçlerin yarattığı etkiden de bahsetmektedir.

2.1.7. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Buraya kadar ele alınan göçler gibi, ilişkiler ağı (network) kuramı da kendi içinde farklı boyutları ile ele alınmıştır. Tüm göçlerin ayrı ayrı karakteristik özellikleri ve oluşum sebepleri vardır. Özellikle günümüz göçleri birçok farklı etkenler çerçevesinde meydana gelmektedir. Her bir göçün sebep olduğu kaynakları gerek nicel gerekse nitel yönden farklı disiplinler altında incelenmeli, ekonomik ve tarihsel perspektifleri göz ardı edilmemelidir. Bazı kuramlar ekonomik temelli bazıları yalnızca tarihsel kökenli olabilir. Bu sebeple her bir göç kendi içerisinde farklı boyutları ile ele alınmalıdır. Kimi göç kuramları yalnızca göçe, kimileri ise göçmen ilişkilerine dayanmaktadır. Ancak ilişkiler ağı (network) kuramı hem göç hem de göçmen faktörlerini diğerlerinden farklı olarak ekonomik ve tarihsel yönü ile birlikte ele alıp ilişkilendirmiştir.

Göçmen ilişkiler ağı, göçmenlerin menşei ülke ile hedef ülkelerdeki göçmenlerin, o ülkede yaşayan kişiler ile köken, soy, dostluk bağlarından oluşan bağlantılarıdır. Yani bu kuramın temeli göç eden ülke ilke göç veren ülke arasında oluşan toplumsal ilişkilere, süregelen varlığına ve bu varlığın göçler üzerindeki

etkisine dayanmaktadır. Sosyal ilişkilere dayanan bu değişken, göç eden ülkenin varlığına göre güçlü ve zayıf bir ilişki olabilir.

Bu yaklaşıma göre göçün başlama sebeplerine ve bunun kendini geliştirip var olması üzerine yoğunlaşılmalıdır. Örneğin; göçmenlerin göç etme kararı alma aşaması ve bu aşamada çevre ilişkilerle süregelen durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür bir durum var olursa göç eden toplumları göç ettikleri yerde uyum problemleri karşılamamaktadır. Aksine çevreye uyumu ve çevre ilişkilerle bilgi alışverişinde olduğu sürece temel gereksinimlerini karşılama kolaylığı ortaya çıkacaktır.

Bu sosyal ağ teorisi öncü göç edenler ve göç alan toplumlar arasında bir bağlantı oluşturur. Bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer kişilere göç etme fırsatı sağlar. Böylece yeni göç dalgaları oluşur ve sonradan gelenler öncekilerin tecrübelerinden fazlasıyla yararlanır. Böylece göç kendini devam ettiren bir hal haline gelir.

Bu açıklamaya göre göz önünde bulundurulması gereken nokta bu göç ağının ekonomik ve siyasi temelli olduğudur. Kurulan ilişki ağları birbirini etkileyerek katman katman gelişirler ve kompleks bir ağ halini alırlar. Örneğin Türkiye'den Almanya'ya yapılan göçler bu ilişki ağına örnektir. İlk zamanlar bu ağın durumu, Türkiye'den Almanya'ya göç edenlerin uyum sorunu yaşamamaları, iş ve kalacak yer bulma konularında yardımcı olurken, daha sonra bu durum kompleks bir duruma gelerek Alman ekonomisinde ve siyasetinde etkin olma durumuna kaymıştır. Bu ilişkiler ağının komplike sisteme dayalı olma ve örgütlenmiş olma zorunluluğu da yoktur. Bu ağların oluşumunun herhangi bir formülü de yoktur. Çünkü bu göç ağı zaten bir ihtiyaçtan kendiliğinden doğmuştur. Ve süregelip desteklenmesi de bu ilişkiler ağının gelişmesine sebep olmuştur. Çünkü birbirini destekleyen ağlar daha sonraki ağlara da örnek olarak güçlenip büyümesine sebep olmuştur. Bu karşılıklı ağlar arasındaki etkileşim göç ağları ve göçmen ilişkileri karşısında olumlu bir etki yaratır. Bu ilişkiler sayesinde göç için sorun olan ekonomik, sosyal ve siyasal maliyetler bir nebze aza indirgenmektedir. Göç edilen ülkenin göçmen ağları sayesinde giden kişiler için ekonomik yükler azalmakta, yardımlaşmalar artmaktadır.

Bu yardımlaşma mekanizmaları ile yeni göç eden kişiler için yalnızlık hissi azalır, sosyal maliyette düşüş olur. Kısacası kurulan ağ ve süregelen ağ sürekli etkileşim halindedir.

Bu ağ göçmenleri sosyal yönden hem olumlu hem de olumsuz etkilemektedir. Özellikle göçmen ağları yani göç eden göçmenlerin topluma uyumunu kolaylaştırır. Var olan bu ağlar sayesinde, göçmen göç ettiği yerde o ülkenin hayat şartlarına kolay bir uyum sağlar. En önemlisi okul örneğidir. Göçmen çocukları okula erken başlar ve ülke çocukları ile erkenden buluşur. Bu süreç göçmen çocuklar ve aileler için önemli süreçtir. Bir diğer etki de bu ilişki ağları sayesinde göç eden toplumun var olan ilişki durumlarında değişiklik olmasıdır. Var olan ataerkil aile formatının değişip kadınların ve çocukların çalışma hayatına katılması ile toplumsal rollerde değişiklik gözlemlenir. Çünkü göçmenler küreselleşmenin etkisi ile daha refah bir düzeyde yaşayıp fazla kazanç sağlamak için, göç ettikleri yerde bu toplumsal değişime yer vermişlerdir. Bu yüzden hem sosyal hem ekonomik anlamda yeni yapılanmalara gidilmiştir.

Bu ağların göçmenler üzerindeki bir diğer etkisi de göç ettikleri ülkenin kültüründen tamamiyle kaçınıp kendi grubu içinde tüm ihtiyaçlarını karşılamaktır. Türkiye'den Almanya'ya göç eden göçmenlerin onların dillerini öğrenme istekleri olmamaları veya kültürlerine ayak uydurmamaları gibi örnekler göçmen ilişkilerinin göçmenleri nasıl sadece kendi kültürüne bağlı kaldığına, göç edilen ülkede beklenilen uyumu sağlayamadıklarını göstermektedir.

3. BÖLÜM: YÖNTEMSEL ÇERÇEVE

3.1. Çatışma ve Göç Kültür Modeli

Kökleri çok uzun yıllar öncesine dayanan göç olgusu, çok karmaşık bir görünüm sunmaktadır. Çeşitli dönemlerde toplumların karşısına çıkan dinsel, siyasal, ırksal sorunlar karşısında kişiler yaşadıkaları bölgelerde güvensizlik duygusuna kapılmışlar, bu nedenle bireysel ya da toplumsal göçler gerçekleştirmişlerdir. Buna yakın dönemden, Suriye ve Irak iç çatışmaları sırasında milyonlarca kişinin göç etmesi örnek olarak gösterilebilir. Bu göç süreci Türkiye içinde veya Türkiye'den Avrupa'ya doğru da görülmektedir.

Göç kuramları göçü birçok yönden farklı şekilde ele almıştır. Menşei ülke ile hedef ülke arasında kişileri göçe zorlayan hedef ülkenin çekiciliği olduğu zaman itme-çekme kuramını; her insanın aynı olmadığını ve bu sebeple göçün normal bir olay olmadığını, bu faktörün altında yatan sebepleri savunan Petersen'ın kuramını; göçün bireysel temelli olduğunu düşünüp daha çok göçmeni ele alan ve mikro faktörlere yönelen kesişen fırsatlar kuramını; kapitalizmin gelişmesi ile Marksist ekonominin sonucu olarak gelişen merkez çevre kuramı ile diğer kuramlar gibi yaklaşımların yaratmış olduğu sorunlardan bu çatışma modeli ile bir kaçış olanağı sağlanacağı düşünülmüştür.

Ulusötesicilik de denilen transnasyonalizm, uluslararası göç çalışmalarındaki tek yönlü algıya ve durağan algılayışa karşı farklı bir tutum geliştirmiştir. Faist'in transnasyonelizmi göç eden ve göç edilen ülkeleri birbirine bağlayan, göç tecrübelerini göz önünde bulundurarak üçüncü kuşak dediği göç kuramlarını temsil eder.[34] Faist'in vurgulamak istediği ulusaşırı gidilen coğrafya ve

[34]Thomas Faist, *The Volume and Dynamics of İnternational Migration and Transnational Social Spaces*, Oxford University Press, Oford, 2000, s:12.

ulusaşırı toplumsal alandır. Bu model bize geçmişte çalışılan göç kuramlarındaki sorunları çözme ya da onlardan kaçma olanağı sağlayacaktır.

Transnasyonalizm aslında birçok araştırmacı, özellikle sosyal bilimciler için büyük bir çalışma alanı yaratmıştır. Transnasyonal kelimesinin anlamından da anlaşılacağı gibi ulusötesi, ulusaşırı gibi anlamları barındıran ve sınırötesinde meydana gelen ilişkilere ilginin yoğunlaşmasına sebep olmuş; tek bir ulus-devlet kavramına odaklanılmasına engel olmuştur. Günümüzde de birçok kişileri, toplumları, kurum ve işletmeleri birbirine bağlayan yapıları analiz edip belirtmek için kullanılır. Böylece uluslararası literatürde yerini alarak, araştırmacıların insan hareketliliğini daha kolay anlaması sağlanır. Bu yaklaşım sıradan göç modellerinden farklı olarak insan hareketlerini her yönüyle ele alıp kuramsal çerçeveye yönelmeye yardımcı olmaktadır. Bize hem sirküler hem dalgalı hem de dinamik bağlar oluşturan bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Böylece menşei ve hedef yerle sınırlı kalmayıp çok yönlü olarak durumları kavramsallaştırmaktadır. Transnasyonalizmin asıl vurgulamak istediği göç süreci ve hareketliliğidir. Ulusları yerelliklerinin ötesine geçirerek farklı yerel yerleri birleştiren sahipliğe ve kimliğe büründürür.

Literatürde transnasyonalin çatışma unsuru üzerinde net bir durumu vardır. Bu tür çalışmalarda sığınmacı ve mülteciler yoktur. Bunun sebebi bu tür grupların kökenleriyle bağlarını az da olsa korumuş olmalarından kaynaklıdır. Ancak Sirkeci'ye göre mülteciler ve sığınmacılar, transnasyonal göçün çatışma eksenli bir teorik modelinin kurulması için en güzel örnekleri olduğunu söylemektedir. Ona göre bu gruplar çatışma durumlarından birkaçını örneklemektedir. Çünkü bu tür yerinden edilmiş gruplar, sınırlayıcı göçmen kabul politikalarının hedef noktasıdır ve aynı zamanda onlara güvensizlik algısı yaratan tehdit durumları ve uygulamaları oluşmaktadır. Bu gruplar ve transnasyonal hareketlilikleri devletin iktidarını da zayıflatıyor olması, çatışmanın temel etkenlerinden biri sayılmaktadır. [35] Bir tür sınırlarına, kimliklerine ve vatandaşlarının kontrol edilme yeteneklerine meydan okuma sayılmaktadır.

[35] İbrahim Sirkeci, *Transnasyonal Mobilite ve Çatışma*, Migration Letters, Vol.9, No.4,2012, pp. 355.

3.1.1. İnsani Güvensizlik

İnsani güvenlik kavramı, günlük hayatın güvenli ve onurlu yaşama tehditlerine karşı baş edebilme çabası ve hayatta kalma kavramları ile ilişkilendirilebilir. Bu kavram devletlerin, bireylerin ve toplumların güvenliğini sağlaması gerektiği kavramı ile örtüşmemektedir. Çünkü köken ülkeden, transit ülkeden ve göç edilen ülkeden ortaya çıkan göçmenler ya da göçmen olmayanlar, devletin güvenliği ile kendi güvenliğini sınırlandırmazlar.

Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de ihtiyaç ve motivasyonlar önem sıralarına göre belirlenir ve hava, gıda, barınma ve cinsellikten sonra güvenlik ve korunma ihtiyacı gelir. Öncelik sıralarının tartışılacağı bu hiyerarşinin önemi asla tartışılmamalıdır. Bu sebeple toplumların, bireylerin, ailelerin, ülkelerin güvenli yaşamaya ihtiyaçları vardır ve bu kişisel ve göreceli bir ihtiyaçtır. İnsani güvenliği tehdit eden tek unsur askeri tehditler değildir. Bunun yanında insan haklarının ihlal edilmesi, salgın hastalıklar ve bunun sonucunda nüfus kaybı, çevre kirliliği, kirlilik sonucu biyolojik çeşitliliğin yok olması da insani güvenliğin yok olmasına sebep olan etkenler arasındadır.

İnsani güvensizlik toplumlar, bireyler için yoksunluk, yoksulluk yaratan belli bir çatışmanın sonucudur. Bu çatışma sivil bir örgütün veya çevresel afetlerin sonucu da oluşabilir. Ve yine bireyler, toplumlar için özneldir. Dolayısıyla insani güvensizlik; bireylerin, toplumların sivil çatışmalar sonucu yaşamış oldukları kayıptan, çevresel ve biyolojik etmenlerden, sebebi görünmeyen gerilimlerden fazlasıyla etkilenen bir durumdur.

Bu durum maddi ve maddi olmayan kaynaklara da dayandırılabilir. Bir azınlık grup, yaşamış olduğu ülkede kendine ait kültürel unsurlarını, gelenek ve göreneklerini devam ettiremediğinden ya da ana dillerini istedikleri gibi geliştiremediklerinde kendilerini güvensiz hissedebilirler. Maddi olmayan insani

güvensizlik kavramında da azınlıklar baskı ve zulüm ile karşı karşıya kaldıklarında kendilerini güvensiz hissederler. Ancak maddi insani güvensizlik durumu yalnızca siyasi kaynaklı olmayıp ekonomik fırsatların yetersizliği, doğal afetler ve insan emeği kaynaklı doğaya zarar veren yapılar gibi nedenlerle de oluşmaktadır. Bu gibi nedenlerin etkisi insani güvensizlik algısını artırmakta ve bazen de azaltmaktadır. Böyle bir zıtlık karşısında farklı grupların birbirleri ile çatışmaları da muhtemel bir durumdur.

Bu bağlamda uluslararası göçteki en temel motivasyon (insani) güvenlik arayışıdır ve bu birçok durumun sebep olduğu insani güvensizlik algısından kaçınma olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanların güvenliğine yönelik tehditler birçok şekilde ortaya çıkabilir ve insanlar bu tehditlerden kaçış durumu olarak da göçe yönelebilir.

3.1.2. Çatışma

Çatışma kuramı toplumların yapısını, birbirlerine olumlu katkılarını değil; toplumların işleyişleri sırasındaki hareketliliği inceler. Bu kuramda esas olan güç mücadelesi yani üstün olmadır. Bir gücün sürekli üstünlük sağlaması da bu esaslar arasındadır. İlk olarak ortaya çıkan en önemli üç kavram güç, değer ve ortak çıkarlardır.

Toplumsal ilişkilerin çekirdeğini güç kavramı oluşturur. Güç, toplumlar için zorlayıcı bir etken olarak kabul edilir. Toplumlar üzerinde eşitsizce bölündüğü zaman çatışmalara yol açmaktadır. Değerler ise toplumların kültürlerini, kimliklerini ortaya çıkaran araçtan çok, kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları araçlardır.

Uluslararası göçü anlamamıza yardımcı olacak bir çatışma kuramını Ralf Dahrendorf hazırlamıştır. Dahrendorf güç, normlar, toplumsal tabakalaşma ve

çatışma kavramları üzerinde durarak bu kuramı tarihsel ve çağdaş süre içindeki rolleri açısından birçok farklı açıdan ele almıştır.

Dahrendorf toplumların yetkililerinin birbirinden farklı olmasından kaynaklı olarak birbirleriyle toplumsal çatışmalarının sürekli devam edeceğini belirtmektedir. İbrahim Sirkeci de Dahrendorf'u benimseyerek çatışmayı bir süreklilik skalası/ekseni üzerinde tanımlamaktadır. Bir yanda farklılıklar ortadan kalkarak anlaşma veya iş birliği üzerinde dururken diğer tarafta ise çatışmanın ya da uzlaşmanın durumu vardır. Uluslararası göçe uyguladığımızda ülkeler arasında yapılan işçi değişimleri, diğer tarafta da savaşlardan dolayı ortaya çıkan mülteci krizleri ve sonuçları yer almaktadır.

Sirkeci'nin insani güvenlik skalasında toplumları, bireyleri ve devlet-toplum ilişkilerini etkileyen unsurlar var. Bu unsurlar skaladaki çatışma eksenini doğuran ya da doğan çatışmayı engelleyen faktörlerdir. Makro düzey devlet, ulus ilişkilerini; Mezo düzey toplumları ve hane halkını; Mikro düzey bireylerin iyi bir yaşam tarzına veya kariyere sahip olmak uğruna yaşadıkları gerilimleri belirtmektedir. Aşağıdaki şekilde işbirliği arttıkça insani güvenliğin sağlandığını; şiddet arttıkça ise insani güvensizlik ortamının arttığı görülmektedir. Bu güvenlik ortamını olumlu-olumsuz etkileyen faktörler yine toplumların kendisidir ve devletler bu ortamın güvenliği için birçok kuralı bünyesinde barındırmaktadır.

Şekil 2 İnsani Güvenlik ve Çatışma Eksenleri

Kaynak: Sirkeci, 2009, s. 7 & Sirkeci, 2012, s. 357.

Şekil 2'den anlaşılacağı üzere uluslararası göç sürecinde birden çok aşama ve farklı düzeylerde çatışma olayları belirlenmiştir. Bu olaylara göre, transnasyonal denilen uluslararası alan, birden çok çatışma potansiyelleri ile çevrilmiş bir çatışma alanıdır. Transnasyonal alanda her zaman çatışma vardır denilemez fakat arada bir çatışma çıkma potansiyeli bulunmaktadır. Bu çatışmalara sebep olan göç hareketlerinin bir sirküsü vardır ve sürekli dönen bu göç sirküsünden göçün yapısı, göç eden kişiler ve göç süreci etkilenmektedir.

Süreç boyunca her göç kaynakları farklı şekillerde etkilenmekte ve süreci farklı biçimde tamamlamaktadırlar. Bu sebeple göç alan ülkelerin de zamanla kabul yasaları, vize ve sınır kontrol politikaları değişmekte; yeni göç yolları ortaya çıkararak farklı göç tiplerinin var olduğu görülmektedir. Bu değişen hareketlilikler yeni göç hareketlerinin kaynağı ve etkilendiği çatışma politikasını da değiştirmektedir.

Bu çatışmalar transnasyonal göç bağlamında önemlidir. Çünkü insani güvensizlik algısına yol açmaktadır. Ancak her zaman göçe de sebep olmamaktadır. Göç, sadece insani güvensizlik ortamına maruz kalanlar için stratejik bir alternatiftir. Çatışmalardan kaynaklı bu göç olgusu; yoksulluk, işsizlik, ayrımcılık ve kültürel sınırlandırmalar gibi maddi ve maddi olmayan unsurları içerir. Bu çatışma içinde kişi çıkış yolu olarak iki seçenekten birini seçer: Ya bulunduğu ortamın temel olarak var olan hakim görüş, düşünce, taraf ve hükümetle uzlaşır ya da karşı çıkarak isyan etmeyi seçer. Bu seçenekler arasında karma bir strateji de uygulayan toplum olabilir. Bu toplumlar şekil 2'deki insani güvenlik skalasında farklı noktalara yerleştirilebilir.

3.1.3. Çatışmanın kaynakları, düzeyleri ve Ulusötesi göç

Uluslararası göç alanında; toplumlar, bireyler, etnik ve dini gruplar, ülkeler ve ülkelerin sınıfları, devletüstü kurumları arasında çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu çatışmaların sonucu transnasyonal, ulusötesi göçtür. Bu çatışmalar aynı zamanda

insani güvensizlik algısını da oluşturmaktadır. Skaladaki her farklı durum farklı tepkilerin verilebileceğini göstermektedir ve çevresel etmenlerin bu skalanın oluşmasına etkisi büyüktür. Bu sebeple göç karmaşık bir süreçtir.

Silahlı çatışmalar göçü teşvik eden en büyük etmenlerdir. Bunun yanında toplum içindeki çatışmalar ve doğal afetler de göç oranının artmasına sebep olan etkenlerdendir. Bu gibi nedenlerle yaşanan göçler zorunlu göç kapsamında incelenmektedir.

Bir başka çatışma potansiyeli olan konu ise cinsiyet güvenliğinden ortaya çıkmaktadır. Bazı toplumlar cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı olarak geleneksel cinsiyet rolleri içerisinden kız çocuklarının istenmemesinden kaynaklı olarak çatışma potansiyeli ortaya çıkmaktadır. Daha çok Orta Doğu ülkelerinde görülen ve böyle bir ayrımcılığa maruz kalan toplumlar, göç etmek zorunda kalmaktadır. Bu sebebin yanında bir de eşcinsellik ve buna karşı çıkan politikalar uygulayan toplumlarda da çatışmalar yaşanmaktadır. Tabi bu çatışmalar sadece aynı düzeyde değildir. Skalaya baktığımızda bu çatışmalar mezo düzeyde ya da mikro düzeyde olabilir. Örneğin; bireye karşı birey ya da devlete karşı birey gibi.

Transnasyonal göçe sebep olan bir diğer unsurlar da mülteciler, sığınmacılar ve insan kaçakçılığıdır. Bu göçü eden kişiler yerleştikleri alanlarda yerliler ve yerel kişiler ile çatışma yaşamaktadırlar. Örneğin; Britanya'da İngiliz hükümeti ile Boşnaklar ve Eritreliler arasında; kendi köken ülkeleri ile kendileri arasında yaşanan gerilimler, çatışmalar bu unsurlara örnektir. Bu çatışmaların devletler üzerinde inanılmaz bir etkisi vardır. Bu uluslararası göçü yönetebilmek için devletler " transnasyonal yönetim" kurma girişiminden kaçamamaktadırlar. Sığınmacılar, geri gönderilen mülteciler, yasal olmayan göçmenler, ucuz iş gücü piyasasına girmeye maruz kalarak göç ettikleri ülkede başka çatışmalara neden olmaktadırlar.

Çevresel felaketler de bir diğer çatışma kaynağıdır. Birçok doğal afet sebebiyle bazı insanlar kendi ülkesinde yerinden edilirken bazıları ise ülkelerinde güvenli bir hayat umudunu kaybederek ülke sınırlarını aşmaktadırlar. Sınırlı doğal kaynaklar sebebiyle de çatışmalar oluşur. İşsizlik, yoksulluk, gelir dağılımının

dengesizliği gibi faktörler de şiddet içermese bile çatışma kaynaklı faktörler düşünülebilir. Ülkedeki göçmen işçilerin iş gücü piyasası üzerindeki etkisi yerli işçileri rahatsız ederek çatışmaya sebep olabilir.

İnsani güvenlik skalasındaki makro düzey; gönderen, transit ve göç alan ülkelerin çatışan durumları; mezo, göçe sebep olan etkenler arasındaki çatışma ve gerilimler; mikro, kişiler arası çatışmalar ve gerilimleri; bir de düzeyler arası; vize görevlileri ve göç eden bireyler arası gerilimler olarak tanımlanmaktadır.

Makro düzeyde gönderen ve göç alan ülkeler arasında çatışma olduğu görülür. Çünkü her iki ülkenin göç politikaları birbirinden farklıdır ve bu sebeple çoğunlukla uzlaşma yoluna gidemezler. Bunun tam tersi durumları da ortaya çıkabilir. Mesela 1961 yılında Almanya ile Türkiye arasında işçi değişimi yapılması gibi.

Düzeyler arası çatışmada ise farklı düzeylerde olan faktörlerin uzlaşamadığı çıkarları olabilir. Örneğin; azınlık olarak gidilen köken ülkede bunların bazı talepleri ulusal çıkarlara denk düşmeyebilir ve bunun sonucu olarak da farklı zorunlu göç çeşitleri ortaya çıkabilir.

Mikro düzeyde ise kişiler arası çatışmaların yaşanmasına sebep olan etkenlerden biri olarak kültürel farklılıklara saygı duyulmaması ve bunun sonucunda yaşanan gerilimler gösterilebilir. Göç edilen ülkede göçmen konumundaki toplumun ana dilini konuşmasına saygı duyulmaması bu gerilimin yaşanmasına etkendir. Ya da uluslararası göç nedeniyle ailelerini geride bırakarak göç eden kişiler cinsiyet rolleri temelli gerilimleri ortaya çıkararak mezo ve mikro düzey çatışmalara sebep olurlar. 1961 yılında Türkiye'den Almanya'ya yapılan işçi göçlerinde erkekler uzun süreli olarak yurt dışına giderek geride kalan eşleri ailenin kontrolünü eline alır ve hane reisi kabul edilir. Erkek evine döndüğünde eski statüsünü geri kazanmak istemesinden dolayı aile içinde çeşitli çatışmalara ve şiddete yol açabilmektedir.

Çatışma eksenli anlayışa bakılacak olursa, öncelikle göçün iki taraf arasında uzlaşamamadan kaynaklı çıkarların ortaya çıkması ile gündeme geldiği görülür. Göçün hızını ve göç tipini çatışmanın düzeyi ve sonuçları belirler. Daha sonra göç

hareketinin değişimleri takip edilir. Bu takip sonucunda da göç kabul kurallarının göçü etkileyen çatışma kaynakları olduğu görülür. Göç kabul kuralları da çatışma durumlarının sonuçlarından etkilenen bir diğer unsurdur.

İnsani güvensizlik algısı da çatışma yaratır ve bu çatışma göç sürecinin tamamını etkiler. Bu süreçte insani güvensizlik algısı dalgalanmalar yaşar, kimi zaman zayıflar kimi zaman şiddetlenir. Maddi ve maddi olmayan kaynaklar üzerine kurulmuş bir algıdır.

Sirkeci bu çatışma modelinin düzeylerini makro (devlet, ulus), mezo (topluluk, hane halkı) ve mikro (iyi bir kariyer peşinde olan birey) olarak belirlemiştir. Aynı zamanda bu düzeyler arasında gerilimler yaşanacağını da belirtmektedir. Örneğin; ülke sınırlarını aşarak göç eden topluluklar ile sınırdaki güvenlik görevlileri veya pasaport kontrol görevlileri arasında bir gerilim yaşanması, düzeyler arasındaki gerilimlere örnek gösterilir.[36]

Uluslararası göçün çatışma ekseni etrafında kurumsallaştırılarak göç sürecini daha iyi anlamamızı ve onun dinamik doğasını keşfetmemize yardımcı olacağını, uluslararası göç tipolojilerini ancak böyle bir çatışma modeli üzerinde anlamlandırılacağını söylemektedir. Çatışmaların bir süreklilik skalası üzerinde tanımlanması hem siyasette hem de literatürde yaygın olan göç kategorileri arasındaki örtüşmeyi anlamamıza yardımcı olacağını söyler. Bu model geçmiş uluslararası göç düşünürlerinin ve düşüncelerinin farkında olup onları onaylar; insani güvenlik-güvensizlik ortamı kavramları üzerinden geçmişteki kuram ve modelleri geliştirmeye çalıştırdığını belirtir. Sirkeci bu çalışmasında göçün bir insani güvenlik arayışı olduğunu ileri sürmektedir.[37]

[36]İbrahim Sirkeci, *Transnasyonal Mobilite ve Çatışma*, Migration Letters, Vol.9, No.4,2012, pp. 360.
[37] İbrahim Sirkeci, *a.g.m*, pp. 360.

4. BÖLÜM: GÖÇ YAZININDA ÇATIŞMA VE GÖÇ KÜLTÜRÜ YÖNTEMBİLİMİ

Göç ve sürgün olgusu, kökleri çok uzun dönemlere uzanan ve günümüzün en büyük evrensel sorunlarından biri olmuş iki önemli kavramdır. Cumhuriyetimizin ilanından itibaren özellikle 1950'lerden sonra ülke içinde Doğu'dan Batı'ya, kırsaldan kentte göçler başlamış; ülkenin kentsel kısımlarında nüfus artışı yaşanmış ve günümüze kadar hala devam etmiştir. 1960'lardan sonra ise Avrupa'nın ekonomisi yüksek ülkeleri olan Almanya ve Fransa, Türkiye başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinden göç tecrübesini yaşamıştır. Türk göçebe geleneğimiz yıllar öncesine dayandığı gibi günümüzde de en temel sorun olarak kabul edilmektedir.

Göç olgusu insanların; toplumsal, ekonomik, siyasal birçok sorunlarından ötürü, kişilerin daha rahat, huzurlu, güvenli, ekonomik açıdan daha refah bir düzeye ulaşmaları adına hayatlarının geri kalan kısmını, doğdukları yerden bireysel veya toplu bir şekilde, kalıcı ya da geçici süreyle ayrılmak zorunda kalmaları ile ortaya çıkmaktadır.

Bu olgu ele alınırken göçebelik ile göç; göçebe veya göçer ile göçmen arasındaki farklılıklar bilinmelidir. Göçebelik, Büyük Türkçe Sözlük'te yaşamak için gerekli koşulları bulmak amacıyla hayvanları ve diğer araçları ile birlikte sürekli yer değiştiren, belirli bir konutu olmayan kabileler veya insan topluluklarının yaşam biçimi, göçerlik olarak tanımlanır.[38]

Ali Tilbe, bu yaşam biçiminin faal kişileri için göçer, göçebe veya göçkün terimlerini kullanmaktadır. Bu terimleri, değişik şartlara bağlı olarak belli bir yörenin içinde sahip olduğu tüm araçlar ile yerini değiştiren, yerleşik olmayan kişi veya topluluklar olarak tanımlamaktadır.

---

[38] *Büyük Türkçe Sözlük,* Türk Dil Kurumu, Erişim Tarihi: 10.04.2019 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cadb902516ae6.62430279

Farklı terimlerle açıklanmaya maruz kalan göç olgusu karmaşık yapısı gereği açıklanması zor bir kavramdır. Bu karmaşıklığı gidermek için zamanla göç olgusu da değişikliğe uğradığı gibi, kullanılan terimler de değişmek durumunda kalır. Son zamanlar transnasyonel göçü tercih eden toplumlar için, göçmen sözcüğü kullanılmaktadır. Her ne kadar göçmen sözcüğü kavramsal ve anlamsal tartışmalara maruz kalsa da, ulusötesi göçmenler için göçmen sözcüğünün öteleştirici bir anlamı olduğu düşünülerek İbahim Sirkeci ve Jeffrey Cohen, göçmen ve göç sözcüklerinin yerine *göçer* ile hareketlilik/ yer değiştirme sözcüklerinin kullanılmasını önermektedir. Tilbe de, göç olgusunun sürekliliğinden, göç edenlerin göç ettikleri yere ya da diğer göç yerlerine doğru sürekli bir devinim halinde olduklarından *göçer* kavramının kullanımının daha uygun olduğunu vurgulamaktadır. Bu devinimlerle birlikte göçerlerin yaşam biçimleri göç olgusunun da başlamasına sebep olmaktadır.

Göç, göçerlerin bulundukları ortamdan başka bir ortama gidişlerindeki amaç olarak daha huzurlu, refah düzeyi yüksek bir hayata kavuşmaktır. Ancak onları yeni yerleşim yerlerinde çeşitli sorunların beklediği de bilinmektedir. Göçerlerin en önemli sorunu iletişim sorunudur. Gittikleri bölgenin dillerini bilmedikleri durumda göçerleri zor şartlar beklemektedir. Bunun yanında iki dillilik ortaya çıkarak; kimlik arayışı başlamakta, kültürel bölünmeler, yalnızlık ve yabancılaşma ortaya çıkmaktadır. Beraberinde toplumsal uyum problemleri yaşanarak kişiler bir an önce bütünleşme çabalarına girmektedir. Bu sorunları zamanla aşmakta zorlanan göçer, özellikle ulusötesi göçerler; bir yoksunluk, yabancılık, dışlanmışlık duygularına kapılıp aidiyet arayışına girmektedir. Girmiş oldukları toplumun değer yargıları ve toplumsal normları arasında bocalayarak ve kimi zaman bir başkaldırı ve normları reddetme duygusuyla içine kapanarak kendi değerlerini ve kültürünü yeniden oluşturma ve sürdürme çabasına girmektedir. Yalnız bu çaba göçerlerin yeni yerleşim yerine adaptasyon ve bütünleşme sürecini zora sokmaktadır. Bu zorluk yalnız ulusötesi göçerler için geçerli değildir, aynı zamanda yurt içi göçerler için de geçerli olduğu söylenmektedir. Ancak birkaç kuşak sonraki göçerler için, bu bütünleşme ve adaptasyon süreci hem kolaylaşmakta hem de kısmi olarak uyum ve benzeşim durumları görülmektedir.

4.1. Göç Yazınına Genel Bir Bakış

Edebiyat, bir diğer anlamıyla yazın, toplumun düşünce ve yaşayışlarının bir yansıması ve anlatımıdır. Yazın, göçerlerin de tecrübe edindiği bu duygular ve olayların, benzer sorunların anlatıldığı önemli alanlardan biridir. Yazar ve sanatçılar toplumun bir parçasıdır ve içinden çıktıkları toplumun ortak konu ve sorunlarını en iyi şekilde yansıtmayı başarabilen, eski veya yeni yerleşim yerlerinde kendi görüş ve düşüncelerini yazınlarında yaratmaktan geri kalmayan kişilerdir.

Bu yaratılan yazın hem ülke sınırları içinde gelişen göç yazınında hem de ulusötesi göç yazınında var olmuştur. Yazarlar her iki yerde de yer edinen bu alanı farklı kavramlar ile bütünleştirmiştir. Göç, sürgün, göçmen, göç eden işçiler gibi değişik adlandırmalara başvurarak göç ile yazın eleştirmenlerce ilgi odağı haline getirmiştir. Yalnız olaylarla yetinmeyerek kişilerin, toplumların psikolojileriyle de ilgilenerek, bu alanın edebiyattaki alanı genişletilip daha da önemsetilmiştir.

Türkiye'de 1923 yılında Cumhuriyetin ilanından sonra toplumda kalkınmaya ve yenileşmeye gidilmiştir. Kalkınmayı ekonomik yatırımlar, yenileşmeyi de çeşitli inkılaplarla gerçekleştirmişlerdir. Bu alanlarda olduğu gibi sanat alanında da birçok yeniliğe gidilmiştir. Yazarlar toplumun yaşamış olduğu yenileşmeyi ve bu yenileşme karşısında düşüncelerini ya da karşılaştıkları sorunları kaleme almış; toplumun aynası olmuşlardır.

1950'li yıllara kadar tarım işçiliği ve kırsal kesim hayatı ön planda olduğundan, bu dönemde yazarlar eserlerinde köy ve köy hayatında yaşam mücadelesi veren, geçim derdi ile uğraşan bireyleri ele almıştır. O dönem yazarları köyde yetişen ve Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar oldukları için köylünün sorunlarını daha yakından görmüşler ve eserlerine aktarmışlardır. Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Talip Apaydın ve Kemal Tahir gibi yazarlar, 1950 sonrasında yaşanan sanayi yatırımlarının kentte yönelmesi sonucu köyden kente göç başladığı için, romanlarında bu yeni toplumsal durumu yansıtmayı başarmışlardır.

1960'larda Türkiye'den Almanya'ya büyük bir işçi göçü yaşanmıştır. Bu göç sonucunda hedef ülkede büyük bir kültürel hareketlilik yaşanmış ve göç eden bireylerin adaptasyon sorunu yaşanmasına sebep olunmuştur. Ekonomik, toplumsal, ve siyasal yönden yaşanan sıkıntılar o dönem Türk kökenli yazarlarda bir akım başlatmış ve yaşanan sıkıntıları dile getirme çabaları ortaya çıkmıştır.

Türk kökenli bu yazarlar kısa bir süre içinde kendi yazın geleneklerini oluşturarak, göçmen yazarlar kuşağını oluşturmuşlardır. Tüm bu uğraşların sonucunda vurgulanmak istenen bir göçer/göç yazınının oluşma gayretidir. Kavramsal ayrılıkların oluşmasını engellemek için oluşturulan bu uzama göç yazını; transnasyonel şekilde geliştiği için de göçmen yerine göçer denilebilmektedir.

Almanya'da göç yazınında göçmen yazar olarak tanımlanan uzamda 200'den fazla Türk kökenli yazar bulunmaktadır. Bu yazarlar çok değişik izleklerde eserler yaratmışlardır. Bu değişik izlekler arasında; vatan sevgisi, özlem, gurbet, kimlik yitimi, ölüm, delilik, sınır dışı edilme, ana dil bilinci, barış, özgürlük, asimilasyon sürecindeki tutum, millet bilinci, birlikte yaşama çabalarının bilinci, ötekileştirme eleştirisi gibi birçok izlek eserlerde görülmektedir.

Bu izleklere örnek eserler veren yazarlar Almanya, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde tanınmış Nedim Gürsel, Yüksel Pazarkaya, Güney Dal, Aras Ören, Tamer Çağlayan, Ayel Özakın, Levent Aktoprak, Gültekin Emre, Yüksel Feyzioğlu; çeşitli nedenlerle Avrupa'da bulup orada kalan ve bu izleklerde eserler veren yazarlar Dursun Akçam, Zülfü Livaneli, Demir Özlü, Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Yusuf Ziya Bahadınlı gibi birçok Türk kökenli yazar ve şairlerimiz göçer/göçmen yazınında eserler vermişlerdir. Bir de Almanya'da doğup büyümüş ve Almanca yazıp başarılı eserler vermiş yazarlarımız da vardır: Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Saliha Schienhardt, Emine Sevgi Özdamar, Renan Demirkan, Zehra Çırak, Metin Fakoğlu, Şinasi Dikmen, Selim Özdoğan, Serdar Somuncu gibi yazarlardır.

4.2. Göç Romanı Çözümleme Yöntembilimi

Öncelikle, ele alınan bir romanda yazın ve göç ilişkisini ortaya koyabilmek, bir göç yapıtını toplumsal yönden anlamak ve açıklamak için yazın toplumbilimsel bir yaklaşımın verimli sonuçlar doğuracağı açıktır. Çünkü yazın, toplumun bir anlatımıdır. Kaldı ki "göç olgusu, günümüzde eskiden olduğundan daha çok toplumsal, siyasal, artırımsal ve ekinsel yönleriyle konuşulmakta ve tartışılmaktadır"[39]. Bu bağlamda yazın da, göç olgusunun önemli bir yansıma alanı olarak belirmektedir. Bu alanda göç romanlarının çözümlenmesine ilişkin tutarlı bir yaklaşımın eksikliğini ayrımsayan Ali Tilbe, 2015 yılında çok sayıda farklı kuram ve yaklaşımı birleştirerek göç romanı inceleme yöntembilimi önermiş ve kimi romanlara uygulamalarıyla da yöntembilimin etkinliğini ve tutarlılığını göstermeye çalışmıştır. Bu bölümde, tezimizde uygulamayı denediğimiz Tilbe'nin yöntembiliminin çerçevesini açıklanmaya çalışılacaktır.

Yazın kuşkusuz bir kurmaca evreninin parçasıdır ve gerçekliği öyküleyerek topluma sunar. Toplumsal gerçeği birebir öyküllediğini ileri sürmek yanılgıya düşürebilir. Ancak yazın kurmaca nitelikli olsa bile inceleme durumunda yapıt, toplumsal yapı ile ilgili olup ondan etkilenmek durumundadır. Çok karmaşık bir yapı sunan göç olgusu ne kadar farklı yaklaşımlarla ele alınırsa o kadar ayrıntılı ve derinlemesine çözümlenebilecektir. Tilbe'nin yaklaşımının temelinde bu düşünce yatmaktadır. Yazın toplumbilimi kuramı içinde yer alan oluşumsal yapısalcılık yaklaşımı, çatışma ve göç kültürü modeli, öykülemebilim ve anlatı çözümleme yöntemi ile kültür(süz)leşme kuramlarını bir araya getirerek karma bir yaklaşımla göç romanlarını ele alan Tilbe, Sirkeci ve Cohen'ın Alman toplumbilimci Ralf Dahrendorf'un çatışma tanımından yola çıkarak geliştirdikleri çatışma ve göç kültürü modelini yöntembiliminde devinim noktası olarak belirlemiş, bu modele öteki yaklaşımları eklemlemiş ve bütüncül bir yöntembilim ortaya koymuştur.

[39] Ali Tilbe, "'Göç Kültürü ve Çatışma Modeli' Bağlamında Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'üne Bir Bakış", 2016, s. 1.

Göç olgusu, özellikle göç ya da göçer romanlarında farklı görünümleriyle ortaya çıkmaktadır. Göç ve göçer yazın alanının özgün bir yöntembilim ve yaklaşım çervesinde ele alınması hem göç ile yazın ilişkisi ortaya çıkarmak hem de göçün başka bilimsel alanlarla ilişkisini açımlamak bağlamında önem taşımaktadır. Göç ve yazın ilişkisini inceleyen yöntembilimsel arayışlar çerçevesinde çeşitli göç kuramları ortaya çıkmıştır. Tilbe, birbiriyle ilintili ve bütüncül bir roman inceleme yaklaşımı geliştirilmesini sağlayacak çok sayıda kuram ve yaklaşım içinden İbrahim Sirkeci ve Jeffrey H. Cohen'in birlikte geliştirdikleri 'çatışma ve göç kültürü modeli' ile, Lucien Goldmann'ın anlama ve açıklama aşamalarından oluşan 'oluşumsal yapısalcı' yazın toplumbilimi yöntemini, Gérard Genette'in öykülemebilim ve anlatısal söylem çözümleme yaklaşımı ile Berry'nin kültür(süz)leşme yaklaşımlarını birleştirerek "göç/göçer yazını incelemelerinde çatışma ve göç kültürü modeli"[40] başlıklı çalışmasında geliştirdiği ve daha sonraki yayınlarında çerçevesini genişlettiği karma inceleme yöntembilimi alanyazında bu alandağı boşluğu dolduracak nitelikte görünmektedir.

Kökleri Karl Marks'a ve George Lukacs'a uzanan "Lucien Goldmann'ın geliştirdiği oluşumsal yapısalcı eleştiri, toplumsal değişme, gelişme ve çelişkilerden hareketle toplumsal bir grubun «*dünya görüşü*»nü ortaya koyan, açıklayan, toplumsal simgeleri çözümleyen diyalektik-dinamik bir yöntemdir".[41] Oluşumsal yapısalcılık, "kültürel yaratının gerçek konusu insanda değil toplumdadır, yapıt, yazarın da bir öğesi olduğu, belli bir toplumun düşünce ürünlerinin yansıdığı yerdir"[42] ve "yapıt bireyin değil toplumun bir ifadesidir, (…) bu yapıt hangi insan grubu ile ilintili

[40] Ali Tilbe, Göç/göçer yazını incelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli", [Bildiri]. Ali Tilbe ve Ark. (Ed.). *3rd Turkish Migration Conference, Charles University Prague, Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings,* (25-27 June 2015),London: Transnational PressLondon, s. 458-466.

[41] Sevim Akten, « Yazın ve Toplum İlişkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Yazın Toplumbilimi », Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, 4-5 Haziran 1999, Ank. Üniv. Tömer Yay. Gaziantep, Aralık 1999, s., 162-167.

[42] Tanju İnal, « Oluşumsal yapısalcı yazın eleştirisine uygulamalı bir yaklaşım: GOLDMANN'DAN RACİNE'İ OKURKEN », FDE 4, Yazın ve Dilb. Arş. Der, H.Ü.Fran. Dili ve Ed. Der.Yay., Cilt 1, Sayı 4, Kış 1979, s. 61-71.

olarak anlaşılabilir?"[43] sorularını soran ve romanda toplumsal olguların ortaya koyduğu dünya görüşüne odaklanan bir yaklaşımdır.

Tilbe ve Sirkeci, "zorunlu ve gönüllü göç ayrımını reddederek, her düzeydeki çatışmaların, gerilimlerin, zorluk ve anlaşmazlıkların insanların ve grupların yer değiştirmesine neden olduğu gerçeğinden hareketle, her göçün şu veya bu biçimde bir çatışma üzerine kurulduğunu"[44] öngörmektedirler. Buna göre; her göç devinimi, herhangi bir biçimde çatışma üzerine kuruludur. Zorunlu ve gönüllü göç ayrımı reddedilip, her düzeydeki çatışmanın, zorlukların, gerilim ve anlaşmazlıkların kişi veya grupların yer değişmesine neden olacağı vurgulanmaktadır.

Günümüzde ulusötesicilik, uluslararası göç olgusunun temel kavramlarından birisi olarak ele alınmaktadır. Bu kavram her alanda olduğu gibi göç ve göçer yazın alanını da saran bir olgu durumuna gelmiştir. Ulusötesi kavramıyla birlikte *birden fazla, iki, çok* gibi nitelemeler söz konusu olmakta, göç edilen geniş toplum içinde göçerler açısından ikidillilik, çok kültürlülük, çok kimliklilik gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Bu durum, sınırlarını korumaya çalışan ulus devletler için sarsıcı durumlar doğurmaktadır.

İnsanların gereksinimleri söz konusu olduğunda, bedensel gereksinimlerden açlık, susuzluk, cinsellikten sonra güvenlik ve korunmanın geldiği bilinmektedir. Bir toplumda kişiler mutlu ise insan güvenliği olumlu düzeyde algılanmaktadır denilebilir. Ancak yoksulluk, eşitsizlik ve insanların güvenliğini tehlikeye atacak iç veya dış tehditler, çevreden kaynaklı hızlı nüfus artışı, salgın hastalıklar, çevre kirliliğine bağlı olarak azalan canlı çeşitliliği, eğitim ve insan haklarından yoksun bırakılma gibi ögeler insanlarda güvensizlik algısını ortaya çıkarmakta ve bu da çatışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Demek ki, ulus içi ya da ulusötesi göçlerdeki temel göç nedeni, insani güvenlik ve işbirliğine dayalı kültürleşme

[43] Ali Tilbe, « Albert Camus'nün *Veba (La Peste)* adlı Romanına Toplumbilimsel Bir Uygulama », Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, 4-5 Haziran 1999, Ank. Üniv. Tömer Yay., Gaziantep, Aralık 1999, ss., 105-111.

[44] Ali Tilbe, "Göç Kültürü ve Çatışma Modeli' Bağlamında Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm*'üne Bir Bakış", 2016, s. 1.

arayışıdır. Bu arayış güvensizlik yaşanan ortamdan güvenli ortama doğru bir nüfus devinimi ile oluşur.

Sirkeci'nin skalasında, göçün bir insani güvenlik arayışı anlamına geldiği belirtilmektedir. Ulusötesi alan sürekli bir çatışma potansiyeli içinde yer alır. Bu nedenle ulusötesi alan göç olgusuyla sürekli olarak karşı karşıya kalmakta ve çatışmaya her daim açık olmaktadır. Çatışma içinde insani güvensizlik ortamına maruz kalan kişilerin bu durumdan kurtulabilmeleri için iki yol vardır: Var olan durumlarını devam ettirebilmek ya da bu durumdan kurtulabilmek.

Tilbe, Sirkeci'nin modelindeki gibi romanlardaki göç olgularını makro, mezo, mikro düzeyler bağlamında ele alır. Makro düzey, göç veren, transit ve göç alan ülkeler arasındaki çatışan durumlarını; mezo düzey, göç etmiş ve göç etmemiş haneler arasında yaşanan gerilimleri veya hane halkı içindeki cinsiyet rollerinden kaynaklı sıkıntıları; mikro düzey, bireyler arası yani göçerler ve göçer olmayanlar arasında yaşanan gerilimleri niteler. Düzeylerarası ise göç eden bireyler ile sınır güvenliğinde bulunan görevliler ile vize görevlileri arasında yaşanan gerilimleri içerir. Bu ögeler arasında yani düzeyler arasında da çatışma görülür. Bu düzeysel farklılıklar yazın araştırmacılarının incelemelerini kolaylaştırıp yol gösterici bir görev üstlenmektedir. Göç konulu romanlarda düzeyler, göç durumuna ve konulara göre belirlenir. Betimlenen yer, olay örgüsü bu düzlemde incelenerek açıklanır ve bu modelden hareketle romanlar kategorilere ayrılarak anlaşılması kolaylaşacaktır.

Tilbe'nin yöntembilimine eklemlediği son halka Berry'nin kültür(süz)leşme yaklaşımıdır. Kültürleşme kavramı göç süreci içinde hep dinamik ve etkileşim yaratan bir süreçtir. John W. Berry'e göre kültürleşme, farklı kültürlerin oluşturduğu bir küme ve bu kümeler içindeki bireylerin etkileşimi sonucunda oluşan bir toplumsal deneyimlerin yer aldığı süreçtir.[45] Bunun yanında toplumbilimciler bu bağlamda dört ayrı kavram ortaya çıkarmıştır. Bunlar;

[45] Ali Tilbe, "Çatışma ve Göç Kültürü Modeli Bağlamında Yüksel Pazarkaya'nın *Savrulanlar* Adlı Göç Romanı Okuması". *Göç Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2018. S. 79-80. (bkz) John W. Berry, Conceptual approaches to acculturation, K. Chun, P. Balls- Organista,& G. Marin, *Acculturation: Advences in*

1. *Kültürsüzleşme* veya öz kültür yitimi
2. *Kültürleşme* veya göç edilen toplumun kültürünü benimseme
3. *Yeniden kültürleşme* veya göç eden göçerin kültür erimesi aşamasında egemen kültürün toplumsal değerleri ve kültürel gelenekleri arasında yer edinmesi
4. *Kültürler arasılık* veya öz kültürün başka kültürlerin değerleri arasında onların kendisinin bir parçasıymış gibi değerlerinin kullanılması[46]

John W. Berry de çift kültürlü toplumsal yapılarda egemen kültürün baskın olduğunu belirler ve dört kültürleşme süreci ortaya çıkarır: Buna göre; egemen kültürlerle *bütünleşme*, egemen kültür içinde *kültür erimesi*, egemen kültürden *kopma*, hem egemen kültürden hem de kendi kültüründen uzaklaşıp *kültür dışı olma,* süreçleri vardır.[47]

Bu kavramların tümünü oluşturan temelde var olan etmen kuşkusuz kültürlerarasılıktır. Kültürlerarasılık, bahsedilen kavramlardan kültürden kopma, kültür erimesi veya kültür dışı olma demek değildir; aksine farklılık düzeyinde birlikte var olma, farklı bireysel ve toplumsal kimliklere açık olma ve insancıl bir şekilde yaşama arayışıdır.[48]

Göçerler birlikte yaşadığı egemen toplumun özgün toplumsal, siyasal, ekonomik yapısına, eğitsel düzenine, gelenek ve göreneklerine kısaca tüm değerlerine uyum sağlayıp benimseyerek toplumsal bütünlüğüne katılmaya çalışır. Bazen de göçer, kültürsüzleşmeye ve kültür erimesine razı olup egemen toplumla bütünleşmek istese de, farklı toplumsal kökten geldiği ona her zaman hatırlatılmakta ve egemen toplumun sunduğu gerek iş gerekse de eğitim olanaklarından eşit biçimde faydalanmasının önüne farklı engeller çıkabilmektedir. Durum böyle olunca yeni

---

theory, measurement and applied research, Washington: American Psychological Association, 2003, s. 17-37.

[46] İrfan Atalay, *Türk ve Fransız Çocuk Yazınında Göç ve Göçerlik,* Tiydem Yayıncılık, Kayseri, 2016, s.220

[47]Ali Tilbe, "Çatışma ve Göç Kültürü Modeli Bağlamında Yüksel Pazarkaya'nın *Savrulanlar* Adlı Göç Romanı Okuması". *Göç Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2018. S. 79-80. (bkz) John W. Berry, Conceptual approaches to acculturation, K. Chun, P. Balls- Organista,& G. Marin, *Acculturation: Advences in theory, measurement and applied research,* Washington: American Psychological Association, 2003, s. 79-80.

[48] Ali, Tilbe, 2018. *agm.* s. 80.

güvensizlikler ortaya çıkacaktır. Her yeni güvensizlik algısı da yeni göçlere neden olacak, böylece göçün döngüsel yapısı belirecektir.

Görüldüğü gibi, Sirkeci ve Cohen'in *çatışma ve göç kültür modeli* ile Goldman'ın *oluşumsal yapısalcılık* adını verdiği yazın toplumbilimi inceleme yöntemi ile Genette'in öykülemebilim ve Berry'nin kültür(süz)leşme yaklaşımlarını birleştirerek göç romanlarını çözümlemek için karma bir yöntembilim geliştiren Tilbe, yapıtın yazınsal değer, iç tutarlılık ve göç romanı niteliğini ayrıntılı bir biçimde çözümlemeyi önermektedir. Tilbe, önerdiği yöntembilimini bir çizgeyle görselleştirir. Buna göre; Lucien Goldmann'ın görüngü bilimsel *anlama* ve *açıklama* düzeylerini önerir.

Bu bağlamda Ali Tilbe, Lucien Goldman'ın yazın toplumbilimsel oluşumsal yapısalcı yöntemi için kullandığı *anlama ve açıklama* düzeylerinden oluşan iki aşamalı çözümleme yöntemini, bütünsel bir bakış açısıyla göç/göçer romanlarını incelemek için önermiştir.

Tablo 1. Göç Yazını Yöntembilim Çizgesi

Göç Yazını Yöntembilim Çizgesi	
Anlama Aşaması > İçkin Çözümleme ↓ Anlatının Yapısı → Bakış Açıları; Anlatım Uygulayımları ↓ Anlatı Yerlemleri → Kişi, Süre, Uzam ↓ Mikro, Mezo, Makro Düzeylerin Belirlenmesi: Toplumsal Yapı ↓ Göç Olgusu → Göreli Güvensizlik Uzamı; Çatışma ve Göç Devinimi →	**Açıklama Aşaması > Aşkın Çözümleme** ↓ Dönemsel Göç Devinimleri ve Toplumsal Yapı ↓ Öne Çıkan Temel Örge ve İzlekler ↓ Göreli Güvenlik Uzamı → Kültür(süz)leşme mi? İşbirliği mi? Bütünleşme mi? Uyum mu? Ayrışma mı? → Göçün Çevrimselliği / Döngüselliği

Kaynak: Tilbe ve Civelek, 2018. S. 80.

Bu yönteme göre, "birinci aşama anlama düzeyi, yapısalcı bir yaklaşımla metne içkin olarak gerçekleştirilir ve metinde yer alan anlatı yerlemleri ile anlatısal

uygulayımlar incelendikten sonra, çatışma modeline göre; göçer toplumsal yapı ve ilişkilerden oluşan yapıtın özü ve iç tutarlılığı çözümlenir, metne aşkın olan açıklama aşamasında ise; metinde söz edilen göç olgusu/izleği, çatışma modeli temelinde, yapıtı aşan ve çevreleyen toplumsal, ekonomik ve siyasal dışsal bağlanımlarıyla güvensizlik <>güvenlik düzleminde açıklanır ve tutarlı bir eleştirel yaklaşım ortaya konulabilir". Ayrıca, göç edildikten sonraki dönemde göçerin geniş toplum içindeki kültür(süz)leşme düzeyleri ele alınarak, göç sürecinin geldiği durum ile geleceğine ilişkin yargılar geliştirilir.[49]

Bu tabloda ilk olarak birinci aşamada, anlama düzeyi metnin içinde var olan durumu yapısalcı bir yaklaşımla metinde yer alan kişi, süre ve uzam gibi anlatı yerlemlerini, anlatının yapısı ile yani bakış açıları ve anlatım uygulamaları ile inceler. İnceledikten sonra çatışmanın modeline göre göçer toplumunun yapısı, ilişkileri, özü ve iç tutarlılığı çözümlenir.

Açıklama aşamasında ise metinde bahsedilen göç olgusu, çatışma modelinin temelindeki dönemsel göç devinimleri açıklanır. Yapıtı aşan, bir diğer değişle çevreleyen siyasal, ekonomik ve toplumsal yapı, dışsal bağlamlarla insani güvenlik-güvensizlik adı altında tutarlı bir eleştirel yaklaşım ile ortaya konulur. Bu yaklaşımlar sonucunda da göç yapıtları, sadece izleksel bir bakış açısıyla anlatılmakla kalmayacak, devinimsel bir yaklaşımla açığa çıkacaktır.

[49] Ali Tilbe, "Göç/göçer yazını incelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli" [Bildiri]. Ali Tilbe ve Ark. (Ed.). 3rd Turkish Migration Conference, Charles University Prague, Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings, (25-27 June 2015). (s.458-466). London: Transnational Press London; İbrahim, Sirkeci,.(December 2012). "Transnasyonal mobilite ve çatışma". Migration Letters, 9(4), 353-363

5. BÖLÜM: HAKAN GÜNDAY'IN "*DAHA"* ADLI ROMANININ İNCELENMESİ

5.1. Hakan Günday'ın Roman Evreni

Günümüz Türk edebiyatının en popüler yazarlarından biri olan Hakan Günday, 2000'li yılların başından itibaren yayımlanan romanlarıyla edebiyatımıza farklı izlekler girmesini sağlamıştır. Günümüz edebiyatında yeraltı edebiyatı olarak adlandırılan türün önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Yeraltı edebiyatı, alışılmışın dışında, aykırı olarak kabul edilen eserleri kapsamaktadır. Ayrıca egemen olana başkaldırış, baskıya direniş, yasal olarak kabul görmüşün ötesine geçme, yabancılaşma, ve çeşitliliği benimseme gibi özelliklere sahiptir.

Hakan Günday da bu etkilerle, normalin aksine edebiyatta kötülüğün ahlâk yoksunluğundan değil, yüksek ahlâktan beslendiği anlayışını benimsemiştir. Romanlarında kötülük iyiliğin zıddı değil, bir yaşam felsefesi olarak işlenmektedir.

"Türk avangard edebiyatının korkunç çocuğu" olarak adlandırılan Hakan Günday, bu tabire uygun olarak romanlarında toplum ahlakını reddedip, evlilik ve aile kurumlarının sarsıcı yönlerini ele almış; medeniyeti ve batılılaşmayı reddetmiştir. Romanlarında ön plana çıkardığı asıl konuların cinsellik ve şiddet olmasının yanında, küfür ve argo içerikli bir dil kullanması, onun yeraltı edebiyatının kapsamına girebilecek eserler kaleme aldığını gösterir. .

Tüm bu özelliklerinin yanında Hakan Günday, romanlarında göç olgusunu, mülteci olan veya insan kaçakçılığı yapan kişileri ele alarak işlemiş; romanlarında göçmen ruhunu hissettirmiştir. Hemen hemen her romanında kahramanlarını bir yerden bir yere göç ettirip anti-kahraman ruhuyla bütünleştirmiştir.

İlk romanı *Kinyas ve Kayra*'da, toplumun kuralları dışında bir yaşam tarzını benimseyen, iyiyi ve kötüyü kendi anlayışlarına göre yorumlayan iki çocukluk

arkadaşı Kinyas ve Kayra'nın, bedensel ölümden önce zihinsel ölümü gerçekleştirmeyi hedefleyen hayatları ele alınmıştır.

Romanda, otuz yaşlarına yaklaşmış Kinyas ve Kayra'nın, özyaşamlarına, duydukları kin ve nefretten dolayı inançlarını kaybedip ölüm arzusunu saplantı haline getirerek, doğup büyüdükleri şehir olan Ankara'dan, Afrika'da bulunan Abidjan şehrine yaptıkları uzun yolculuk anlatılmıştır. Öyküde sekiz yıl kaldıkları Afrika'da son aylarda yaşanılanlar anlatılmıştır. Bu zaman diliminde yasa dışı işlerle uğraşmayı yaşam biçimi haline getirmişlerdir. Romanın ilk bölümünde Kinyas ve Kayra'nın hayatları, ikinci bölümde Kinyas'ın Kayra'yı terk edip Kayra' nın beyin ölümü gerçekleştirmesi için yaşadığı süreçler, son bölümünde ise Kinyas'ın gerçek kimliğinin ortaya çıkması ile normal hayatına dönüş serüveni ve yeni bir hayat kurmasına ilişkin süreç anlatılmaktadır.

On iki yaşındayken Berlin'de dört kişi tarafından tecavüze uğrayan *Zargana*'da, kahraman yaşanan bu kötü olayla birlikte insan olma statüsünden çıkmaya karar verir. Anne ve babası konuşurken evlatlık olduğunu duyan Zargana, evden kaçar. Fakat kısa sürede polisin yakalaması sonucu yetimhaneye verilir. Kimseyle konuşmayan Zargana, yetimhaneden de kaçar ve dört Cezayir'linin tecavüzüne uğrar. Bu olaydan sonra kendisini insan sınıfından ayırır ve insandışılaştırılmış bir şekilde yaşamaya karar verir. Fakat bunu başaramaz, "hiç" e yaklaştıkça kendisine döner ve aşık olur. Belli bir canlı türüne ait olarak değil de Zargana olarak dünyaya geldiğini sorgulamaya başladığı anda aşk ona her şeyi, eski kimliğini unutturur.

Günday'ın üçüncü romanı *Piç*'te, Barbaros, Hakan, Cenk ve Afgan adlı yirmili yaşların sonlarında olan dört gencin hikayesi anlatılmaktadır. Varlıklı ailelerin çocukları olan bu gençler nihilist duruşlarıyla dikkat çekmektedirler. Hayattan ne alacakları ne de verecekleri olan bu gençlerin hayata karşı beklentisiz tutumları vardır. Hikaye, Hakan'ın teyzesinin evinde kalmasıyla başlar, ancak teyzesi evi satmaya karar verdikten sonra Cenk'in sevgilisi Nilay'ın evine taşınan karakterlerin, boş vermiş, bencil ve duyarsz yaşamları sonucu oradan da kovularak sokağa atılmaları ile devam eder. Bundan sonrası her birisi için trajik sondur.

Parklarda yaşamaya başlayan karakterler giderek üst sınıf yaşamlarından koparak yoksul ve sıradan görünmeye başlarlar. Ailelerinden arta kalan değerli eşyaları satarak hayatta kalmaya çalışan karakterler, yavaş yavaş tüm varlıklarını kaybedip aç kalırlar. Roman sonunda Hakan, diğer arkadaşlarını terk edip ailesinin yanına dönmeye karar vermesiyle hepsi başka hayatlara savrulur. Barbaros akıl hastası olur ve babası tarafından hastaneye yatırılır, Cenk kasap dükkanında çalışmaya başlar fakat kasayı soymak için üç kişiyi satırla öldürdükten sonra polis tarafından yakalanır, Afgan ise terk edilmiş bir binada aç ve susuz kalarak ölür.

Malafa'da yazar, Kozan isminde bir kahramanın büyük bir kuyumcu merkezinde tezgahtar olarak çalıştığını ve bu kuyumcuda tezgahtar Kozan'ın günlük rutin işlerini onun ağzından anlatır. Turistlere malı olabildiğince yüksek satmanın nasıl mümkün olabildiğine bu romanda tanık olunur. Dükkanın adı Topaz Jewellery Center olarak geçer ve evrenin en büyük kuyumcusudur. Temeli Kapalıçarşı'da, romanın geçtiği yer ise Antalya'dadır. Bu dükkâna Kozan kocaman bir dünyayı sığdırır. Eline ne geçerse satmaya çalışan, ağzı laf yapan ve ikna kabiliyeti yüksek biridir. Satmak dışında dünya olaylarını hiçbir zaman umursamaz Yazar bu dükkanı Kozan'ın hayalleri ve bir de dış dünyanın yalanlarının barındığı bir yer olarak görüp düzeni eleştirir.

Günday, *Azil*'de, hem düzene karşı hem de düzenle iç içe geçen bir karakter etrafında romanını şekillendirir.. Teknolojinin insan yaşamına yön verdiğini, insan ahlâkını ve sosyal ilişkilerini geri dönülemeyecek bir şekilde etkilediğini Azil karakteri etrafında anlatır. Bu değişim yüzünden yaratılan karakterler amacından sapar ve doğa dışı bir türün oluşmasına neden olur. Bunun sonucunda toplum dışına itilen birey, kendi doğrularını yaratıp onlarla yaşar. Yazar, bu romanında yaşadığı toplumsal yapıya yönelttiği eleştirileri, insanlığın hiçleşme sorunsalını, gerçek ve hayal arasındaki geçişleri, karakterlerine yansıtarak aktarır.

Ziyan, doğuda vatani görevlerini yapan Mehmetçiklerin, doğunun sert kışlarında -31 derecede neler yaşadıklarını konu alır. Her yeni günde başladıkları nöbetlerini bitiremeyeceklerini düşünerek sürekli intiharı düşünen Mehmetçikler, halüsinasyonlar görürler ve çeşitli hakaretlere maruz kalırlar.

Derdâ ve Derda isimli iki çocuğun isim benzerliklerinin yanında kader benzerliklerinin de anlatıldığı *Az* romanında ise, annesi tarafından yatılı okuldan alınan on bir yaşındaki korucu kızı Derdâ ile hapisteki bir gaspçının oğlu "mezarlık çocuğu" olarak anılan Derdan'nın mezarlıkta kesişen hayatları anlatılır. Derdâ tarikat mensuplarından birinin oğlu olan Bezir ile evlendirilip Londra'ya götürülür. Derdâ, kocası tarafından gördüğü işkencelerden dolayı evden kaçıp kötü yola düşer ve uyuşturucu bağımlısı olur. Bu illetten kurtulmak için bir rehabilitasyon merkezinde tedavi olmaya karar verir ve orada ona refakatçi olan Anne sayesinde hayatı değişir. Ona gerçek bir "annelik" yapar, Derdâ da okuluna geri döner, üniversiteye gidip edebiyat profesörü olur.

Derda ise annesinin ölümünden sonra hayatının geri kalan kısmını mezarlıklarda geçirir. Her gece mezarlara not bırakan adamı takip ederek notları alır ve merakı sayesinde okumayı öğrenir. 5 yıl boyunca mezarları temizler ve mezar taşlarıyla konuşur. Bir gün konuştuğu mezar taşının Oğuz Atay'a ait olduğunu anlar. Tam bu sırada Derdâ ile sanal alemde yolları kesişir ve Derdâ'nın kamerada ona Oğuz Atay'ın cümlesi ile seslenmesinden etkilenir. Yazmayı da öğrenen Derda, Derdâ'ya mektup yazmaya başlar. 40 yaşına geldiklerinde Oğuz Atay'ın mezarı başında buluşurlar.

5.2. Anlama Aşaması > İçkin Çözümleme

5.2.1. *Daha*'da Anlatının Yapısı

Bir mülteci roman özelliği taşıyan Hakan Günday'ın *Daha* romanı 2013 yılında Doğan Kitap yayınevi tarafından yayımlanır. Bir grup mültecinin yasal olmayan yollarla bir kamyon kasasına bindirilip transit ülke üzerinden ufak bir bota bindirilerek kaçak göçerlerin hedef ülkeye ulaştırılmaya çalışılması durumlarının öykülenmesi yönü ile insani ve çatışma gösterge çizelgesindeki, mezo düzeye uygun düşmektedir.

Daha simgesel anlamlar taşıdığı gibi, yöntembilimine bağlı olarak doğrudan göçe ve onun öyküsüne göndermeler içermektedir. Kitabın başlığı romandaki göçerlerin mülteci durumuna düştükleri andan itibaren temel ihtiyaçları karşısında duydukları yetersizliklere karşı, hep fazlasını isteme durumuna ve kitapta bunu sık sık dile getirmelerinden kaynaklı olan bir göndermedir.

Dış kapakta başı sonu belli olmayan bir labirentten doğan eller ve bu labirent önünde bir çocuk görseli vardır. Bu görsel başkahraman olan Gaza adlı çocuğun, kitabın başından sonuna kadar kendi benliğine kavuşma serüveni içinde olmasını ve özüne geri dönüş hikayesini göstermektedir. Labirentten doğan eller ise yapısal bir bütünlük içinde okurun göçerlerin yalvarışlarını ellerini açmış bir şekilde simgelemektedir. Ellerin arasındaki güneşe benzeyen görsel, olayların başladığı andan itibaren kavurucu güneşin varlığını vurgulayan, bu zorlukla kan ter içinde kalmış başkahraman Gaza'nın yaşadığı sıkıntıların dış etkisi olarak gösterilmektedir.

420 sayfadan oluşan roman son dönemlerin siyasi ilişkilerinden kaynaklı olarak ülkeler arası bir sorun haline gelen savaş, açlık, yoksulluk gibi sebeplerden ötürü ülkelerini terk eden mülteci göçerlerin yaşadığı serüvenleri, bir baba ve oğulun yapmış olduğu insan kaçakçılığı üzerinden anlatmaktadır. Gaza adlı anlatıcı kişi, babası Ahad'ın yapmış olduğu insan kaçakçılığı işini devam ettirmekle yükümlü olarak, hayali İstanbul'da güzel bir liseye okumaya gitmek iken bu hayalinden her gün uzaklaştırılan ve bu iş için benliğinde kaybolduğu anları anlatarak olayları başlatan başkahramandır. Kitabın giriş cümlesinde anlatı kişisinin olaylar içinde başkahraman olduğu, anlatıcının olaylar zinciri konusunda, sınırlı bir bilgisi olduğu anlaşılmaktadır.

> " Babam bir katil olamasaydı, ben doğmayacaktım..."
> " Sen doğmadan iki sene önce... Bir tekne vardı, hiç unutmam, adı *Swing Köpo*... Rahim diye bir itin teknesi. Nasıl öksürüyor, bir görsen! Bitmiş herif! Kim bilir kaç yaşında, belki yetmiş, belki seksen..."
> Babam katil olmasaydı, ben de olmayacaktım...[50]

Anlatı kişisi kitabın ilk sayfasında babası ile arasında geçen konuşmaları anlatmaya başlayarak, benöyküsel bir anlatıcı olduğunu göstermektedir. Olaylara

[50] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s,15.

karşı aynı bilince, belleğe ve deneyime sahip olan başkişi ile benöyküsel anlatıcı tek bir kişide birleşmiştir.

Olaylar arasında Cuma adlı küçük çocuğun Gaza tarafından ihmal edilen bir durumdan ötürü ölmesi ile bazı konuşmalar karşısında iç ses olarak Cuma'nın düşünceleri Gaza'nın karşısına çıkmakta ve yaşanılan bu polemikler metinde çokseslilik olduğunu göstermektedir. Bu çokseslilik durumu düşsel/gerçekdışı olanı kurgulamak için kullanılmaktadır. Bu kurguda yazar, doğal ile doğaüstü olanı birbirine karıştırarak sunmakta ve düşsel kullanımın ölçüsünü kaçırdığı anda yazar, alaysılama yapmakta ve dili argo kullanıma çevirmektedir.

Romanda metinlerarasılık/söylemlerarasılık bağlamında anlatı kişisi, kişilerden birinin okuduğu yapıtı bir konuşmasında anımsattığı için, gönderme yapılan yapıttan alınan alıntının var olduğu söylenebilir.

> " Ender'den aldığım *Robinson Crusoe*'yu bile okumaya fırsat bulamadan geri vermiştim. Aslında sırf, "Bir köle tüccarı var, ıssız bir adaya düşüyor..." diye özetlediği için merak etmiştim kitabı. Hatta bunu duyduğum an derhal ben de istemiştim kitabı."[51]
>
> " Jack London okurlardı. Ama benim okuduğum Jack Londan'lardan değil. Onlarınki başkaydı. Jack London'ın yıllar sonra keşfettiğim, içindeki bütün *Beyaz Diş*'lerin teker teker çürüyüp döküldüğü romanlarını tercih ederlerdi..."[52]

5.2.2. Anlatıcı ve Odaklayım

Daha romanı öyküsel düzeyde anlatı kişinin yönetiminde ve denetiminde serbest dolaylı anlatım ve söyleşim uygulamalarıyla benöyküsel/özöyküsel ilişki düzeyine sahiptir. Burada anlatı kişisi romanda kişinin kimliğine bürünmüş gibi tek bir kişide birleşmiştir.

Kişinin, düşündüğü, hissettiği, yaptığı şeyler anlatıda aynen hissedildiği için iç odaklayımdan söz edilmektedir. İç odaklayım bir kişinin, tüm algılamaların, kurmaca öznesi olduğu ve kişilerin, olayların, yerlerin onun gözüyle anlatıldığı sınırlı

[51] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.34.
[52] Hakan Günday, *age*, s.77.

bir bakış açısıdır. Okur da her şeyi onun gözüyle görür, onun düşünce ve heyecanlarını paylaşır; onun kadar bilir.[53]

> " Kendim bile inanmıyordum bu söylediğime. Zaten Felat da duymazdan gelmişti ve hala sorunu nasıl çözebileceğimizi düşünüyordu."
> " Gerçekten de bulmuştu! Zaten hep bulurdu bir şeyler. Bir mucitti. En çaresiz olduğu zamanlarda bile, o köy yakma planı gibi bazen çok aptalca olsa da, daima, çıkış yoluna benzeyen bir delik bulur ve oradan süzülürdü. En azından denerdi..."[54]

Anlatı kişisi olaylara kendi sesiyle yorum getirerek benöyküsel öyküleme uygulayımını kullanıp öyküsüne başlar. Bu durumda bakış açısı iç odaklayım yani sınırlı bakış açısına dönüşür.

> " Kasaba halkı ortalamasından farklı bir görünüşü olduğu için anneme ilginç gelmiş olmalıydı. Teni soluktu, gözleri daha da soluk maviydi ve bir kedi kadar yakışıklıydı. Kalıtımsal olarak bir piçti. Dolayısıyla annemi ağına düşürmesi pek sürmemişti, sonra da ben doğmuştum. Annem ölünce de, boşalan ağa düşme sırası bana gelmişti."[55]

İlişki/Düzey	Dışöyküsel Anlatıcı	İçöyküsel Anlatıcı
Elöyküsel Anlatıcı		Başkahraman ve anlatı kişisinin tek bir kahramanda birleştiği benöyküsel anlatıcı: başkahraman
Benöyküsel/özöyküsel Anlatıcı		Ahad, Gaza, Cuma, Yadigâr, Ender, Aruz, Felat, Rastin...

[53] Ayşe (Eziler) Kıran, Zeynel Kıran, *Yazınsal Okuma SÜreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s.107.
[54] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.46.
[55] Hakan Günday, *age,* s.55.

5.2.3. Kişi

Romanlarda okurların büyük çoğunluğu için geçerli olan, öykünün sürekliliğini ve tutarlılığını sağlayan temel beti, anlatının merkez ögesi kişidir. Yazarın yarattığı kahramanlar tümüyle kurmaca olamamaktadır. Gerçek yaşamdaki kişilerden alınmış özelliklere sahip kişiler de eserlerde yer alabilir.

Daha romanında da kişiler son dönemlerin en büyük sorunu haline gelen yasal olmayan göç, insan kaçakçılığı üzerinden hayat bulur ve kişilerin yaşadığı sıkıntılar, başlarından geçen olaylar gerçeğe uygun şekilde aktarılır.

Daha okuyucuya yasal olmayan göçün, kişiler ve bu göçe ortak olanlar için ortaya çıkardığı zorluklarını, ülkeler arasında insan kaçakçılığı denilen göç olgusunun var olduğu gerçekliğini bütün yanlarıyla açıklarken; öte yandan göçerlerin çıktıkları bu serüvende verdikleri hayat mücadelelerini ve bir çocuğun dokuz yaşından itibaren yaşadığı zorlu hayatı, yıkılan hayallerini çarpıcı şekilde betimler. Ülkelerinde savaş, açlık, yoksulluk gibi insani güvensizlik ortamı yaratan durumlardan kurtulmak için, insan kaçakçılığına başvurarak, hayallerini kurdukları insani güvenlik ortamına, kavuşacaklarına inanan bir grup insanın yaşadıkları sıkıntılar bir çocuğun ağzından anlatılmaktadır.

Bunun sonucunda işbirliği içinde yaşanılan, güvenli bir ortamda yaşama umudu, kamyon kasasıyla başlayıp bir depo içinde süregelen, yalnızca iki kişiye bir suyun düştüğü ve sadece sandviçle beslenilen yeni bir çatışma ortamına girerek son bulmuştur. Her şeyi göze alarak bilinmeyene yola çıkan göçerler, çok sayıda hüzünlü olaylarla karşılaşarak bu göç olayının artık bilinen bir gerçek olduğunu ortaya koymuştur. Anlatının başında babanın oğluna bu işin hayatta kalma mücadelesi olduğunu söyleyerek, kendilerinden başka kimseleri düşünmediklerini, göçerlerin acıklı durumunu ve çatışma ortamına sürüklenmeye başladıklarını göstermektedir.

“ Babam bir katil olmasaydı, ben doğmayacaktım...” diyerek öyküsüne başlayan Gaza, bir insan kaçakçılığı yapan babanın oğlu olmaktan hiçbir zaman mutlu olmayan, babasına yardım etmek zorunda kaldığı için de yaptıklarından pişmanlık duyan dokuz yaşında küçük bir çocuktur. Gaza, babası gibi yasa dışı insan kaçakçılığının bir parçası olmak istemiyordu. Onun gibi taşıdıkları insanların

canlarını yalnızca bir et parçasından ibaret olduğunu; hayallerinin, duygularının, düşüncelerinin bir önemi olmadığını düşünmüyordu.

> " Gaza!"
> " Efendim baba?"
> " Git depodan zincirleri getir."
> " Peki baba."
> " Kilitleri de getir."
> " Olur baba."
> " Anahtarları da unutma!"
> " Onlar cebimde, baba."
> Yalan söylüyordum. Hepsini de kaybetmiştim. Ama bunun ortaya çıkacağını da tahmin edememiştim. Hatta bu yüzden iki tokat ve bir tekme yedim. Nereden bilebilirdim, babamın gerektiğinde insanları zincirlediğini?[56]

İnsan kaçakçılığı işlerine ortak olan bir diğer şahıs da Aruz'dur. Ahad ve Gaza'nın kaçakçılık işi için, malın ülkeye girişinde yardımcı olan, şiddet ve ticarette uzman olan biridir.

> " Mal ayda üç kez İran sınırından giriyor, Irak ya da Suriye tarafından eklenecekler varsa onlarla birleştiriliyor ve bize doğru yola çıkıyordu. Genelde tırla gelirlerdi. Tabii ki her defasında farklı tırla. Nadiren de mal parçalara bölünür ve kamyon ya da kamyonet ya da minibüs gibi farklı araçlara paylaştırıldı. İran sınırından girişi ve malın yolun yola çıkışını düzenleyen, Aruz diye bir adamdı."[57]

Gaza, yaptıkları işin yanlışlığının bilincinde olup, hayallerinden çok uzak bir hayat yaşadığından kendi düşüncesine uygun kişiler olan Harmin ve Dordor kardeşler ile yakın arkadaşlık kurmakta ve huzuru onların yanında bulmaktadır. Bu kardeşler hayatı en uç şekilde yaşayan, özgür olmak için ölmeyi bile göze alan, karadan korkan ve bir o kadar da denize aşık kişilerdir. Ahad'a gelen kaçakları denizaşırı ülkeye taşıyan teknenin kaptanlarıdır. Ahad'ın yaratmış olduğu baskı ve yaşattığı zorba hayatı, onların yanında yaşamaz. Okudukları kitapları, dinledikleri müzikleri ona önererek yaşadığı bu gerçeklikten bir nebze de olsa uzaklaştırırlar.

> " Özellikle de Harmin ve Dordor kardeşler. Bu hayatta görüp görebileceğim en garip adamlardı ve onları gerçekten de seviyordum. Çünkü onlarla hayat, yok gibiydi. Hiçbir kuralı olmayınca, hayat da yavaşça buharlaşıp havaya karışıyordu. Ne zaman, ne ahlak, ne babam,

[56] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013,. s. 24.
[57] Hakan Günday, *age*., s.27.

> ne de korku kalıyordu. Bulundukları yerdeki asgari medeniyeti derhal çöle çevirip, o çölün kumundan da dev bir ayna yapıp üstüne ruj rengi kanla veda mesajları yazacak kadar vahşiydiler. İkisi de elimden tutup, insanlığın sona erdiği noktaya beni defalarca götürüp getirmişlerdir. Ancak, aynı insanlığın sınırına yaptığımız son yolculukta, ne yazık ki bana eşlik edememişlerdir."[58]

Bu sırada okuluna da devam eden Gaza, anladığı kadarıyla babasının mesleğinden ötürü sınıf arkadaşları tarafından dışlanıyordu. Ender hariç görüştüğü, konuştuğu başka arkadaşı yoktu.

> " Sonra da, sıramı paylaştığım Ender hariç bütün öğrenciler bana yiyecekmiş gibi bakıyor ve o an saldıkları öfke kokusu, sınıfı cam açtıracak kadar dolduruyordu. Benden gerçekten nefret ediyorlardı. Ondan emindim."[59]

Ender'in babası Yadigar amca, Gaza'yı en az oğlu kadar sevmektedir. Okul çıkışında onları almaya giden, akşam yemeklerine davet eden yardımsever bir kişiydi. Talihsiz bir kaza sonucu sağ yanağını yanar ve bundan dolayı kahraman unvanına sahip olur.

> " Kahraman Başçavuş Yadigar Amca! Gerçekten de öyleydi. İki yaz önce çıkan orman yangınının ortasında kalan üç çocuğu kucaklayıp kurtarmış, sağ yanağı tamamen yanmış, bir de madalya almıştı."[60]

Fakat tüm bu özelliklerinin yanında bir de şüpheci yanı vardı. Çünkü Ahad'ın işleri hakkında bilgi almak için Gaza'yı kullanabileceğini düşünüyordu.

> " Okul çıkışına her geldiğinde cebinden bir çikolata çıkarıp Ender'e uzatır, sonra da "Bölsene oğlum, Gaza'ya da ver" derdi. Ben çikolatayı ağzıma atmış çiğnerken de, "Gelsene bize, bak, Salime teyzen köfte yapmış" diye davet ederdi, ben de bir iki başımı sallayıp uzaklaşırdım. Ahad'ın ğlu olduğumu tabi ki biliyordu ama, Ahad'ın ne bok olduğunu bir türlü çözemediğine emindim. Belki bu yüzden beni sürekli eve çağırıyordu. Köfte karşılığında ağzımdan laf almak için."[61]

Gaza'nın tek arkadaşı olan Ender, aile bağları güçlü ve normal hayat şartlarında yaşayan bir aileye sahiptir. Hafta sonları Gaza ile bir şeyler yapmak istese

---

[58] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013,. s.29-30.
[59] Hakan Günday, *age.,* s.32.
[60] Hakan Günday, *age.,* s.33.
[61] Hakan Günday, *age.,* s.32.

de Gaza her seferinde kabul etmez ve hayıflanır. Çünkü onun normal çocuklar gibi yaşama imkanı yoktur, her daim yanında olmasını isteyen sinirli bir babası vardır.

> " Ender "Ne yapacaksın bu hafta sonu?" dediğinde, " Adam kaçıracağım amına koyayım!" diye yanıt veremiyordum tabi. " Babama yardım edeceğim" dedikçe de, " Keşke sen de gelseydin!" deyip, hep gitmek istediğim yerleri sayıp duruyordu: Şehirdeki sinema, komşu kasabadaki lunapark, şehirdeki alışveriş merkezindeki oyun salonu, bizim kasabadaki iki internet kafeden herhangi biri... Ender'in işi yoktu ki!"[62]

On iki yaşında bir çocuğun babasından işiteceği azar karnesindeki zayıflar olması gerekirken, kamyon kasasına yeni takılan havalandırmayı çalıştırmayı unutup, hayatında büyük bir öneme sahip olan, ömrünün sonuna kadar beyninin içinde, gözünün gördüğü her yerde var olacak olan kişi de Cuma adında bir arkadaşıdır.

> " O havalandırmayı çalıştırmadığım için bir Afgan'ın boğularak ölmesine neden olmuştum. 26 yaşındaydı ve bana kağıttan kurbağa yapmıştı. Parmağımı üstüne hızla basıp çektiğimde zıplayan bir kurbağa. Adı Cuma'ydı. Kurbağanın değil, Afgan'ın."[63]

Anlatı kişisi Cuma'yı idealize edilmiş bir kişi gibi görerek onu Gaza'nın iç sesi haline getirir. Gaza'nın en zor anlarında bu iç sesi konuşturarak kendisiyle çelişkilerini göstermekte ve çözüm bulmasına yardımcı olmaktadır.

> " Ne yapıyorsun Gaza?"
> " Hayatımı kurtarmaya çalışıyorum, amına koyayım!"
> " Böyle mi kurtaracaksın hayatını?"
> " Sana ne!"
> " İyi düşün, böyle mi kurtaracaksın kendini?"
> " Gel, sen kurtar o zaman!"
> " Beni öldürmeseydin, gelirdim tabi."[64]

Gaza'nın bir diğer arkadaşı Aruz'un oğlu Felat'tır. Abisi Ahlat geçmişte defalarca gözaltına alınıp linç edilmesinden sonra babası onu uzaklara gönderip öldü diye gösterir. Felat da abisi gibi babası tarafından pek sevilmemekte ve Gaza ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Aruz da Ahad da yasa dışı yaptıkları bu işlerini işbirliği içinde yürütmektedirler.

---

[62] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.34.
[63] Hakan Günday, *age.*, s.35.
[64] Hakan Günday, *age.*, s.102.

> “ Babamın Aruz’un telefonunda Ahlat adıyla kayıtlı olduğunu, daha ikinci konuşmamızda öğrenmiştim. Felat’ın kısa bir araştırmasıyla da ortaya çıkmıştı ki Aruz, yasa dışı iş görüşmeleri yaptığı kişileri ölmüş yakınlarının adlarıyla kaydetmişti. Kendince bir güvenlik önlemiydi.”[65]

Gaza Felat’ın ondan daha şanssız olduğunu, babası tarafından istenmediğini yaptıkları ikinci konuşmada şu cümlelerden anlar:

> “ Gaza biliyor musun?”
> “ Ne?”
> “ Babam beni dağa gönderecek.”
> “ Nasıl dağa?”
> “ Bayağı dağa işte! Gerillaya! Orada adam ederler seni, dedi.”
> “ Hadi be!”
> “ Oğlum hiç gitmek istemiyorum lan...
> Ne yapacağım lan, ben orada!”[66]

Gaza Felat için önemli olduğundan, askerde onunla karşılabilme korkusundan ötürü ona zarar vermemek adına aralarında bir parola oluştururlar ve bunu ömürleri boyunca unutmayacaklarını dile getirirler. Burada önemli olan, Gaza’nın kullanmak istediği paroladır. ‘Cuma’ parolasını kullanmak isteyerek, ölümüne sebep olduğu Afgan çocuğun hala hayatında büyük bir öneme sahip olduğunu gösterir.

> “ Lan nereden tanıyacağım o zaman seni dağda? Nasıl tanıyacağım? Buldum! Bir parola! Bir parola bulalım!”
> “ İyi olur, unutma ama...
> Ben Çiçek diyeceğim, sen Cuma diyeceksin. Hemen anlayacağız kim olduğumuzu, vurmayacağız birbirimizi... Tamam mı?”[67]

Gaza için bu zorlu ve sıkıcı işin tek bir güzel yanı vardır. O da, hayatını değiştiren, günlük yaşamına farklı bir heyecan katan, ellerini, gözlerini, hayatını unutturan bir kız ile karşılaşıp ona aşık olmasıdır. Bugüne kadar aşk nedir bilmeyen Gaza, onunla karşılaştığı ilk andan itibaren aşkın tadını alır ve bu heyecan bitsin istemez. Siyah saçlı, siyah gözlü, bir ya da iki yaş büyük olduğunu düşündüğü bir kızdır.

---

[65] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.45.
[66] Hakan Günday, *age.,* s.45.
[67] Hakan Günday, *age.,* s.48.

> “ Mutluluğa benzeyen bir şeyle kaplanmıştım. Ellerim, gözlerim ve gördüklerim fazlaydı. Bana hayatımı unutturan bir şey vardı üstümde... Fazladan bir şey... Aşk.”[68]

Gaza on dört yaşına gelir ve Dordor ile Harmin hayatında çok daha büyük bir yere sahip olur. Çünkü onlar yaptıkları yasa dışı iş içinde en saf ve temiz yüreğe sahip, Gaza’nın her daim yanında olan, hayatın gerçeklerini öğreten, gerçek adları hiçbir zaman bilinmeyen ve teknelerinin çıkardığı seslerden gelen lakapları ile anılan otuzlu yaşlarda henüz evlenmemiş iki arkadaşıdır. Aileleri Heybeli Ada’da yaşar ve hiçbir zaman görüşmezler. Fakat Aruz’un gönderdiği kaçakları tekneleri ile Yunanistan’a ulaştıramadıkları için ikisi de hayatlarını kaybeder. On dört yaşında büyüme çağında olan Gaza için Cuma’nın ölümünden sonra en yakın iki dostunu daha kaybetmek ikinci büyük kayıptır.

> “ Diplomasinin yetersiz kaldığını ve konunun tehlikeli boyutlara vardığını gören Aruz, bir gece Dordor’u arayıp şöyle dedi:
> “ İkinizi de severim... Kaç yıldır iş yaparız... Ama benden bu kadar... Şimdi... Seçin. Hanginiz? Biriniz yeter.”
> “ Hanginizi öldüreyim diyordu. Ne de olsa bir iş adamıydı. Hayatta kalanla çalışmaya devam etmeyi düşünüyordu. Nasıl karar verdiklerini bilmiyorum...”
> “ Diyor ya Aşık Veysel, ‘iki kapılı bir han’ diye? Ondan cereyan yapıyor bu hayat! Onun için üşüyorum hep. Gideyim de kapatayım birini!”
> “ Gitti ve o kapıyı ardından kapadı. 66 yerinden bıçaklanarak öldürüldü ve cesedinin fotoğrafları çekilip Libya’ya gönderildi.”[69]

Az konuşup ama çok bakan ve kişiyi tedirgen etmekte bir numara olan sınıf arkdaşı Ender’in babası Kahraman Yadigar Amca Gaza ile yolda karşılaşması Gaza’yı çok huzursuz eder. Baskı yaparak arabasına bindirip soluğu karakolda alırlar Gaza iki gün iki gece hücrede kalır. O, düşüncelerinde yanılmaz ve burada bir terslik olduğunu anlar. Fakat bu olumsuz olayı olumlu duruma çevirmeye çalışır. Hücrede olması onun babasına edeceği yardımlardan uzaklaşarak bir nevi kendine zaman ayırmasına sebep olacağını ve mahkemeye çıktığında hakim beye babasını kötüleyerek ondan kurtulacağını düşündürür.

---

[68] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.59.
[69] Hakan Günday, *age.,* s.80.

> “ İşte o an, “Siktir et!” dedim. “ Siktir et! İyi oldu! Sen kaçamadın ama bak, kurtuluyorsun işte!” Evet, kafatasımın içindeki rüzgarın yönü değişmeye başlamıştı. Yelkenlerini şişirenler artık başka düşüncelerdi. Bu aslında bir mucizeydi! Bütün bu olanlar! Aslında hep olmasını istediğim şey gerçekleşmişti. Babamdan ve o mide bulandırıcı kaçaklardan sonsuza dek kurtulacaktım. Bir daha hiçbirinin yüzünü görmeyecektim. Bu müthiş bir şeydi.!”[70]
>
> “ Her şeyi zorla yaptırdı, hakim amca! Babamı seviyorum aslında. Ama bana hep, o insanlara kötü davranacaksın, diye emirler verdi.”[71]

33 kişilik yeni bir kafile hangara gelir ve aralarında az çok Türkçe bilen Rastin adında bir genç çıkar. Kırılmış gözlük çerçevesi ortasından bantlı, Kabil Üniversitesi’nde Hukuk bölümü okuyan, kültürlü, birden fazla dil bilen Afgan biridir. Gaza, Rastin’i kafiledeki kişilerin temel ihtiyaçlarının giderilebilmesi için tercüman olarak görevlendirir.

Kafilenin sözcüsü ve lideri seçilen Rastin; cesur, kurnaz ve gerçek bir liderdir. Kafilenin Yunanistan’a eksik olmadan gidebilmesi için, Gaza’nın bir kişinin böbreğini alacağını talep etmesi karşısında bile kendini kafileye adar ve böbreğini vermek ister. Kahramanca aldığı bu kararda cesur ama bir o kadar da aptaldır.

> “ Gaza! Gaza!”
>
> “ Efendim Rastin?”
>
> “ Ben verir. Bir böbrek yeter?”
>
> “ Bunu gerçekten söylemiş miydi? Böyle bir fedakarlık yapacak mıydı? Üstelik, üçte biri kendisini parçalamak isteyen bir grup insan için!”[72]

Rastin’in liderlik ruhu günler sonra diktatörlüğe dönüşür ve kafile için böbreğini verme düşüncesi onda, halka karşı baskı ve zorbalık yaratmaya başlar. Aralarından birinin öldürülmesi ile verilecek olan böbreğini kurtarabilme düşüncesinden ötürü, kafilenin arasında ‘zayıf adam’ diye anılan kişinin kafile tarafından öldürülmesine sebep olur. Fakat zayıf adamın öldülmesi Gaza’nın düşüncelerini değiştirmez ve Rastin’in böbreğinin alınacağını ona duyurur. Fakat Rastin’in bilmediği bir şey var ki, kafile Yunanistan’a vardığında böbreği alınmayacağıdır. Bu sadece bir kurmaca olaydan ibarettir.

---

[70] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.98.
[71] Hakan Günday, *age.,* s.100.
[72] Hakan Günday, *age.,* s.144.

Gaza'nın artık Rastin ile ortak bir noktası var. Her ikisi de kendi istekleri doğrultusunda insanlara yön vererek, aldıkları kararların sorumluluklarını başkalarının üzerine yıkarak vicdan muhasebesi yapan ve masum iki insanın canından olmasına sebep olan kişilerdir. Şimdi Cuma'nın sesi Gaza'nın peşini bırakmadığı gibi, zayıf adamın sesi de Rastin'in peşinden gider.

> "Demek ki zayıf adamın ölü sesi sadece Rastin'in peşinden gidecekti. Çünkü gidecek başka yeri yoktu. Sonuçta, hayaletler her şeyi biliyordu. Kimin etten bir duvar, kimin insan olduğunun farkındaydılar. Bu yüzden de bazılarının içinden geçip gidiyor, bazılarının da kulaklarına, bildikleri her şeyi fısıldıyorlardı."[73]

Gece saat on birde 32 kişilik kafile ile Yunanistan'a götürecek olan tekneye yola koyulurlar. Yolculuk esnasında Gaza, gördüğü uzamı ayrıntıları ile anlatır. Gecenin karanlığında rüyasında annesini görür. Bir anda uyanıp babasına sorular sormaya başlar. Annesinin fotoğrafını neden sakladığını babasına ısrarla sorar ve bu durumdan Ahad rahatsız olur. Cevap vermemekte ısrar eden Ahad, soruyu yanıtsız bırakır ve kaza gerçekleşir.

> " O zaman söyle!'' dedim babama. " Söyle! Ne yaptın anneme de, senden kaçmak istedi? Bu kadar kötü ne yapmış olabilirsin? Düşünsene, senden o kadar nefret etmiş ki, beni bile gebertmek istemiş!"[74]
>
> " Dönüp bana baktı ve hiçbir şey söylemedi. Sadece hızlandı. Hem de bana baka baka! Galiba gülümsüyordu... Fotoğraftaki annem gibi...
>
> " Yola bak!'' diye bağırdım. " Yola bak!"
>
> Ama o sadece bana baktı.
>
> Ve baba oğul, göz göze, bir boşluğa düştük. Uçurum kadar bir boşluk...
>
> Hiçbir zaman emin olamadım. Ama hiçbir zaman! Bir kaza mıydı yoksa intihar mı?"[75]

Günlerce taştan bir tente ve cesetlerle çevrilmiş bir uzamın altında kalır. Yaşadığı kötü şartlar altında psikolojisi bozulan Gaza, önce Cuma'nın hayalini görür.

---

[73] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013,. S. 166-167.
[74] Hakan Günday, *age.*, s.184.
[75] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.186.

Fakat ilk defa onun söylediklerine kulak asmayıp kendine zarar vermeye kalkıştığı için Cuma onu terk eder ve bir daha sesini duyurmaz.

> " Gaza, sakin ol ve o çakmağı söndür. Sonra da gözlerini kapat ve nefesini tut. Aradığın sayılar 3 ve 15. Buraya düştüğünde saat 3'ü çeyrek geçiyordu ve bu 12 saat önceydi. Sana son kez yardım ediyorum. Öyle görünüyor ki sesimi bir daha duyamayacaksın. Çünkü onu haketmiyorsun. Şimdi, bırak nefesini. Hoşça kal."[76]

Cuma'yı kaybetmenin onun için diğer iyi hatıralara sahip olduğu arkadaşları Dordor ve Harmin'i hatırlar. Onlar sayesinde tanıştığı Maxime adlı Fransız gazetecinin onun için çektiği film aklına gelir. Doğum günü hediyesi olarak hikâyesini filme çeker.

> " Maxime adında, Fransız bir gazateciydi. Paris'ten kalkan tarifeli bir uçakla bindiği Bağdat'ta pasapotunu kargoya verip Paris'e geri göndermiş, sonra da karşısına çıkan ilk kaçakçıya, kendini Fransa'ya gitmek isteyen bir Gürcü olarak tanıtmıştı."[77]

> " Bugün doğum günün senin, oğlum!" diyordu Harmin. " Hediyen de, bu işte! Bir filmin olacak! Nasıl, beğendin mi?"

Yaşanılan kaza sonucunda tek kurtulan Gaza olur. 317 saat sonunda açlıktan, susuzluktan ve soğuktan uyuşmuş bedenine ulaşan ilk kişi çobandır. Görür görmez jandarmaya haber vermesi sonucu Yadigar olay yerine gelir ve hastaneye götürür. Ender ve Yadigar olayın nasıl gerçekleştiğini ve babasının durumunu anlatır.

> " Hayatta kalan başka biri var mıydı? Ya da, her zamanki gibi hayal mi görüyordum? O an aklıma Ahad geldi. Daha doğrusu, o cesetlerden biri gibi, aklımın tam ortasına düşüp altındaki her şeyi ezdi. Ölmemiş olabilir miydi? Bir an önce öğrenmeliydim! Hayatım boyunca, yüzünü bir daha görmeyeceğimden emin olmalıydım."
>
> " Ender... Babam?"
>
> " Maalesef..." dedi. " Kamyonda bulmuşlar..."

[76] Hakan Günday, *age.*, s.219.
[77] Hakan Günday, *age.*, s.225.

> Gözlerimi kapadım ve şakaklarım ıslandı. İki dev gözyaşı, saçlarımla kulaklarımın arasından geçip, başımı koyduğum yastığa döküldü. Hayatımda ilk kez mutluluktan ağlıyordum.”[78]

Ertesi gün ifadesini almaya gelen savcı, olayın oluş şeklini Gaza’ya sorar. Fakat bildiklerini değil onun dediği cümleleri ifade etmesini söyler.

> “ İçi ağzına kadar kaçakla dolu bir kamyondan çıktın, farkında mısın? Onun için, sakın bana, bir şey bilmediğini söyleme! Yadigar denen o pezevengin bu işin içinde olduğunu zaten biliyorum... Şimdi içeri bir adam girecek. Sen ne söylersen, yazacak. Ne diyeceksin, biliyor musun? Babam, Jandarma Başçavuş Yadigar’la işbirliği yapıyordu, diyeceksin. Belediye başkanı da, eve gelip gidiyordu, diyeceksin. Babam onlara rüşvet veriyordu, diyeceksin. Anladın mı beni?”[79]

Yaşanan olumsuzlukları unutması için kaymakam Gaza’yı İstanbul’a yatılı okula göndermek ister. Kaymakamlıkta çalışan Faik Bey ona bu yolculukta eşlik eder.

> “ Her şeyi unut!” diyordu. “ Yepyeni bir hayat var önünde... Okulunu da sakın ihmal etme. Sana güveniyoruz! Büyük adam olacaksın ileride, Gaza... Bir şeye ihtiyacın olursa, biz buradayız...”[80]
>
> “ Sonra, orta yaşlarda bir adamla tanıştırıldım. Kaymakamlıkta çalışan bir şoförddü.
>
> “ Faik Bey... Seni o götürecek İstanbul’a.”
>
> Ne diyeceğini bilemeyen Faik’in ağzından sadece “ Geçmiş olsun” çıkabildi. Cesetlerin içinden çıkmış çocukla uzun bir yolculuk yapacak olmaktan çok da hoşlanıyor gibi görünmüyordu.”[81]

İstanbula’a yola koyulmadan önce son kez evine gider. Eşyalarını toplayıp dışarı çıktıktan sonra Ender ile karşılaşır. Vedalaşmaya geldiğini düşünür fakat durum sandığı gibi değildir. Ender tüm gerçeklerin farkındadır. Onunla yüzleştikten sonra bir daha onu görmez. Çünkü 19 yaşında askerde PKK mayını tarafından parçalanır.

---

[78] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.241.
[79] Hakan Günday, *age.,* s. 248.
[80] Hakan Günday, *age.,* s.225.
[81] Hakan Günday, *age.,* s.256.

> “ Sen anlattın her şeyi, biliyorum! Amına koyacağım senin!”
>
> Kendimi çekmeye çalışıyordum ama Ender beni bırakmıyor ve kulağımın içinde konuşmaya devam ediyordu:
>
> “ Bittin sen! Geberteceğim seni!”[82]
>
> “ Ender kaybolup gitti. Bir daha da görmedim çocukluk arkadaşımın yüzünü. Hatta Ender’i 19 yaşından sonra, kimse görmedi. Çünkü askerliğini yapmaya gitmiş ama dönememişti. Felat’ın köyüne yakın bir yerlerde, Süphan Yaylası’nda, bir PKK mayını tarafından parçalanmıştı.”[83]

İstanbul’a geldiğinde 16 yaşındadır. Dönem ortasında geldiği için okuluna başlayamaz fakat boş durmak da istemez. Okul müdürü Azim ile aralarında baba-oğul gibi bir bağ oluşur. 51 yaşında olan Azim’i kurtarıcı olarak görür. Onunla satranç oynar, önerdiği kurslara katılıp kendini geliştirir. Ancak yurttaki ikinci yılında onu daha az görmeye başlar.

> “ Yurttaki ikinci yılımda, onu artık daha az görüyordum. Satranç seanslarımız, haftada bire düşmüştü. Cuma akşamları, Azim, evine gitmek üzere yurttan çıkmadan önce, odasında bir araya geliyor ve yarım kalmış her şeyi o bir saatlik süre içinde tamamlıyorduk. Yurttaki çocukların çoğu beni ölümüne kıskanıyordu.”[84]

Yurda geldiği ilk günden beri oda arkadaşları aynı kişilerdir. Genelde konuştukları tek konu cinsellik ve kızlar olduğu için Gaza, onlara karşı hep mesafelidir.

> “ Yurda geldiğimden beri, dört kişilik bir odada kalıyordum. İki yıldır aynı çocuklarla birlikteydim: Rauf, Derman ve Ömer. Üçünün de ilgi alanı, bütün yaşıtları gibi aynıydı: Kızlar. Uyumadan önce, mutlaka cinselliğe ilişkin ortak hayaller kurup gözlerini öyle kapatırlardı.”[85]

Azim ile Gaza’nın arasındaki ilişkinin diğerlerinden farklı düzeyde olduğunun herkes farkındadır. Bir gün Azim’in odasına bırakılan mektup ile bu durumun gerçekliği ispatlanır ve Azim okuldan ayrılmaya karar verir. Fakat bu

---

[82] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.259.
[83] Hakan Günday, *age.,* s.260
[84] Hakan Günday, *age.,* s.266
[85] Hakan Günday, *age.,* s.267

durum karşısında Gaza, soğukkanlı olur ve üzülmez. Çünkü ona yurt dışında okuması için yardım etmeyeceğini anlar ve gideceği için sevinir.

> " Kendimi onlarla sınırlandırmam mümkün değildi. Cambridge konusunda bana yardımcı olmayacaksa, benim de artık Azim' e ihtiyacım kalmamıştı. Hayatımdaki işlevi, sönmüş bir güneş gibi sona ermişti."[86]
>
> Arkasına yaslandı ve ceketinin iç cebinden bir zarf çıkardı.
>
> " Bu sabah, masamda bunu buldum. Biri bana bir mektup yazmış. Bak... Üstünde bir pul bile var... Ne garip... Bir mektup almayalı, yıllar oluyor, herhalde... Ne diyor, biliyor musun?... Seni taciz ediyormuşum. Hatta seninle bir ilişkim varmış... Ve eğer istifa etmezsem, beni kuruma şikayet edecekmiş..."
>
> Güldüm.
>
> " Kim yazmış böyle saçma sapan bir şeyi?"
>
> " Bilmiyorum... İmza yok."[87]

Azim gidiyor ve yerine Bedri adında bir müdür geliyor. Kendisi de en az Gaza kadar yalnız bir çocukluk geçirir ve yurtlarda büyür.

> " Azim gitmiş ve yerine, en az, kaymakamlık şoförü Faik kadar memur olan bir Bedri gelmişti. Kendisi de yurtlarda büyümüştü. Ne zaman ağzını açsa, " Ben de sizin gibiydim" diye başlardı konuşmaya."[88]

Üç yıl boyunca aynı odada kaldığı arkadaşlarından ayrılır. Lise hayatı boyunca onlara yakın olmaktan korkar ve onlara gerçek duygular beslemez. Sadece yaşadıkları trajik hayat hikayeleri Gaza'nın dikkatini çeker. Kendinden birer parça bulur.

> " Rauf, ne annesini ne de babasını tanımıştı. Ömer ise, annesi babasını öldürdüğü için yurttaydı. Derman'ın durumuysa bambaşkaydı, çünkü Bosnalıydı... Daha küçücük bir çocukken, annesiyle babası gözlerinin önünde katledilmiş ama Derman, bir mucize eseri, hayatta kalmıştı."[89]
>
> " Eğer, hayatımı inşa etmekle o kadar meşgul olmasaydım, neredeyse üç yıl boyunca aynı odada kaldığım o çocuklarla daha çok

[86] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.269
[87] Hakan Günday, *age.*, s.270-271.
[88] Hakan Günday, *age.*, s.272.
[89] Hakan Günday, *age.*, s.273.

> ilgilenir ve onların bana sunduğu dostluğa karşılık verirdim. Ama yapamadım. Beni, olduğum gibi kabul etmiş o çocuklara karşı hiçbir zaman gerçek duygular besleyemedim."[90]

Bedri ile sekiz saat süren yolculuğun ardından Ankara'ya varırlar. Bakanlığa gidip yurt dışı hayallerine kavuşmak için burs isterler. Fakat Gaza'nın ruh hali iyi değildir. Yalnızlaşma isteği ve insanlardan kaçma arzusu onu zamansız bir şekilde yakalar ve hayallerine veda ederek bakanın odasından çıkar. Soluğu Gölbaşı'nda bir hastane odasında alır.

> "Dışarıdan bakıldığında Gaza'ya benzeyen birinin orada olduğu açıktı ama, o ben değildim Kendi içimde kaybolmuştum.
>
> Bakanın elini havada bırakıp arkamı döndüm ve yürümeye başladım. Mutlaka Bedri de, bakan da bir şeyler söylüyor, hatta belki de bağırıyorlardı."[91]

Gölbaşı'ndaki hastanede 34 kişilik bir koğuşta kalır. Yatak komşusu 21 yaşında, beyninde üç tane tümörü olan Şeref adında biridir. Hastalığından ötürü 12 saat arayla 30 miligramlık aldığı morfin sülfatlar Gaza için bir umut kaynağı olur.

> "Bu yüzden de, 21 yaşındaki Şeref'in bütün bedenine, kaldıramayacağı ağırlıkta ağrılar olarak yayılıyorlardı. Böylece o ağrılar ve Şeref bir denizaltıya dönüşüp, yatağının derinliklerine doğru iniyordu. Yüzeyde kalabilmesi için, Şeref'e, 12 saat arayla, 30 miligramlık morfin sülfat kapsülleri veriliyor, ancak bu defa da, araya ben giriyordum. Çünkü o küçük mavi kapsüllerin, Şeref'e ne yaptığını görmüştüm. Ve aynısından ben de istiyordum."[92]

Birbirlerinin isteklerini karşılayarak iyi yatak komşusu oluyorlar. Şeref'in tek isteği biriyle konuşup kendisine dinlenilmiş hissi uyandırmak, Gaza'nın ise ona dokunulmaması ve biraz da morfin sülfattır.

> "Şeref de bana nasıl davranması gerektiğini öğrenmişti. Benimle konuşuyor ama dokunmaya yeltenmiyordu. Üstelik sehpaya bıraktığı kapsüller karşılığında, kendisini sürekli dinliyormuş gibi, suratına sabit biçimde bakan bir dinleyiciye de kavuşmuş oluyordu."[93]

---

[90] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.274.
[91] Hakan Günday, *age.,* s.281.
[92] Hakan Günday, *age.,* s.290.
[93] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013., s.290.

Gaza ile ilgilenen Doktor Emre Bey'dir. Gaza'ya travma sonrası stres bozukluğu teşhisi koyar. Her pazartesi günü onunla kırk dakika boyunca terapi yapar. Onun bu durumdan kurtulması için öncelikle onu Şeref'ten uzaklaştırır. Çünkü kanında morfin sülfat kalıntılarını görür. Daha sonra ortama ve kişilere alışabilmesi için ondan bir hayvan doğurtmasını ister. Şeref'in öldüğünü duyduktan sonra daha fazla orada kalmanın bir anlamı olmadığını anlar ve doktorun isteğini kabul eder. Fakat yaptığı hile ile doktorunu kandırarak hastaneden taburcu olur.

> "Ben tecrit odasındayken, morfin sülfat kaynağım Şeref ölmüştü. O an, ilk düşündüğüm, koğuşta kanser olan birinin daha olmadığıydı. Keşke olsaydı ama yoktu! Şeref'ten başka kimse morfin sülfat kullanmıyordu. Dolayısıyla, koğuşun kapısından yatağıma yürürken, yanlış hatırlamıyorsam, 16. adımımda kararımı verdim: Bir an önce o hastaneden çıkacaktım."[94]

Hastaneden kurtulmanın tek yolu da hayvan doğurtmaktır. Gaza kendisini bir oyuncu olarak adlandırır. Gerçek bir insan olmadığını, bir rolü olduğunu, varlığına tahammül edilmez bir yaratık olduğunu düşünür. Çünkü çiftliğe gidip hayvan doğurtma anında yaptığı gösteriden ötürü böyle bir karakterde olduğunu düşünür.

> "Hastaneye döndüğümüzde, Emre'yle ayrıldık ve ben tuvalete girdim. Lavabolardan birinin önüne geçip musluğu açtım ve ikinci derim haline gelmiş olan, kurumuş yumurta akını avuçlarımdan sökmeye başladım. O kadar da aptal değildim! O kadar da değil... Bir insana ya da plasentaya değmemenin en iyi yolu, avuçlarımı ve parmaklarımın içini başka bir plasentayla kaplamaktı."[95]

İyi bir oyuncu olduğunu burada ispatladıktan sonra Kandalı'ya geri döner. Dört yıl sonra kendini yeniden Toz Sokak'ta bulur. Bir zamanlar cehennem dediği ama şimdi cenneti olduğunu düşündüğü depoda, daha da yalnızlaşan Gaza, günlerini ve gecelerini bunalımda geçirir. Morfin sülfatsızlık onu her geçen gün bitirir. Kafasında gerçek olmayan olaylar kurar ve iyice yalnızlaşır.

---

[94] Hakan Günday, *age.*, s.299.
[95] Hakan Günday, *age.*, s.303.

> "Günler ve geceler, deponun bir köşesine sıkışıp titremekle geçiyordu. İki duvarın arasına sıkışmış, bütün Kandalı'nın toplanıp üzerime yürümesini bekliyordum.
>
> Gelecekler ve beni parçalayacaklardı."[96]
>
> "Sonra da iki avucumu yüzüme götürüp gözyaşlarımı sildim ve başımı kaldırdığımda onu gördüm:
>
> Karanlığın içinde duran geçmişimi. Biçimsiz bir hayvan gibi karşımda dikilmiş, bana bakıyordu. Toynakları vardı. Doğmasını izlediğim bir buzağı gibi."[97]

Benliğiyle başbaşa kalan Gaza, deponun etrafını hendekle çevirip yalnızlığına ortak aramaz. Kazı yaparken yıllardır babasının sakladığı gerçeği tam da bu sırada öğrenir. Tam küreği tüm gücüyle saplamak üzereyken toprağın altındaki şişe hayatını değiştirir. İçinden çıkan kağıtta yazanlar babası Ahad'a aittir.

> "Cam parçalarının arasından çektiğim kağıdı alır almaz, Ahad'ın el yazısını tanıdım:
>
> *Allahım... Unutamıyorum. Beni affet. Eğer affetmiyorsan da, biri bulsun bu kağıdı. Sana yalvarıyorum.*
>
> Hepsi bu kadardı. Ne düşüneceğimi bilemiyordum. Ahad'ın sarhoşluğu bir sır değildi ama affedilmek için Allah'a yalvardığını hiç duymamıştım. Kağıdı çevirdim. Arkasında kroki vardı."[98]

Bulduğu krokiye bakarak Ahad'ın unutamadığı şeyi bulacağına inanır ve kazmaya devam eder. Karşısına bir metal dolap çıkar. Dolabı açtığında ise şeffaf torbalar içinde deste deste paralar bulur.

> "Ahad'ın, insan kaçakçılığından kazandığı bütün para, ellerimin ucundaydı. Şeffaf torbaların içinde, deste deste duruyor ve bana bakıyordu."[99]

Bir an Ahad'a karşı düşünceleri değişir. Fakat bu düşüncesi uzun sürmez, paraları çıkardıktan sonra gördükleri karşısında adeta yıkılır, Ahad'a olan nefretini kusar. Gördüğü cesetlerden birinin ölen annesine ait olduğunu anlar.

---

[96] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.311.
[97] Hakan Günday, *age.,* s.312.
[98] Hakan Günday, *age.,* s.321.
[99] Hakan Günday, *age.,* s.323.

> "Sonra birden yüzümün değiştiğini hissettim. Önce dudaklarım kapandı, sonra da gözlerim yaşardı. Artık gülmüyordum. Ahad'ı düşünüyordum. Belki de gerçekten pişmanlık içinde yaşamıştı. Hatta yaşadığı hayattan utanmış bile olabilirdi. O insanların çaresizliklerinden kazandığı paraya dokunmamış ve saklamıştı. Bu parayı harcamamak istememişti."[100]

> "Olduğum yerde çakılıp kaldım. Belki de asla görmemem gereken bir şeydi. Ama artık çok geçti. Çünkü o çukura fazla yaklakşmış ve iskeletlerden birini saran o kumaş parçasını görmüştüm. Yeşildi... Üzerinde mor çiçekler vardı... Annemin o tek fotoğrafındaki elbisesiyle aynıydı!"[101]

Yaşadığı bu tramva artık Kandalı'da kalamayacağını gösterir. Bankaya yatırmaktan vazgeçtiği paraları alır İzmir'e gider. İzmir'in en büyük oteline yerleşir. Hayalini kurduğu yalnızlığa ve morfin sülfata kavuşmak için sabırsızlanır.

> "Resepsiyondaki zorunlu sohbetten sonra, otelde kalabileceğime ikna olabilecekleri kadar bir ön ödemeyle odaya çıkabilmiştim. Bütün bunları zorlanarak da olsa yapabilmemi sağlayan tek bir şey vardı: En yakın zamanda kavuştuğumu hayal ettiğim, morfin sülfat."[102]

Oteldeki yedinci ayında hayatından gayet memnundur. Fakat bazen gelgitler yaşar ve insanlarla ilişki kurmak ister. Fakat bir anlık heves olduğunu anladıktan sonra vazgeçer.

> "Ancak nadir de olsa, insanların eksikliğini hissediyordum. Hatta onlara dokunabilsem ya da onlarla gerçek ilişkiler kurabilsem hayatımın nasıl olabileceğini düşündüğüm anlar da oluyordu. Ama sonra içimi öyle bir korku kaplıyordu ki derhal morfin sülfata yatırıyordum kendimi."[103]

Oteldeki dokuzuncu ayında günlük hayatında değişiklikler yapmak ister. Kafelere, barlara gider, internette sohbet etmeye çalışır. Ancak buna rağmen normale dönemez ve hastanede koyulan teşhise hak verir.

> "Bir kafeye gidip oturuyor ve yan masadaki konuşmaları dinliyordum. Yan masa sohbetleri tamamen zararsızdı. Benimle

[100] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.324.
[101] Hakan Günday, *age.,* s.327.
[102] Hakan Günday, *age.,* s.331.
[103] Hakan Günday, *age.,* s.337.

> konuşulmuyor ya da ilgilenilmiyordu ama ben bir şekilde iletişime dahil oluyordum. İnsanları yeniden öğrenmeye çalışıyordum...”[104]

> “Gölbaşı’ndaki hastanede, Emre ve diğerlerinin, teşhisini ciddiye almadıkları o genç psikiyatrın söylediklerini düşünüyordum: “ Tramvaya bağlı sosyal anksiyete bozukluğunun bir alttürü...” Haklı olan, oydu.”[105]

On ay kaldığı otelden çıkıp “Gemi” adındaki otele geçtikten sonra uzun süre burada kalır. İyileşmek yerine daha da kötüleşir. İçine kapanık ve girdapta yaşarmışcasına kendisini kötü hisseder. Halüsinasyonlar görmeye başlar.

> “ Ve önce aylarımı, sonra da yıllarımı o Gemi’de geçirdim. Başlarda, iyileşmek bir yana, daha da içime kapandım. Hatta öylesine kapandım ki bir girdaba dönüştüm. Kendimi bir boşluğa doğru çekmeye başladım ve her şey birbirine girdi. Geçmişim yeniden karşıma çıktı ve depodakinden daha korkunç görünüyordu.”[106]

Oteldeki dördüncü yılında kendisine iyi gelecek bir çözüm yolu bulur. Topluma yapılan bir kötülükten yola çıkarak duyarsız kalmaz ve linç girişiminde bulunur. Kendini iyi hissetmek, başardığına inanmak için insan kalabalığına karışır.

> “Linçi düşündüm. O kalabalığın içinde kendimi nasıl iyi hissettiğimi. İnsanlara nasıl korkmadan dokunabildiğimi...”[107]

Gaza’nın yaşadığı bu linç girişimi onun hayata karşı tutumunu değiştirir. Linç girişimin çok olduğu yerleri aramaya başlar.

> “Sonraki bir hafta, dünya üzerinde hüküm sürmekte olan politik çatışmaları incelemekle geçti. Ancak hangisinin her an patlayacak bir linçe yataklık ettiğini kestirmek mümkün değildi. Yine de o hafta içinde ilginç bir şey oldu ve televizyonda şöyle bir haber izledim: Afganistan’dan dönen askerlerini karşılamak için kasabalarının en geniş caddesinde toplanmış birkaç yüz Amerikalı, korteji protesto etmek isteyen dört Afgan’ı linç etmeye çalıştı. Ve bu da bana bir fikir verdi.”[108]

---

[104] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.339.
[105] Hakan Günday, *age*., s.341.
[106] Hakan Günday, *age.*, s.343.
[107] Hakan Günday, *age*., s.359.
[108] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.367.

‘Dünya Linç Turu’ diye adlandırdığı girişimine karşı hazırlıklarını tamamlar. Ülke ülke gezip linç turuna katılan Gaza, bu durumda kendinden bir parça bulur. Geçmişte cesetlerin altında kalan ve linç ederek başkalarını ezen kişi oluyor.

> “Bir saniye içinde onlarca bedenin altında kalan insanları izledim. Hatta o et binasında bir duvar olarak yerimi aldım ve büyük bir şiddetle başlarına yıkıldım. Altımızda ezilmiş olanlara baktıkça kendimi gördüm. Her defasında, bir ceset yığını gibi üzerlerinde duruyor ve sadece varlığımızla onları boğuyorduk.”[109]

Yaptığı tüm linçler sonucunda iyileşeceğini umarken tam tersi iyileşemez. Önce morfin sülfat sonra da linç etkisini kaybeder ve Gaza’yı ölüm korkusu sarmaya başlar. Tüm bunların sonucunda geçmişten kalan duygu ile yüzleşir.

> “Ve iyileşmeye çalıştım. İnsanları linç ede ede, onlarla barışmaya çalıştım.”[110]

> “Ama bütün bunların sonucunda, bir gram bile iyileşemedim! *Gemi*’deki günlerimde ne kadar hastaysam, hala o kadar kötüydüm.”[111]

> “Belki de bundan ötürü iyileşemiyorum’’ diyordum. Hayatımın tek anlamı, hala ölüm korkusu olduğu için! Ve yine günlerimi, başkalarının ölüm korkuları arasında geçirdiğim için!”[112]

Linç girişimlerine artık başka ülkede devam etmek ister. Ria de Janerio’ya gideceği gün bu kararından son anda vazgeçer. O gece çocuk parkında Edip adında biri ile tanışır. Çevredekiler ona Oeudipus, The Motherfucker derler. Gaza’ya eroin satmak ister. Fakat o anda parkta eğlenen çocukları gören Gaza, bir anda fikir değiştirir. Parkın her yerine çizilmiş kurbağa resimlerini görünce gülmeye başlar. Birden havaalanına gitmeye karar verir.

> Yattığım yerde gülüyordum... Tek yapabildiğim buydu: Gülmek. İyi geliyordu... Ayağa kalkıp üstümü temizledim ve sonra da Oedipus’a bakıp, “Kalsın!” dedim. [113]

> “Gördüğüm ilk taksiye binip “ Heathrow Havaalanı!” dedim.[114]

---

[109] Hakan Günday, *age.,* s.382.
[110] Hakan Günday, *age.,* s.383.
[111] Hakan Günday, *age.,* s.383.
[112] Hakan Günday, *age.,* s.384.
[113] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.391.

Gaza artık ne istediğini bilmektedir. Uzun zamandır sesini duyamadığı, ona her zaman doğruyu gösteren, yanlışı fark ettiren arkadaşı Cuma'nın memleketine gitmeye karar verir. Önce Pakistan, İslamabad'a geçer ve orada onu karşılayan taksici Babar'dan, Afganistan'a gitmek için yardım ister. Gaza'ya kaçak olarak gelen Cuma'ya, o da kaçak olarak gitmek ister.

> "Benim bir arkadaşım var. Bir Afgan... Bana bir kaçak olarak geldi. Ben de ona kaçak olarak gideceğim, anladın mı?"[115]
>
> "Bir kamyon var! Amcamın kamyonu! Binersin, gidersin! Afganistan'a elma götürüyor. Seni de götürür. Ama biraz pahalı! Çünkü kamyon, saray gibi!"
>
> "Anlaştık" dedim. [116]

Babar'ın ayarladığı kamyona binip Afganistan'ın yolunu tutan Gaza, yolculukta onunla beraber olacak göçerleri görünce, Ahad ile yaptığı iş için pişmanlık duyar. Kendi kendine konuşarak pişmanlıklarını dile getirir.

> " O an omzumda bir el hissettim. Başımı çevirdim ve beni uyandıran küçük çocuğu gördüm. İki kolunun altından tutup o küçük ayaklarını havalandırdım ve koydum kucağıma. Düşecekti yoksa... Sonra da konuştum:
>
> " Özür dilerim..."
>
> Başımı sağa ve sola çevirerek, teker teker insanların yüzlerine bakmaya çalıştım. Anlamadılar. Bir daha denedim.
>
> " Beni affedin."
>
> Sonra bir daha...
>
> O korkunç şeyleri yaptığım için beni affedin."[117]

Gaza bu yolculuk sırasında o güne kadar yapmış olduğu hataları telafi etmek için bambaşka biri olur. Kaçaklar nereye varacaklarını bilmeden çıktıkları bu yolda,

---

[114] Hakan Günday, *age.*, s.391.
[115] Hakan Günday, *age.*, s.395.
[116] Hakan Günday, *age.*, s.395.
[117] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.403.

Gaza onlara umut olmak ister. Yolculuk sırasında başka bir kamyonda 9 kişilik silahlı adamlar karşılarına çıkar. Kaçakların arasından bir genç adam isterler. Genç çiftten erkek olanın alındığını gören Gaza, kadının gözyaşlarına dayanamaz. Onun için kendisini feda eder.

> " Olduğum yerde dönüp kamyonetlere doğru yürüdüm. Sırtımda gezen bakışların sıcaklığını hissedebiliyordum. Bir kamyon insan, aramıza inen perdeye rağmen bana bakıyordu... Hiçbiri beni unutmayacaktı. Ben de onları... " Gidin" dedim içimden. " Bir an önce gidin... Nereye gitmeyi hayal ediyorsanız, oraya..."[118]

Sonunda Bamiyan Vadisi'ne varan Gaza, benliğine kavuşma heyecanı ile uçsuz bucaksız vadide koşar. O devasa heykellerin orada var olduğunu, Cuma'nın bu heykeller arasında büyüdüğünü düşünür. Ancak hayalini gördüğü heykeli görmek uzun sürmez. Bir anda kaybolur. Ama vazgeçmeyen Gaza, vadide kayalara tutunarak tırmanır. Parçalanmış kayalıkları Buda'nın kalıntıları olarak düşünür. O anda duyduğu ses ona hiç yabancı gelmez. Yıllardır duymak istediği Cuma'nın sesidir. Cuma ile konuşup vedalaşır ve hikayesini bitirir.

> " İyi misin?
> Evet.
> Yoruldun mu?
> Biraz.
> Yıllardır yoldasın...
> Evet...
> Nasıl? Resimdekine benziyor mu?
> Benziyor, Cuma... Gerçekten benziyor.[119]
> " Gaza... Ben gidiyorum.
> Biliyorum.
> Vedalaşalım mı artık?
> Hoşça kal Cuma.
> Hoşça kal küçük çocuk... Hadi, bitir sen hikayeni.
> Bitti zaten."[120] (s.416)

Anlatı kişisi, anlatıdaki tüm kişilerden bir karakter yaratır. Gaza'nın babası Ahad; kötülüğü, nefreti, bencil kişiyi temsil eder. Yaptığı işin yasal olmadığını bildiği halde, düzene karşı çıkması ve gelen kişilere şiddet ve baskı uygulaması onun

[118] Hakan Günday, *age.*, s.409.
[119] Hakan Günday, *age.*, s.415.
[120] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.416.

otoriter ve zorba bir kişi olduğunu gösterir. Eşinin onu aldattığını düşünerek ona da işkence yapar. Oğlu Gaza'ya da ona bağımlı biri olması için annesini kötüler. Yaşadığı süre boyunca otorite, baskı, şiddet ve yalancılıktan hiçbir zaman uzak kalmaz.

Anlatıdaki kadın figürleri ise göçerler üzerinde en büyük olumsuzluğu yaşayan kişilerdir. Gaza'nın annesi, babasının öfkesinin ve şiddetinin; gelen göçerler içindeki kız ise Gaza'nın anlık zevklerinin kurbanı olur.

Gaza da böyle bir kişi ile geçirdiği çocukluk döneminden sonra düzgün bir hayat yaşayamaz. Yıllar geçtikçe Ahad karakterine bürünmüş biri olur. Annesine yapılan zulümü gördükten sonra yalnızlaşma çabasına girse de, baskı, şiddet ve zorbalıktan hiçbir zaman uzaklaşamaz. Babası gibi arkadaşlarını kullanmayı, paraya tapmayı sever. Yaptığının yanlış olduğunu fark ettikten sonra da, bu karakterden sıyrılmak için kendisini feda ederek her şeyin başladığı yere geri döner.

Gaza'nın babasının ölümünden sonra yaşamına tek başına devem etmesi, onun giderek Ahad karakterine büründüğünün göstergesidir. Hem başkahramanın hem de anlatı kişinin tek bir kişide toplandığı anlatıda, Gaza'nın göç serüveni gözler önüne serilir.

5.2.4. Süre

Anlatının temel ögelerinden biri kuşkusuz zamandır. Her anlatıda olayların okura yansıtıldığı bir öyküleme süresi ile olayların süresini gösteren bir öykü süresi vardır. Öykü süresi olayların sırasını, sıklığını ve oluş zamanını belirler.

Daha romanında anlatı kişisi olayların başkişisi de olduğu için benöyküsel bir anlatıcıdır. Olaylar kahraman 9 yaşında iken başlar ve onun 16 yıl süren serüveni içöyküsel anlatıcı tarafından okura sunulur.

> “ Babam bir katil olmasaydı, asla dokuz yaşıma basmayacak ve onunla aynı sofraya oturmayacaktım...” (s.15)

Öyküleme zamanı, bir anlatıda zaman içine yerleştirilmiş olayları anlatır. Olayların sıklığı, süresi anlatının öykü süresini belirler. Her anlatı kişisi, anlattığı olaylara göre öykülemesini, süredizimsel bir şekilde ele alır. Olayların başından başlayarak olayları aynı sırada anlatmaktadır. Ancak bazen süredizimsel sıradan saparak farklı yollar izleyebilir.

Bu romanda da anlatı kişisi, öykülemesini yaparken süredizimsel sıradan saparak farklı yollar denemektedir. Romanın genelinde çok sık rastlanmasa da bazı noktalarda karşılaşılan artsüremsel öyküleme tekniği göze çarpmaktadır. Bu öyküleme yapıldığı anda, öyküleme zamanı ile kurmaca zamanı arasında bir zaman aralığı olabilir. Anlatı kişisi olaylar sona erdikten sonra bir ay, bir yıl ya da öleceğine yakın hatırladığı bir olayı itiraf niteliğinde öykülemeye başlayabilir. Tilbe, artsüremsel öykülemede anlatıcının kimi zamansal belirticilerle anlattığı öykünün geçmişte olup bittiğini, öykülemesini ise olayların bittikten sonra yaptığını özellikle duyumsatmak istediğini belirtir. Öyküleme olmaksızın öykü süresi belirlenemez. Tüm özyaşamöyküsel anlatılar bu öyküleme yöntemine başvurur.[121]

Romanın ilk sayfasında iki sene önce babasının başından geçen öyküyü anlatması ile başlayan olay bir daha hiç bahsedilmemek üzere son bulur. Burada bir geriye dönüş yani bir geri-sapım söz konusudur.

> “ Sen doğmadan iki sene önce... Bir tekne vardı, hiç unutmam, adı *Swing Köpo*... Rahim diye bir itin teknesi... Neyse, yükledim malı... En az 40 kelle var. Biri de hasta. Nasıl öksürüyor, bir görsen! Bitmiş herif! Kim bilir kaç yaşında, belki yetmiş, belki seksen...”[122]

Burada öykü zamanında olaylar yaşanmış, bitmiş, üzerinden iki sene geçmiş, anlatı kişisi, olayları aktarmaya başlar.

Romanın genelinde anlatı kişisi eşsüremsel öykülemeyi kullanarak olaylar arasında paralellik oluşturur. Birbirine koşut olarak gerçekleşen ve çakışan öykü ve öyküleme edimi söz konusudur. Öyküsel vurgu hem öyküleme hem de öykü üzerine

---

[121] Ali Tilbe, *Yeniötesi Yazında Özkurmaca*, Transnational Press London, UK, 2019, s.175.
[122] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.15.

yapılır.[123] Anlatıcı bilincine yerleştirdiği olayları içsöyleşisiyle, benöyküsel anlatıcı olarak yaşadıklarını anında kağıda dökmüş gibi anlatır.

> Bir dilim ekmek...
> “ Ne anladın dün anlattıklarımdan?”
> “ Ya sen ölecekmişsin ya da o adam...”
> İki dilim peynir..
> “ Aferin... Söyle bakalım... Sen olsan ne yapardın?”
> “ Belki o can simidi ikinize de yeterdi...”
> Bir tokat...
> “ Ye hadi, bakma suratıma öyle! Sil o gözlerini de...”
> “ Peki baba.”[124]

Öykü zamanı ve bunların dile getirilmesi geniş zaman ve şimdiki zaman ile verilmiştir. Bu nedenle öykü zamanı kahramın sesi ve öyküleme zamanının benöyküsel anlatıcısının sesi örtüşmektedir.

Öyküdeki süre; yıllar, aylar, günler, saatler ve metinde aşağı yukarı olarak belirtilen süredizimsel bir zamanı kapsar. Anlatı kişisi, kişilerin yaşına değinerek hem yaşına hem de geçen zamana göndermeler yaparak okura süreyi ölçme imkanı tanımaktadır.

> “ Normalde bedava verdiğimiz suyu satmaya başlamıştım. Tabii ki babamdan gizli... Ne de olsa artık 10 yaşındaydım.” [125]
>
> “ Nereden bilebilirdim o yarım kalmış çığlığım, kucağındaki bebeğin öldüğünü farkedince ağzı diğerleri tarafından can havliyle kapanmış bir anneden geldiğini? Bilsem de fark eder miydi? Hiç sanmıyorum, çünkü artık 11 yaşındaydım.”[126]

Anlatı kişisi, başkişinin uzun bir zaman dilimini kapsayan yaşını aynı sayfada kısa bir kesitte vermesi, bir yıl içinde aynı olayların yaşama sıklığına dayanarak, hayatında bir değişiklik olmadığını göstermeye çalışır. Anlatı kişisi, okura, olayların sırasıyla geliştiğini göstererek yaşanılan olaylar arasında bağlantı kurulmasına kolaylık sağlar. Gaza artık 12 yaşında ve bu yaşa gelindiğinde hayatın zorlukları ile daha net tanışmış ve annesiz büyümenin vermiş olduğu yokluk ve zorluktan ötürü kendi işini kendi görür duruma gelir.

---

[123] Ali Tilbe, *Yeniötesi Yazında Özkurmaca*, Transnational Press London, UK, 2019, s.175.
[124] Hakan Günday, *age.*, s.17.
[125] Hakan Günday, *age.*, s.25.
[126] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.25.

> “ Ahad’ın oğlu olduğumu tabii ki biliyordu ama, Ahad’ın ne bok olduğunu bir türlü çözemediğine emindim. Belki de bu yüzden sürekli beni eve çağırıyordu. Köfte karşılığında ağzımdan laf almak için. Ama benim annem yoktu ve köfteyi kendim de yapabiliyordum. Hem de iki yıldır...”[127]

Anlatı kişisi, başkişinin 10,11 ve 12 yaşlarındaki dönemini kısa bir kesit olarak vererek süreyi eksiltili bir hale getirir. Bu tür kullanımlarda bazı olaylar atlanarak ya da geçiştirilerek hızlandırılır ve olayların akışı birden başka yıla, zamana sıçrar.

Olayların anlatılmaya başlandığı andan itibaren süre olarak okura sadece başkişinin 9 yaşında olduğu belirtilerek, olayların başlama yılını, anını dile getirir ancak belli bir yıl söylenmez. Aktarılan bir paragrafta olayların geçtiği yılın 2000’lerin başı olabileceği tahmin edilmektedir.

> “ Cep telefonlarının sadece konuşmaya, belki bir de mesajlaşmaya yaradığı yıllardı. Saat başına kiralanan internetle ne halt yenileceği pek de bilinemiyor ve kameralar bilgisayarlarla monte edilemeyecek kadar büyük görünüyordu. Felat’la ben, birbirimizin yüzünü hiç görmemiştik.”[128]

Zeynel Kıran’a göre; bir anlatıda zaman tek düze ve aynı biçimde işlenmez. Anlatıcı olayları özetleyebilir, anlatının ritmini, hızını düşürebilir, ya da yükseltebilir.[129] *Daha*’daki anlatı kişisi olayları 9 yaşından itibaren başlattıktan sonra, kronolojik olarak 12 yaşına kadar eksilti bir biçimde anlatır. Fakat Gaza 13 yaşına geldiğinde, anlatı kişisi Gaza’nın başından geçen olayları tek bir cümle ile aktarıp 14 yaşına geçer ve olaylar kaldığı yerden devam eder.

> “ Korkunç bir yaratığa dönüşmem sadece beş yıl sürmüştü. Babam, Aruz, Dordor ve Harmin’in toplamı olmuştum. Hatta toplamlarını da geçmiştim. Ne de olsa hala bir çocuktum. 14 yaşındaydım.” [130]
>
> “ Dolayısıyla bir umut ya da bir amaca gerek yok, hayatta kalmak için. Öleceğini bilmek yeter. Hayattasın çünkü tehlikedesin. Hayattasın çünkü her saniye ölüyorsun. O kadar. Hayatın anlamı işte bu: Ölüm korkusu! Anlıyor musun beni?”

---

[127] Hakan Günday, *age.,* s.33.
[128] Hakan Günday, *age.,* s. 45.
[129] Ayşe (Eziler) Kıran,Zeynel Kıran, *Yazınsal Okuma SÜreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s.171.
[130] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.71.

> Anlamamıştım. Nasıl çözebilirdim ki Harmin'in ne demek istediğini? 13 yaşındaydım. Belki de 12. [131]

Anlatıda bazı yerlerde olayların süredizimsel akışıyla, bu olayların öyküleme içindeki düzenlenişi olayların sırasını incelemeyi gerektirir. Anlatı kişisi kurmaca sırasıyla öyküleme sırasını iki şekilde oluşturur. Birincisinde süredizimsel bir sıra oluşturur, ikincisinde ise geriye-sapım ya da ileriye-sapım yapar. Geriye sapımda anlatıcı olayların süredizimsel sırasından bağımsızdır ve geriye dönüşler yaparak geçmişe anımsatmalar yapar. İleri-sapım da ise anlatıcı yaptığı öykülemede geleceğe yönelik önermeler üretir. *Daha*'da anlatıcı sıklıkla geriye-sapıma, birkaç olayda da ileriye-sapıma başvurur.

> " On yaşındaydım. Suyu parayla satmayı akıl ettiğim yaşta... Para istemek için elimi uzattım. Elimi tutup beni kendine çekti. Diğerleri güldü. Hepsinin de bir yanağı şişti. Sanki ağızlarında bir yumurta tutuyorlarmış gibi. Hasta olduklarını düşündüm. Gatmış meğer." [132]
>
> " Ne yapardık eskiden, biliyor musun? Böyle bir turist teknesi falan geçerken el sallardık. Sonrada bakardık, kim karşılık veriyor, diye. Kaç tanesi kız, diye... Bazen sadece herifler el sallardı. O zaman da derdik ki, ulan bu mesafeden bile anlıyor karılar bir boka benzemediğimizi... Tek mi çift mi oynardık o el sallayanlarla..."[133]
>
> " Sadece onlar, randevuyla gidilen amaçlara sahiptir. 4 yıl sonra mutlaka mezun olur, 6 yıl sonra bir işe girmezse delirir, 10 yıl sonra bir yolunu bulup ev alır, 50 yıl sonra da en fazla on farklı ölümden biriyle hayatı terk ederler!" [134]

Gaza babasıyla yaptığı bir konuşmasında, konuşmalarının geçtiği zaman dilimi hakkında bilgi verir.

> " Okul nasıl?"
> O kadar şaşırdım ki saçmaladım.
> " Tatil oldu ya baba."
> " Onu biliyoruz lan! Nasıl diyorum, geçtin mi sınıfı?"
> " Takdir aldım baba."
>
> " Aferin!'' dedi Ahad. İkinci kez! Hayatımı bağışlar gibi.
> " Kaça geçtin şimdi?"
> " Dokuza... Lise 1'e."[135]

---

[131] Hakan Günday, *age.,* s.122.
[132] Hakan Günday, age., s.78.
[133] Hakan Günday, *age.*, s.80.
[134] Hakan Günday, *age.,* s.123-124.
[135] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.89-90.

Bu konuşmadan anlatı kişisi bize konuşmanın yaz aylarında yapıldığını ve Gaza'nın artık ortaokulu bitirip liseye geçtiği hakkında bilgi verir.

Anlatıda *sıklık* denilen kavram, o anlatıda meydana gelen bir olayın öykülemede kaç kez aktarıldığını saptamaktır. Üç tür sıklık vardır: Öyküde bir kez anlatılan olayın, bir kez anlatıldığı *tekil anlatı*; öyküde birçok kez olan bir olayın, bir kez anlatıldığı *yinelemeli anlatı*; öyküde bir kez olan bir olayın, birçok kez anlatıldığı *çok kez yinelemeli anlatı.*[136]

Bu anlatıda Gaza'nın kamyon kasasındaki havalandırmayı açmayı unutmasından dolayı Afgan çocuk Cuma'nın ölümüne sebep olur. Cuma, Gaza'nın iç sesi olarak karşısına sıkça çıkması ve ölümünü hatırlatması çok kez yinelemeli anlatı örneği olarak görülmektedir.

> "Başka ağız yok!
> Var... Depo!
> Depo mu? Saçmalama ! O kimin ağzı peki?
> Babanın... Ahad'ın ağzı.
> Hiç öyle düşünmemiştim.
> Zaten düşünmek benim işim, Gaza. Senin değil.
> Benim işim ne, o zaman?
> Beni öldürmek.
> Hep böyle söylüyorsun! Lütfen, böyle söyleme!" [137]

> "Ne yapıyorsun Gaza?
> Hayatımı kurtarmaya çalışıyorum, amına koyayım!
> Böyle mi kurtaracaksın hayatını?
> Sana ne!
> İyi düşün, böyle mi kurtaracaksın kendini?
> Gel, sen kurtar o zaman!
> Beni öldürmeseydin, gelirdim tabii."[138]

Süredizimsel olarak Gaza'nın 15 yaşına bastığı anlatıda okura bildirilir. Bu zaman dilimi içinde yaşanan bazı olaylar, anlatıdaki hızlı anlatımın etkisini belirtmek için anlatı kişisi tarafından konuşmanın, olayın tümünü vermek yerine kısaca

---

[136] Ayşe (Eziler) Kıran,Zeynel Kıran, *Yazınsal Okuma SÜreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s.175.
[137] Hakan Günday, *age.,* s.82.
[138] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.102.

bahsedilerek özetleme yöntemi ile anlatılır. Bu yöntemde aslolan, uzun zaman dilimine yayılmış olayları, birkaç cümle ile okura sunmaktır.

> " 15 yaşındaydım ve ne vicdanım vardı, ne de bir arkadaşım. Ender, babasının yediği rüşvetlerden kendisine düşen payla şehirdeki özel okula kaydedildiği hafta, sınıfındakilerden haraç topladığı için disipline verilmişti. Bir ay sonra, ders sırasında, nedensizce bir sigara yakıp, küçük de olsa yangın çıkarmış, üç ay sonra da, bir öğretmene yumruk attığı için okuldan atılmıştı."[139]

Gaza 15 yaşında olduktan sonra okula gidememenin verdiği hayal kırıklığı ile artık kendini kitaplar yerine depodaki kafilelere adar. Macera romanları yerine, kafilenin depoda kalış süreleri, cinsiyetleri, ırkları üzerinden kategorilere ayırıp çalışmalar yaparak kendine bir savunma mekanizması oluşturur. Hangarın üzerine koyduğu monitörden içerisini izleyerek kişiler üzerinde hakimiyet kurarak günlerini geçirir.

33 kişilik gelip 32 kişi ayrılan kafilenin 15 günlük depoda kalış macerasını anlatı kişisi, olayları günü gününe vermek yerine önemli gördüğü bazı olaylara değinerek eksiltili bir anlatım yapmaktadır. Anlatı kişisi üçüncü günün akşamında yaşanan olaylara değinildikten sonra direkt on ikinci güne atlayıp ardından Yunanistan'a kaçırılacakları geceye değinerek hızlı bir tempolu anlatımı seçer.

> " Depodaki üçüncü günlerinde, Rastin dengesini tamamen kaybetti ve sözde benim ağzımdan çıkan emirlerin şiddetini bir anda yükseltti."[140]
>
> " Üçüncü günün akşamında Rastin, 32 kişiyi de deponun ağzından en uzak noktaya taşıyıp bana kapağı açtırdı ve içleri dolu kovaları uzatıp boşlarını aldı."[141]
>
> " Depo adındaki ülkenin on ikinci gününü kutladığımız o sabah, monitörümün karşısına geçtiğimde, kadınların bir köşede toplanıp yüzlerini duvara dönmüş ve gözlerini kapatmış olduklarını gördüm."[142]
>
> " Çıkıyoruz yola. En geç 11'de sok hepsini dorseye. Yarım gibi de çıkarız."[143]
>
> " Rastin! Bu gece gidiyorsunuz!"
>
> " Bu haberi almak için iki haftadan fazla beklemişti. Ancak hiç de heyecanlanmış gibi görünmüyordu."[144]

---

[139] Hakan Günday, *age.,* s.129.
[140] Hakan Günday, *age.,* s.155.
[141] Hakan Günday, *age.,* s.157.
[142] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.162.
[143] Hakan Günday, *age.,* s.174.
[144] Hakan Günday, *age.,* s.174

Gaza babası ile gece yarısı çıktıkları yolda kafileyi Yunanistan'a taşırken gece iki sularında bir rüya görür ve gördüğü rüyanın etkisi altında babası ile hesaplaşmaya başlar. Bu hesaplaşma esnasında gerçekleri söylememek adına babası kamyonu yokuşa sürer ve intihar mı yoksa kaza mı düşüncesi ile Gaza'yı başbaşa bırakır.

Kafileyi taşıma esnasında Gaza'nın gördüğü rüyanın etkisi ile uyanıp babasına annesinin ölüm şeklinin hesabını sorma anı gece iki sularında gerçekleştiği belirtilir. Bu hesaplaşma sonrasında yaşanan kazanın ardından Gaza'nın uyanıp etrafını incelemesi de gece karanlığında yaşandığını anlatı kişisi okura sunmaktadır.

> " Saat, sabahın ikisiydi ve dışarıdaki karanlığa daha fazla bakmamak için gözlerimi kapatacaktım ki yağmur başladı. Sonraki birkaç dakika da damlaları izledim. Önümdeki cama sinek gibi çarpıp parçalanan damlaları. Ve indirdim gözkapaklarımı. Önce kamyonun kükremesi yok oldu, sonra da gerçek hayat... Geriye bir rüya ve annem kaldı. Hayatımda ilk kez, rüyamda annemi gördüm."[145]

> " O karanlıkta, ellerimin, gömleğimin ve pantalonumun renkleri öylesine koyulaşmıştı ki neyin kan, neyin çamur olduğunu ayırt edemiyordum."[146]

Anlatı kişisi kaza yapıldığı andan itibaren sıkışıp kaldığı yerde benöyküsel anlatıcı olarak algıladığı dış dünya gerçekliklerini betimler, çağrıştırdığı (koku alma, görme, hissetme) sonra da duyumsadıklarını sırasıyla eşsüremsel olarak aktarır.

> " Önce sol yanağımı toprağa yatırdım ve geceyi gördüm. Dışarıyı, ağaçları, çalıları ve düştükleri yerden yüzüme sıçrayan yağmur damlalarını... Sonra sağa çevirdim başımı ve karşıma yine onlar çıktı. Bu defa sol kolumu kaldırıp arkaya doğru uzattım ve elim, en az tavan kadar ıslak olan, taştan bir duvara değdi. Parmaklarımı o girinti ve çıkıntıları hissede hissede, duvarın üzerinde gezdirdim."[147]

Kaza yaşandıktan sonra kendine gelip etrafını inceleyip kurtulma çabası gösterirken cebindeki çakmağı yakıp etrafta gördükleri karşısında şoka giren Gaza, kurduğu cümlelerle okura yaşanılan o anın saatini açık ve net belirtir.

> "Ve tam da pantalonuma sürterek avuçlarımı kurutmaya çalışırken, o ana kadar fark etmediğim 12 küçük, fosforlu noktayı gördüm. Bir

---

[145] Hakan Günday, *age.*, s.182.
[146] Hakan Günday, *age.*, s.191.
[147] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.189-190.

> yelkovan, bir akrep ve bir saniye çubuğuyla birlikte bileğimde parlıyorlardı. Kaymakamın hediyesi olan saatin kadranında, 3'ü çeyrek geçiyordu. *Kandalı'dan Dünya'ya* gazetesindeki o fotoğraftaki gibi. Ama bu defa, geceydi."[148]

Gaza'nın mahsur kaldığı taş tente diye betimlediği bu uzamda, yapmış olduğu betimlemeler ve zaman üzerinde okura vermiş olduğu bilgiler öykü süresinin genişlemesine sebep olur. Mahsur kaldığı bu uzamdan 317 saat yani 13 gün 5 saat sonra kurtarılır. Buraya kadar geçen sürede zamanın oldukça yavaş aktığına dair belirgin imleri satır aralarına aktararak süredizimsel olarak okura verir.

> "O kadar tekrarladık ki zaman içinde tek bir cümleye dönüştü ve ''Daha buradayım!'' oldu. Hatta saat de, sabahın 6'sı oldu." [149]
>
> " Saat 7 olmuştu. Güneşin doğduğundan emindim ve kimse beni kurtarmaya gelmiyordu."[150]
>
> "Saat 8'e geldiğinde daha fazla dayanamadım."[151]
>
> "Saat, yine 3'ü çeyre geçiyordu ve tam 12 saattir, orada, öylece oturuyordum."[152]
>
> "107 saattir oradaydım. Bacaklarım birer tahta parçasıydı."[153]
>
> "Yaklaşık 200 saat boyunca, bedenimin içinde kaldım."[154]

Gaza yaşadığı cehennemden kurtulduktan sonra hastaneye kaldırılır. Odasından ve hayatından memnundur. Bir gün televizyon izlerken gördüğü haber karşısında şaşkına döner. Cuma'nın bahsettiği Buda heykelleri patlatılıp yıkılmıştır. Anlatı kişisi bu olayın yaşandığı zamanı Gaza'nın cesetler altında gerçekleştiğini belirtir. Cuma için çok önemli olan bu heykellerin varlığına inanmadığı için kendine kızar.

> "Afganistan'da, Hazaracat bölgesinin yönetimini ele geçiren Taliban güçlerinin, Bamiyan Budaları olarak bilinen dev heykelleri dinamitle patlatıp yıkmasının üzerinden bir hafta geçti ve Birleşmiş Milletler..."[155]

---

[148] Hakan Günday, *age.,* s.198.
[149] Hakan Günday, *age.,* s.200.
[150] Hakan Günday, *age.,* s. 202.
[151] Hakan Günday, *age.,* s. 204.
[152] Hakan Günday, *age.,* s.209.
[153] Hakan Günday, *age.,* s.221.
[154] Hakan Günday, *age.,* s.237.
[155] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.244.

> "Her şeyden önce, onu... Sonra da, yaptığı o resimle bana anlatmak istediklerine inanmayıp benimle dalga geçtiğini düşünerek ona nasıl haksızlık ettiğimi düşündüm."[156]
>
> "Ama işte oradaydılar! Tam da Cuma'nın çizdiği gibi! O iki dev heykel gerçekten de vardı ve demek ki Cuma'nın evi de oradaydı. Ama kaçırmıştım heykelleri."[157]
>
> "Özür dilerim'' dedim. Belki duyar, diye. ''Sana inanmadığım için özür dilerim! Ama Cuma konuşmadı benimle."[158]

8 gece hastanede kaldıktan sonra taburcu olur. Kaymakamla vedalaşmaya gelir ve tam da bu sırada geriye sapımla Kandalı Hükümet Konağı'na geldiği günü anımsar. Kaymakamın istemiyle İstanbul'da bir yetiştirme yurduna gönderilir ve hayalindeki eğitim hayatına kavuşmaya gider.

> "Otobüsün kalkmasına daha dört saat vardı. Binadan çıktık ve Faik'in gösterdiği beyaz arabaya bindim. Camı açıp, Kandalı Hükümet Konağı'na son kez baktım. Babamla merdivenlerden çıkıp içine girdiğimiz, sonrasında da kolumda bir saatle, kapısından çıktığımız o günü düşündüm. Koca bir günü düşünmek birkaç saniyeden fazla sürmedi."[159]

İstanbul'a geleli bir yıl olduğunu anlatı kişisi öykünün içinde verir. Hastaneden çıktığında 15 yaşında olan Gaza, yaşadığı yerden oldukça memnundur. Hayatını düzene sokar, gelecek adına planlar yapar. Baba-oğul ilişkisi kurduğu müdür Azim sayesinde ufkunu genişletir.

> "16 yaşındaydım ve İstanbul mükemmeldi. Okulum mükemmeldi. Kaldığım yurt mükemmeldi."[160]
>
> "Günlerim, temizleyerek, düzenleyerek, İngilizce kursuna gidip gelerek, Azim'in benim için hazırladığı ders programını uygulayarak geçiyordu."[161]

Anlatı kişisi aradan geçen zamanı uzun uzun vermek yerine özetleme yaparak 7 ay geçen süreyi birkaç satır ile anlatır. Artık Gaza tam burslu olarak okuluna başlamaktadır. Üç yıllık lise dönemine eksiltili anlatım yaparak olayları hızlandırır.

---

[156] Hakan Günday, *age.,* s.245.
[157] Hakan Günday, *age.,* s.245.
[158] Hakan Günday, *age.,* s.245.
[159] Hakan Günday, *age.,* s.256.
[160] Hakan Günday, *age.,* s.261.
[161] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,201, s.264.

> "Yurda gelişimin üzerinden neredeyse yedi ay geçmişti. Öğretmenlerin son derece yetersiz, öğrencilerin de bir geri zekalılar sürüsü olduğu vasat bir okuldu."[162]
>
> "Böylece, 17 yaşında, kendimi, içine doğduğum ülkenin en zengin ailelerinin çocuklarının gittiği o okulda buldum."[163]
>
> "Yurda geldiğimden beri, dört kişilik bir odada kalıyordum. İki yıldır aynı çocuklarla birlikteydim: Rauf, Derman ve Ömer."[164]

> "Bu arada, oda arkadaşlarımdan da teker teker ayrıldım ve hepsini, yeni hayatlarına uğurladım. Önce Rauf gitti, sonra da Ömer... En sonunda da Derman'ı yolcu ettim... Şimdi, kim bilir neredeler?"[165]

Anlatı kişisi, kişinin uzam değiştirdiği durumlarda süreyi belirterek anlatıma güç kazandırmaktadır. Yaşadığı olumsuzlukları zamansız bir şekilde hatırlayarak geriye-sapım yapmaktadır.

> " Sekiz saatlik bir yolculuğu henüz tamamlamıştık, geriye Ankara caddelerinden geçip gitmek kalmıştı."[166]

> " Ne de olsa, otobüsün, saatler boyunca, içinden geçtiği karanlık bana başka karanlıkları hatırlatmıştı. Üstelik gece boyunca, aralıklarla da olsa yağmur yağmıştı ve başımı yasladığım cama çarpıp parçalanan damlaları izlemiştim... Ama şimdi, hatırlamanın zamanı değildi. Kesinlikle değildi..."[167]

Anlatı kişisi, sürenin tam belli olmadığı yerde geçmiş zamanda yaşanan önemli olaylara atıfta bulunarak okura tahmini süreyi hissettirir. Kapalı alanlarda sigara içme yasağının geldiği yılın 2009 olduğu bilindiğine göre, belirttiği süre bu yıldan önceki bir dönemi kapsamaktadır.

> " O bütün bunları tane tane sayarken, birkaç kez ''Maşallah!'' diyen bakan beni, ben de önümdeki sehpada duran kristal kül tablasını izlemiştim. Kapalı alanlarda sigara içilebilen o muhteşem yıllardan birindeydik..."[168]

---

[162] Hakan Günday, *age.,* s.266
[163] Hakan Günday, *age.,* s.266
[164] Hakan Günday, *age.,* s.267.
[165] Hakan Günday, *age.,* s.273.
[166] Hakan Günday, *age.,* s.275.
[167] Hakan Günday, *age.,* s.276.
[168] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.279.

Ancak bakan ile yaptıkları görüşme düşündüğü gibi gitmez. Görüşme sonlanmak üzereyken bakanın tokalaşmak için uzattığı elini sıkmayan Gaza, arkasına bakmadan odadan çıkar. Bedri ve bakanın bir şeyler söylemesine karşılık adımlarını daha da hızlandırıp, uzaklaşır ve yurt dışında okuma hayallerine veda eder. Bu yersiz hareketi yüzünden Gölbaşı'nda hastaneye yatırılır. Her Pazartesi günü doktoru Emre Bey ile rutin görüşmeler yapar.

> " Yine bir Pazartesi, Emre'nin karşısına oturur oturmaz, tek hamlede pergeli kalemlikten çekip aldım."[169]

Yaşadığı uzamın ve psikolojisinin vermiş olduğu etki ile geriye-sapımlar yapar. Dordor ve Harmin'e, Cuma'ya ve Rastin'e tedavisi süresince çok kez değinir.

> " Sonra yine bir gün, öylesine karıştırdığım bir kitapta karşıma onlar çıktı: Bamiyan Budaları... Heykeltıraşlık ile ilgili kitabın neredeyse tamamı, Budizm ve o iki Buda heykeli hakkındaydı. O güne kadar, o kitabı okumuş hiç kimsenin, sayfalarını çevirirken benim gibi ağlamış olmayacağından emindim. Çünkü o iki dev heykeli cebimde, Dordor'la Harmin'i rüyalarımda ve Cuma'yı da iliklerimde taşıyordum..."[170]

> " Ben de başka şeyler düşünmek üzere bakışlarımı odada gezdirdim ve nereye baksam Rastin'i gördüm. Bir de, spiral hiyerarşi şemasını..."[171]

Gaza, tedavi sürecinin iyi gittiğini ve aşama katettiğini dile getirirken, hastanede bulunduğu süre hakkında bilgi verir.

> " Gerçekten de büyük bir gündü! Tedavimin beşinci ayında olağanüstü bir ilerleme kaydetmiş ve arada bir kumaş da olsa, bir insana dokunabilmiştim."[172]

Fakat hastanedeki morfin sülfat kaynağı arkadaşı Şeref ölünce, oradan kaçmanın yollarını arar. Kaçabilmek için Doktor Emre'ye oynadığı oyunu başarıyla atlatan Gaza, hastaneden çıkmayı başarır. Hastaneden çıkış zamanlarını tahmini olarak kış mevsimi olduğunu okura hissettirir. Bir daha asla dönmeyeceğini söylediği Kandalı'ya tekrar geri döner.

---

[169] Hakan Günday, *age.*, s.296.
[170] Hakan Günday, *age.*, s.295.
[171] Hakan Günday, *age.*, s.297.
[172] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.298.

> “ Gölbaşı’ndaki hastaneden, beni oraya getirene benzeyen bir minibüsle ayrıldım. Deli olarak girdiğim binadan, hem deli hem bağımlı olarak çıkmıştım. Cebimde, Cuma’nın kurbağası ve Emre’yle meslektaşlarının aralarında topladıkları paradan başka bir şey yoktu. Hava soğuktu. Her yeri merhamet kaplamıştı. Ama lastiklerimiz ve ben zincirliydik. Dolayısıyla, ne merhamet ne de buz bizi durdurabilirdi.”[173]

> “ Otogardaydım. 19 yaşında ve morfin sülfat peşinde...”[174]

> “ Böylece, 15 yaşında “ Asla dönmeyeceğim!” diyerek terk ettiğim Kandalı’ya, dört yıl sonra ayak bastım.”[175]

Bir zamanlar cehennemi olup şimdi cennetim dediği, evi gibi gördüğü depoya döneli bir hafta olmazken, morfin sülfat yokluğu onda bitmişlik durumu yaratır. Bu etki ile yabancılaşma, insanlara dokunamama, konuşamama gibi tramvalar ortaya çıkarır. Bunların sonucu olarak yine geriye-sapmalar yapmaya başlar.

> “ Depoya gireli daha bir hafta bile olmamıştı ama her zamankinden çok çiğnenmiş hissediyordum kendimi.”[176]

> “ Ve ayağa kalkıp, geçmişim olduğunu iddia eden canavarın üzerine yürüdüm. Durmadım. İçinden geçip gittim ve bağıra bağıra anlatmaya başladım. Nereden başlayacağım belliydi:

> “ Babam bir katil olmasaydı, ben doğmayacaktım...”[177]

Anlatı kişisi yaşadığı olayları ve bunların anlatıldığı öykü zamanını dakika, saat, gün, ay ve yılları belirterek verebilir. Öyküleme zamanını da bazen sayfalarca anlatabilir. Demek ki kimi zaman on yıllık bir süreyi anlatırken iki sayfalık bir olayda da anlatabilir. Yani anlatı hızında değişiklikler yapabilir.

> “ O karanlıkta, kendime geçmişimi anlatmak belki saatler, belki de günler sürdü... Yıkılana kadar konuştum. Yeniden doğrulana kadar! Sesim kısıldı ama susmadım. Geçmişime dair ne biliyorsam anlattım. Ve şimdi, hepsi geçti... Geriye, sadece gelecek kaldı.”[178]

---

[173] Hakan Günday, *age.,* s.306.
[174] Hakan Günday, *age.,* s.306.
[175] Hakan Günday, *age.,* s.307.
[176] Hakan Günday, *age.,* s.311.
[177] Hakan Günday, *age.,* s.313.
[178] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.314.

Gaza herkesin ona bakmasından rahatsızlık duymaya başlar. Kimileri geriye dönmesine şaşırır, kimileri ise tanıyamaz. Bu durum karşısında yalnızlaşmayı, insanlardan uzak durmayı tercih eder. Bunu da evi ve hangarı içine alarak bir daire şeklinde hendek çizerek olacağını düşünür. Başlama zamanını okura bir cümle ile hissetirir.

> " Daha önemlisi bahar aylarında Kandalı'ya, bölgenin her yerinden kovulmuş orospular gelir ve kendilerini ayaküstü satacak yer ararlardı. Evin çevresini ya da hangarı kullandıklarından emindim."[179]

Kazma esnasında acıkır ve çarşıya gidip karnını doyurmak ister. Tam da bu esnada yaşadığı geriye-sapımla yıllar öncesine gider.

> " Dünyanın en güzel kızının hangi yemeği daha çok seveceğine karar veremediğim için lokantaların önünde volta attığım o günü çok iyi hatırlıyordum. Hatta bana acıyıp " Gel bir çorba vereyim" diyen garsonun hangi lokantanın kapısında durduğunu da hatırlıyordum..."[180]

Hendek inşaatının ikinci gününde Ahad'ın yıllarca gizlediği gerçek ile yüzleşir. Kazdığı hendek altından çıkan şişede, babasının yazdığı bir not ve krokisi çizilmiş bir yer ile karşılaşır. Merakla krokideki yeri kazan Gaza, gördükleri karşısında şaşkına döner. Çünkü karşısına çıkan paralar ile ne yapacağını bilemez. Ancak paraların yanındaki cesetleri görünce de büyük bir üzüntü yaşar. Çünkü o cesetlerden biri ölen annesine aitti. Geriye-sapımlarla babasının söylediklerini anımsar.

> " Olduğum yerde çakılıp kaldım. Belki de asla görmemem gereken bir şeydi. Ama artık çok geçti. Çünkü o çukura fazla yaklaşmış ve iskeletlerden birini saran o kumaş parçasını görmüştüm. Yeşildi... Üzerinde mor çiçekler vardı... Annemin o tek fotoğrafındaki elbiseyle aynıydı!"[181]

> " Öğrenip ne yapacaksın? derdi Ahad. " Mezarının yerini öğreneceksin de ne olacak?" Sonra da ben ısrar edince, " Bir köyde" derdi. " Köyün birinde... Gitsem bulamam şimdi!"[182]

---

[179] Hakan Günday, *age.,* s.316.
[180] Hakan Günday, *age.,* s.317.
[181] Hakan günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.327.
[182] Hakan Günday, *age.,* s.327.

Öğrendiği gerçeklerden sonra artık Kandalı'da kalamayacağını düşünür ve tüm paraları alıp İzmir'e yola koyulur. Son kez Toz Sokak'tan geçer ve kasaba yolunda taksi bekler. İki buçuk saatlik bir yolculuktan sonra İzmir'e varır.

> " Toz Sokak'ı geçip kasaba yoluna çıkmış ve beklemiştim. Yarım saatlik bir bekleyişin sonunda önümden geçen taksiyi durdurmuş ve nereye gideceğimizi soran şoförün gözlerinin açılmasını sağlayan o kelimeyi söylemiştim: " İzmir!"[183]

Şehrin en büyük otelinde kalmaya karar veren Gaza, yalnızlaşma çabalarını burada sağlamaya devam eder. Anlatı kişisi otelde kaldığı süreleri gün ve ay üzerinden sürdizimsel olarak verir.

> " Odadan hiç çıkmadan geçen 13 günün sonunda, kitaplara ve bir bilgisayara ihtiyacım olduğunu düşündüm."[184]

> " Adını göğsünde taşıyan kadına, otelde bir ay daha kalmak istediğimi söyledim."[185]

> " Yedi aydır oteldeydim ve müthiş bir disiplin içinde yaşıyordum. Yalnızlık derecem, tam da olması gerektiği gibiydi. İnternet, kitaplar ve ben..."[186]

> " Oteldeki dokuncu ayımda, morfin sülfatın o baştan *çıkarıcı* etkisiyle daha fazla savaşmamaya karar verdim."[187]

> " Otelde 10 ay boyunca yaşadım. Ancak paramın tükeniş hızını görünce, taşınmak zorunda kaldım. Bir eve değil, yine bir otele... Adı, *Gemi*'ydi."[188]

Anlatının hızını artırmak için olayların bir bölümünün değişik uzuluklarda özeti verilir. Anlatıcı bir olayın tümünü anlatmaz, özetler. Anlatının süresi öykününkinden daha kısadır.[189] Anlatı kişisi de *Gemi* otelinde geçirdiği 4 yılın tümünü anlatmadan özetleyerek okura sunar.

---

[183] Hakan Günday, *age.,* s.331.
[184] Hakan Günday, *age.,* s.334.
[185] Hakan Günday, *age*., s.334.
[186] Hakan Günday, *age*., s.337.
[187] Hakan Günday, *age*., s.339.
[188] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.343.
[189] Ali Tilbe, *Yeniötesi Yazında Özkurmaca,* Transnational Press London, London, 2019, s.168.

> “ Böylece, *Gemi’*deki ilk üç yılım, içinde kendimi geliştirmekten başka bir şey yapamadığım, yalnızlık hapishanemden kaçmanın yollarını aramakla geçti.”[190]

> “ Oteldeki dördüncü yılımda, artık daima sokaklardaydım. Her gün! Sürekli insanların önlerinde, arkalarında ve yanlarındaydım.”[191]

> “ Ve *Gemi*’deki o dördüncü yılda bir mucize oldu! O güne kadar aklıma asla gelmemiş olan, insanlarla farklı türde bir yakınlaşmanın o olağanüstü deneyimini yaşadım.”[192]

Anlatı kişisi bazı yerlerde önemli görmediği olayları atlayarak eksilti anlatım yapar. Fakat önemli gördüğü olaylar üzerinden net bir zaman da belirtebilir.

> “ Ekim ayıydı. Güneş, sanki birazdan gerçekleşecek olan mucizeyi müjdeliyormuş gibi parlıyordu. Bir akşamüstüydü ve bir anda oldu:
>
> Hiç tanımadığım insanlarla birlikte hiç tanımadığım bir insanı linç ettim.”[193]

İlk linç girişiminin ardından geçen süre zarfında Gaza’nın yaşı net olarak bilinmez. Fakat kurduğu bir cümlede onun yaşına dair net bilgi elde edilir.

> “ Sonuçta, daha 10 gün öncesine kadar, kendimi az da olsa iyi hissetmek için insan gölgesi eziyordum. Hatta 24 yıl 5 ay ve 13 gün öncesine kadar, sırf doğduğum için ağlıyordum.”[194]

Dünya Linç Turu’na başlamadan önce ülke içinde yapmış olduğun turun süresini ve uzamını ayrıntılı şekilde verir.

> “ Yine de kör bir umutla, odamdan çıkıp havaalanına gittim ve bulduğum ilk uçağa bindim. 12 günde, yedi uçağa daha binip, ülke içinde dört bin kilometreden fazla yol yaptım.”[195]

Otele geri döndüğünde eşyalarını toplayıp yeni linç turuna çıkar. Bu kez ülkeler gezmeye karar verir ve iki yıl boyunca bu turuna devam eder.

---

[190] Hakan Günday, *age.,* s.346.
[191] Hakan Günday, *age.,* s.346.
[192] Hakan Günday, *age.,* s.346.
[193] Hakan Günday, *age.,* s.346.
[194] Hakan Günday, *age.,* s.368.
[195] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.375.

> “ Linç turumun ikinci yılının sonuna yaklaşıyordum. İki yıldır, bir ülkeden diğerine savrulup duruyordum.”[196]

Linç girişiminde bulunduğu ülkelerden biri de Londra’dır. Eroin almak için gittiği parkta, kaydıraktan kayarken gördüğü çocuklar ona geriye-sapım yaptırıp Dordor ve Harmin’i hatırlatır.

> “ Çocuklar düşmeye devam ediyordu. Gülüyor, birbirlerine çarpıyor ve kayıyorlardı. Sonra içlerinden biri, kaydırak boşalır boşalmaz, iki yanına tutuna tutuna tırmanmaya başladı. Ama kaydırak öyle yüksekti ki sonuna kadar gidebileceğine emin değildim. O arada aklıma, Dordor’la Harmin’in, turist teknelerine el sallayarak oynadıkları o oyun geldi.”[197]

Bir anda yalnızlıktan sıyrılıp benliğine, Cuma’ya kavuşmak için yola çıkar. Soluğu Pakistan’da alır. Havaalanında tanıştığı Babar adında taksiciden Afganistan’a gitmek için yardım ister. Babar’ın bulduğu kamyon ile önce Multan adında bir şehre gider. Bu şehre varmaları düşündüğünden daha uzun sürer.

> “ Yollar o kadar bozuktu ki, dört saatlik mesafeyi sekiz saatte gittik ve Multan adındaki şehre vardık.”[198]

Babar’ın bulduğu kamyonda Afganistan’a yola koyulan Gaza, yolculuk boyunca gördükleri karşısında yaşadıklarından bir parça bulur. Kalaşnikovların arasında bulunan elma kasalarını bir zamanlar kaçaklar için dağıttığı peynirli domatesli sandviçlere benzetir.

> “ Kalaşnikovların arasında gerçekten de bir kasa elma vardı. Ama taşımak için değil, kaçaklara kumanya olarak dağıtmak için... Benim de bir zamanlar hazırladığım o peynirli ve domatesli sandviçler gibi...”[199]

Kamyonda kucağında bir çocuk oturur. Sırayla yedikleri elmayı onunla paylaşmayı unuttuğu anda, çocuktan bir tokat yer. Gaza, o tokadın bir zamanlar kaçaklara yaptığı işkencelerin karşılığı olarak atıldığını düşünür ve içini rahatlatır. O

---

[196] Hakan Günday, *age.,* s.381.
[197] Hakan Günday, *age.,* s.391.
[198] Hakan Günday, *age.,* s.399.
[199] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.403.

anda yaşadığı geriye-sapımla, ona doğum günü hediyesi veren Fransız gazeteci Maxime'yi hatırlar.

> " O tokadı, hayatını mahvettiğim bütün insanlar adına atmıştı ve konu kapanmıştı. Şimdi de aynı eli, kollarımdaki çürümüş damarların morlukları üzerinde geziyordu. Geçtiği yerleri iyileştiriyordu. Kucağımda bir çocuk şaman taşıyordum! İslamabad'dan Kabil'e kadar bütün kaçakçıların ruhsal kılavuzu! Her şeyi bilen ve yapabilen çocuk! Maxime'yi düşündüm. O Fransız gazeteciyi..."[200]

Yolculuk esnasında karşılarına çıkan 9 kişilik grup karşısında, aralarından bir kişinin götürüleceğini anlar. Genç çifti ayırmamak adına kendisini feda eder. 16 yıldır yanında taşıdığı Cuma'nın tek hatırası kurbağayı da ona verir. Anlatıda belirtilen süre karşısında Gaza'nın o zamanki yaşı ortaya çıkar.

> " Hiç beklemediği bu fedakarlık karşısında ne yapacağını bilemediği için hiçbir şey yapamadı. Sadece başını eğdi ve yanımdan geçip gitti. Teşekkür bile edemedi. Tek yapabildiği, kasaya çıkınca, çantamı alıp bana uzatmak oldu. Ben de, 16 yıldır yanımda taşıdığım kağıttan kurbağayı cebimden çekip genç adama verdim."[201]

Başka bir köye getirilen Gaza, kürek mahkumu olarak iki ay boyunca burada yaşar. Hemen hemen her gün su kuyusu açar. Fakat açtığı hendek bu kez diğerinden farklı amaçla açıldığı için içi rahattır.

> " Ne de olsa kazmakla aram iyiydi. Üstelik bu defa, kendimi insanlardan korumak için bir hendek açmıyordum. Hatta daha da önemlisi, kazdığım yerden annemin cesedinin çıkmayacağını biliyordum. Açtığım çukurdan ölüm çıkmayacaktı. Aksine, hayat çıkacaktı: Su... Sadece su için kazıyordum."[202]

Su kuyusunu bulduktan sonra oradakilerin sevgisini kazanan Gaza, artık asıl hedefine yönelir. Bir kamyonete atlayıp Afganistan'a gider. Sınır şehre kadar kamyonetle geldikten sonra, yolu yürüyerek bir haftada tamamlar.

---

[200] Hakan Günday, *age*., s.404.
[201] Hakan Günday, *age.,* s.409.
[202] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.411.

> “ Bir haftadır yoldaydım. Ya bir otobüste, ya bir kamyonet kasasında, ya da ayaklarımın üzerinde... Yürüyordum.”[203]

Zafer sarhoşluğunun ardından Bamiyan Vadisi’ne varan ve iki dev heykelin boş yuvalarını gören Gaza, o sırada geriye-sapımla Dordor ve Harmin’i görür. En sonunda da evine kavuşturduğu Cuma ile uzun yıllar sonunda konuşup vedalaşır.

> “ İşte, karşımdaydı... Yüksek kayalıklarla çevrili ve ortasında ağaçların yükseldiği bir vadi. Oradaydılar! İki dev Buda heykelinin boş yuvalarını, durduğum yerden görebiliyordum. Aralarında birkaç yüz metre olmalıydı. Bir an için boyları bana aynı göründü. Ve yine boyları aynı olan, hayatımdaki diğer iki devi düşündüm: Dordor ve Harmin. Budalardan boşalmış yuvaların içinde ayakta durduklarını hayal ettim. Hatta seslerini bile duydum:
>
> “ Yolda seninle değildik ama, bak buradayız. Seni bekliyorduk Gaza, hoş geldin...”[204]
>
> “ Kendimi yere bıraktım. Oturdum. Güldüm. Sonra bir ses duydum. Tanıdık bir ses... Yıllardır duyamadığım bir ses... Sırf duymak için buralara geldiğim bir ses...
>
> İyi misin?
> Evet.
> Yoruldun mu?
> Biraz.
> Yıllardır yoldasın...
> Evet...
> Nasıl? Resimdekine benziyor mu?
> Benziyor, Cuma... Gerçekten de benziyor.”[205]
> “ Kalmayacaksın! Sana inanıyorum... Gaza... Ben gidiyorum.
> Biliyorum.
> Vedalaşalım mı artık?
> Hoşça kal Cuma.
> Hoşça kal küçük çocuk... Hadi, bitir sen hikayeni...
> Bitti zaten.”[206]

Süre

[203] Hakan Günday, *age,*. s.413.
[204] Hakan Günday, *age.*, s.413-414.
[205] Hakan Günday, *age.,* s.415-416.
[206] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.416.

Anlatı Düzeyi	9 yaşında başlayıp 16 yıl sürüyor.
Güncel Öyküleme Düzeyi	eşsüremli ve süredizinsel
Tarihsel Öyküleme Düzeyi	artsüremli ve gerisapımlı az da olsa ilerisapımlı

Anlatı kişisi, 9 yaşından itiberen göç ile iç içe yaşamaktadır. Süredizimsel ve eşsüremli olarak anlatılan olaylar öyküde 16 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır.

Öykü zamanında anlatı kişilerinin insan kaçakçılığı üzerinden başından geçen olaylar anlatılır. Gaza, anlatıda hem başkahraman hem de anlatı kişisi olduğundan, başından geçen olayları geriye-sapımlarla, eksiltili bir şekilde anlatarak tamamlar. Anlatının geçtiği dönemin 2000'li yıllara yakın bir sürede olduğu okura çeşitli göndermelerle hissettirilir. Dönemin siyasal ve toplumsal sorunlarına öykü zamanında sıkça değinilir. Anlatı kişisi, dönemin siyasal olaylarını ve bireysel sorunlarını göç etme sebebi olarak göstermektedir.

5.2.5. Uzam

Bir anlatıda uzamın incelenmesi önemli ve karmaşık bir süreçtir. Metnin her düzeyinde yer alan uzamın, onu oluşturan tüm ögeler ile karşılıklı bir bağlılık ilişkisi vardır. Bu sebeple bir anlatıyı incelerken uzamları tanımlamak yetmez, onu oluşturan ögeler ve anlam veren ilişkeler de incelenmelidir.

Uzam öyküdeki kişilerin değer yargılarını da açığa vurur. Yaşanılan ortamın kişiler için güvenlikli, güvenliksiz ya da esenlikli, esenliksiz olduğunu okura sezdirir. Öykülemede anlatı kişisi, uzam içinde devinir, yer değiştirir ve gördüklerini okura anlatır. Olayların akışını durdurarak betimlemeler yapar.

Uzamın çeşitleri işlevleri vardır. Kişilerin yer değiştirmelerini (göç, sürgün, yolculuk vb.), çevreyi algılayış biçimlerini ve görünümlerini, ruhsal durumlarını, karakterlerini açıklar.

Daha romanında anlatı kişisi yaşadıkları kasabayı ve kaçakları saklamak için seçtikleri depoyu uzam olarak belirler. Yaşadıkları yerin olumsuz şartlara sahip olmasından dolayı kişide esenlik uyandırmağı okura sezdirilir.

> " Yaşamak için nefes nefese kaldığımız kasabanın adı Kandalı'ydı. Kandağlı denildiği günlere yetişememiştim. Ğ de beni beklememiş ve çoktan tarihe karışıp gitmişti. Bir dağdan çok dev bir kanepeye benzeyen Kandağ'ın ortasında duran, bu yüzden de kaybolmadığı sürece hiçbir rüzgarın yolunun düşmediği, nedense herkesin ilçe demekte ısrar ettiği bir kasabaydı Kandalı. "[207]

> " Mutluluk yuvamız, kasabanın hemen çıkışında, bir tarafında " Kandalı'ya Hoş Geldiniz!" diğerinde de " Güle Güle!" yazan tabelayı biraz geçince, sağdaki iki yüz metrelik toprak yolun solundaydı. Her nedense babam asfalt döktürmeyi kesinlikle reddettiği için, toza bulanmış olarak geçer, öyle çıkardık kasaba yoluna. Onun için ben de bir tabela yapıp üzerine TOZ SOKAK yazmış ve sokağın girişine çakmıştım."[208]

Anlatı kişisinin yaptığı bir betimleme ile Kandalı'nın nasıl bir iklime sahip olduğu, kitap kapağındaki güneş sembolünün kasabanın ter döktüren sıcağına ait olabileceği belirtilmektedir.

---

[207] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.53.
[208] Hakan Günday, *age.,* s.54.

> “ Oysa Kandalı, ellerimizle aralayıp içinden geçtiğimiz, camdan bir perdeye dönüşmüş olan nemin barometreyle değil terazilerle ölçüldüğü, kasaba büyüklüğünde bir çukurdu. Nüfusun fazlasını kaldıramayan ve içinde fazla büyüyen her şeyin kuruyup geberdiği bir saksı.”[209]

Kandalı’nın, insan kaçakçılığının yapılmasına uygun olacak şekilde bir sahil kasabası olduğu okura sezdirilir. Anlatı kişisi iki çeşit uzamdan bahseder. İlki, ülke sınırları içinde gerçekleşmesi beklenen göçten önceki uzam/gerçek uzam; diğeri ise ülke sınırları dışında ulaşılması beklenilen, esenlikli ve güvenli ortam olarak düşünülen ulusötesi/düşlenen uzamdır. Göçten önceki uzam, Kandalı’dan başlayarak İran sınırında olduğu bilinen Derç Köyü’ne gidilip kaçakların alınması ve geri dönülüp tekneye teslim edilmesi ile son bulur.

> “ Mal ayda üç kez İran sınırından giriyor, Irak ve Suriye tarafından eklenecekler varsa onlarla birleştiriliyor ve bize doğru yola çıkıyordu.”[210]
>
> “ Aruz’un tırları, Kandalı’dan Anadolu’nun derinliklerine doğru, 300 kilometre uzaklıktaki Derç köyünün girişine gelir ve yaz aylarında bir halat, kış aylarında bin halat kalınlığında akan Derçisu Çayı’nın yanından ilerleyip ormana girerdi.”[211]

Kilometrelerce uzaktan bir kamyon kasasına nakledilip Kandalı kasabasına getirilen mültecilerin bu kez nakledildikleri yer ise bir su deposudur. Bu depo kaçaklar için özel olarak düzenlenmiş ve teknelere geçene kadar yaşayacakları uzam olarak belirtilir.

> “ Böylece, bir lağım işçisi olduğumu kanıtlayan kapak da takılınca, ortaya karınlarını içlerine çektikleri ve birbirlerine yapıştıkları takdirde 200 kişiyi alabilecek genişlikte, cehenneme yakışacak bir gayya kuyusu çıkmıştı. Nemli beton duvarlarında beliren tropikal haritalarla zemininde biriken göletlerin sürekli yer ve biçim değiştirdiği, daima sıcak bir tabut. Haftada en az üç kez patladığı için hep değiştirmek zorunda kaldığım bir ampulün ışığından çok örümcek ağları tarafından perdelenmiş gölgesiyle aydınlanan bir hücre. İnsan yıllandırdığımız mahzen...”[212]

Ulusötesi uzam, onlar için esenlikli ve güvenli bir uzamdır. Derç Köyü’nden alınan kaçaklar, Kandalı’nın bir koyunda teknelere bindirilip Yunanistan’a

---

[209] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.53.
[210] Hakan Günday, *age*., s.27.
[211] Hakan Günday, *age.,* s.55.
[212] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.57.

gönderilmek istenir. Bu göç esnasında başkişi Gaza'nın babası Ahad ile annesinin ölümü üzerine hesaplaşırken, bir kaza yaşanır ve göç tamamlanamaz. Bu göç sırasında etrafında gördüğü uzamı da detaylı şekilde tasvir eder.

> " Kamyonun farları iki tarafında ağaçların sıralandığı dar yolu aydınlatıyordu ve gecenin içinde ilerliyorduk. Yaydığımız ışık yola bir yelpaze gibi açılmış asfaltı süpürüyordu. Karanlık ağaç gövdeleri birbirine karışırken, bellerine kadar kireçlenmiş olanlar, bembeyaz hayaletler gibi, bir görünüp bir kayboluyordu."[213]

> " Kaptanın telefonda babama tarif ettiği buluşma yerine daha önce hiç gitmemiştik. O güne kadar hiç mal teslimatı yapmadığımız bir bölgedeydi. Anladığım kadarıyla küçük bir koydu. Ormanın bitip de ağaçların seyrekleşmeye başladığı, sonrasında da kayaların denize saplandığı küçük bir koy."[214]

> " Yağmur hızlanmış ve ormandan çıkmıştık. Bir yanımız uçurum, bir yanımız kayalıktı. Kandağ'a tırmanıyorduk. Ağır ağır..."[215]

> " Yola bak!" diye bağırdım. " Yola bak!"
>
> Ama o sadece bana baktı.
>
> Ve baba oğul, göz göze, bir boşluğa düştük. Uçurum kadar bir boşluk... Kandağ kadar bir boşluk...[216]

Kaza sonunda uyandığında kendisini bambaşka bir şekilde bulur. Bu gördükleri karşısında hem hayatı hem de psikolojisi tamamen değişir. Taşıdıkları 33 kişilik kafile, kaza sonucunda kamyonun ters dönmesi sonucu kapakları açılıp bir bir Gaza'nın üzerine düşerek, ona cesetten bir tente oluşturur. Yattığı yerde etrafında gördüklerini, hissettiklerini detaylı bir şekilde anlatır.

> " Önce yüzüm uyandı. Yanaklarım, gözkapaklarım, şakaklarım ve alnıma çarpan küçük damlalar hissettim. Sonra kulaklarım döndü hayata. Onlar da yağmurun sesine uyanmış ve gözlerimin açılmasını bekliyordu. Ama gözlerimden önce ağzım açıldı. İçinde sıkışıp kalmış bir çığlık varsa, çıkıp gitsin diye."[217]

---

[213] Hakan Günday, *age.*, s.178.
[214] Hakan Günday, *age.*, s.182.
[215] Hakan Günday, *age.*, s.183.
[216] Hakan Günday, *age.*, s.186.
[217] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.189.

Anlatıda öne çıkan uzamlardan birisi decesetten tente dediği yerdir. Kendine gelmeye başladıktan sonra etrafında gördüklerine inanamaz ve bunun bir rüya olduğunu düşünmeye başlar. Ama yine de kurtulacağı umudunu kaybetmek istememektedir.

> " Eller, ayaklar ve yüzler görüyordum. Bazıları bana dokunuyor, bazıları da, en fazla bir metre uzağımda, bez bebekler gibi yatıyordu. Bacaklarının dizden aşağısı, arkaya değil de yanlara doğru kıvrılıyor ya da kolları sırtlarının altında kaybolup gidiyordu. İpleri kopmuş kuklalar gibi biçimsizce yığılıyorlardı."[218]

> " Dört nefesten fazla alamadığım o kısacık süre içinde, etrafımda etten bir duvar yükseldi. Baktığım her yeri kaplayan bir duvar! Ve gözlerimin önünde, onlarca ceset, geceyle arama girip, beni o kaya parçasının altına hapsetti."[219]

> " Gerçekten de, üzerimde, insan etinden yapılmış bir piramit yükseliyordu."[220]

> " İntihar duygum, her ne kadar görmesem de, yükselmekte olduğunu bildiğim güneşle birlikte buharlaşıp gitmişti. Birilerinin beni bulduğu ve üzerimdeki cesetleri kaldırıp kurtardığı o rüyayı yeniden görmeye başlamıştım. O delikte, karamsarlık ve iyimserlik öylesine hızlı yer değiştiriyordu ki duygularım daha birine yetişemeden, diğeri zihnimi kaplamış oluyordu."[221]

Yaşadığı cehennemin bir rüya olduğunu düşünen Gaza, 13 günün sonunda o cehennemden kurtulur. Kamyonun kaza yaptığını ve dibindeki cesetleri ilk gören bir çobandır. Kamyon, yoldan çıkıp uçuruma düşer ve baş aşağı gelip sağ tarafında kalan kayalığa çarpar. Çarpma anında Gaza'nın kapısı açılır ve dışarı fırladığı için yüzünde küçük çiziklerle kurtulur. Üzerinde ceset yığının oluşma sebebini de öğrenir.

> " Kasanın iki kapısını birbirine bağlayan kilit de bu baskıya daha fazla dayanamamış ve böylece, üzerime boşanan o insan yağmuru başlamıştı. Yirmi metre yukarıdan etrafıma düşmeye başlamış ve beni kendilerine hapsetmişlerdi."[222]

---

[218] Hakan Günday, *age.*, s.193.
[219] Hakan Günday, *age.*, s.193.
[220] Hakan Günday, *age.*, s.203.
[221] Hakan Günday, *age.*, s.204-205.
[222] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.243.

317 saat kaldığı yerden kurtarıldıktan sonra tedavi için hastaneye kaldırılır. Savcı, kaymakam ve Yadigar'ın kontrolü altında hastane odasında yaşamına devam eder.

> " Her şey yolundaydı. Bir televizyonum bile vardı! Hastanenin en iyi odasında kalıyor olmalıydım! Yanımdaki komidinin üzerinden aldığım kumandayla televizyonu açtım."[223]

Bir çocuk olarak daha güvenli ve esenlikli bir yerde yaşamına devam etmesi için kaymakam, Gaza'nın İstanbul'da yatılı okulda kalmasını uygun bulur. Kandalı gibi güvenliksiz bir yere dönmesini istemez.

> " İstanbul'da bir yetiştirme yurduna yerleştirilecek ve okula devam edecektim. Kaymakamın planı buydu. Ölmesi gereken ama hayatta kalmış, kimsesiz bir çocuk olarak Kandalı'da ya da yakınlarda bir yerde yaşamamı istemiyordu."[224]

> " Her şeyi unut!" diyordu. " Yepyeni bir hayat var önünde... Okulunu da sakın ihmal etme. Sana güveniyoruz! Büyük adam olacaksın ilerde, Gaza... Bir şeye ihtiyacın olursa, biz burdayız..."

Yaşadığı bu güvenli ve esenlikli uzama çabuk alışır ve yıllardır orada yaşadığını düşünür. Dört kişilik odada kaldığı yurdunda gördüklerini ayrıntılı bir şekilde tasvir eder.

> " Bir yıl önce Faik'in, beni elleriyle teslim ettiği yurda öyle bir alışmıştım ki sanki bütün hayatım orada geçmişti. Dört katlı bir binaydı. İki katı yatakhane olarak düzenlenmiş, iki katı da ortak yaşam alanlarına ayrılmıştı. Aslında içinde yatak olmayan her odaya böyle deniliyordu: Ortak yaşam alanı! Bilgisayar odası, televizyon odası, etüt odası, hobi odası ve diğer odalar..."[225]

> " Yurda geldiğimden beri, dört kişilik bir odada kalıyordum. İki yıldır aynı çocuklarla birlikte idim: Rauf, Derman ve Ömer. Üçünün de ilgi alanı, bütün yaşıtları gibi aynıydı: Kızlar."[226]

Gaza üç yıl süren lise hayatını başarılı şekilde bitirdikten sonra, İngiltere'de üniversite okumak ister. Bu hayaline kavuşmak için müdür Bedri Bey'in desteği ile

---

[223] Hakan Günday, *age*., s.244.
[224] Hakan Günday, *age.*, s.255.
[225] Hakan Günday, *age.*, s.261.
[226] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.267.

Ankara'ya Bakanlık'a burs istemek için giderler. Gittiği bu sürede gördüklerini ayrıntılı biçimde tasvir eder.

> " Yanımızdan kayıp giden arabalara bakıyordum. İçlerinde, sabahın mahmurluğunu gözlerinde taşıyan erkekler ve kadınlar vardı. Ankara çoktan uyanmış ve uyandığına çoktan pişman olmuş gibi görünüyordu. Durduğumuz her kırmızı ışıkta, iki kaldırımdaki onlarca insanın aynı anda birbirlerine doğru yürüyüp, hemen önümüzde birbirlerine karışmalarını izliyordum. Yüzleri solgun ve boştu. Ankara bir karın boşluğuydu ve biz içinden geçiyorduk."[227]

Yaşadığı uzam ne kadar güzel ve rahat olursa olsun, Gaza gördüklerini ve yaşadıklarını yıllar geçse de unutamaz. Unutamamanın yaratmış olduğu psikoloji karşısında tepkilerini kontrol edemez hale gelen Gaza, yanlış yerde ve zamanda bedenine ve zihnine itaat ettiremediği için hayallerine veda eder. Bu tepkisi karşısında Gölbaşı'ndaki bir hastanede, 34 kişilik bir koğuşa yatırılır.

> " Oysa sağ elimi sadece biraz kaldırıp, bakanla tokalaşabilsem, o odadan, yeniden doğuşumu tamamlayan bir bursla çıkabilecektim."[228]

> " Ne yazık ki yanlış zamanda delirmiştim. Yanlış yer olduğunu düşünüyorum çünkü o makam odası, kesinlike bizim hangar kadardı."[229]

Kaldırıldığı hastanede morfin sülfat kaynağı olan arkadaşı Şeref'ten iyileşmemek adına bolca morfin içer. Kimseye dokunamama, kimseyle yalnız kalamama gibi belirtileri olan hastalığını yaptığı terapilerle de yenemez. Morfin sülfat kaynağı arkadaşı Şeref ölünce de, artık bulunduğu hastaneden taburcu olma planları yapmaya başlar. Doktor Emre Bey de taburcu olmasına karşılık bir hayvan doğurtmasını istemesi, Gaza da ona karşı nefret duygusu uyandırır.

> " Tamam... Dediğin gibi yapacağız... Ama senden, bir hayvanı doğurtmanı isteyeceğim!"
>
> Doğurtmak mı? Bu herifteki doğum saplantısından nefret ediyorum! Aslında, belki de doğumlar umurunda bile değildi ve sırf benim fikrimin üstüne bir şeyler eklemek için ayaküstü, tedavi

[227] Hakan Günday, *age.*, s.275.
[228] Hakan Günday, *age.*, s.281.
[229] Hakan Günday, *age.*, s.281.

> uyduruyordu! Yine de kabul etmekten başka çarem yoktu. Çünkü acelem vardı.”[230]

Morfin sülfat kaynağı olan arkadaşını yitirdikten sonra hastanede kalmasının bir anlamı olmadığını düşünen Gaza, hastaneden taburcu olmanın bir yolunu bulur. Bir zamanlar asla dönmeyeceğini söylediği kasabasına, yıllar sonra döner. Amacı, bir zamanlar cehennem olan ama şimdi cenneti olacağına inandığı Toz Sokak’taki deposuna geri dönüp benliğine kavuşmaktır.

> “ Böylece, 15 yaşında “ Asla dönmeyeceğim!” diyerek terk ettiğim Kandalı’ya, dört yıl sonra ayak bastım. Başka biri olsa, içinde, duygusal birkaç çarpışma gerçekleşebilirdi ama ben hiçbir şey hissetmedim.”[231]

> “ Önce jandarma karakolunun, sonra da dünyanın en güzel kızına götürmek için siparişler verdiğim lokantaların önünden geçip gittim. Hiçbiri de umurumda değildi. Çünkü benim evim Kandalı değil, Toz Sokak’ın ucundaki depoydu.”[232]

Karşılaştığı manzara karşısında önce şaşkına döner ve sonra bunun normal olabileceğini düşünür. Çünkü buradan en son ayrıldığında Ender, babasının hapse düşmesine sebep olarak Gaza’yı görür, tehdit eder ve döndüğünde bu evi bulamayacağını söyler. Gördüğü manzarayı en ince ayrıntısına kadar tasvir eder.

> “ Farkında olmadan, her adımımda hızlandım ve simsiyah bir enkazla karşılaştım. Güldüm. Ender, gerçekten de bir kundakçıydı! Ne yaptığını biliyor olmalıydı. Benzin yerine yıldırım kullanmış gibiydi. Tek katlı evi öyle bir yakmıştı ki geriye sadece iskeleti kalmıştı. Duvarları bir dinazor kaburgasına benziyordu. Çatısının yarısı çökmüş ve bir zamanlar Ahad’a malikane olmuş bina, çekilmeyi bekleyen, çürümüş bir dişe dönüşmüştü.”[233]

Gördüğü bu manzarayı pek umursamaz ve onun için aslolan depoya, asıl evine yönelir.

> “ Kapağı iki elimle kaldırdım ve depoya giden ilk basamağa adımımı attım.”[234]

---

[230] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.302.
[231] Hakan Günday, *age.,* s.307.
[232] Hakan Günday, *age.,* s.307.
[233] Hakan Günday, *age.,* s.308.
[234] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.308

> “ Geldim işte! Döndüm sana! Gidecek başka bir yerim yok, çünkü! Tanıdığım tek ev, sensin! Bildiğim tek şey, sensin...”[235]

Yabancılaşma arzusu, insanların ona dokunmaması isteği Gaza’nın aklına bir fikir getirir. Evi de içine alacak şekilde, hangarı da alıp daire çizerek hendek açar. Kendini insanlardan korumayı amaçlar. Eni ve derinliği iki metre olan bu hendeğin içini taş döşeyip su doldurmayı düşünür. Hendek inşaatının ikinci gününde kazdığı toprakta bir şişeye denk gelir. İçinden krokisi Toz Sokak’taki tek ağaçları olan zeytin ağacı olan bir not çıkar. İçinden çıkan notta, Ahad’ın pişmanlığını dile getiren cümleleri görür ve krokisi çizilmiş işaretli olan yeri kazmaya başlar. Karşılaştığı durum karşısında dünyası başına yıkılan Gaza, önce torbalar dolusu paraları alır ve sonra Kandalı’yı bir kez daha terk etmeye karar verir.

Yüzleştiği bu gerçek karşısında bulduğu paraları alıp İzmir’e göç eder. Kendisini güvende hissedebileceği şehrin en büyük oteline yerleşir.

> “ Önce para torbalarını hangara taşımış sonra da kudurmuş bir köpek hızıyla Kandalı’ya gidip, bulabildiğim en büyük çantaları satın alıp dönmüştüm. Sonra da iki çantayı sürükleye sürükleye, Toz Sokak’ı geçip kasaba yoluna çıkmış ve beklemiştim. Yarım saatlik bir bekleyişin sonunda önümden geçen şoförün gözlerinin açılmasını sağlayan o kelimeyi söylemiştim: “ İzmir!”[236]

Yerleştiği otel odasını rahatsız edilmemek için tecrit odasına dönüştürür. Yalnızlığın tadını çıkarmaya çalışır. Fakat parasının hızla tükendiğini anladıktan sonra 10 ay kaldığı bu otelden çıkıp başka bir otele geçer.

> “ Otel odamı kısa sürede bir tecrit odasına dönüştürmem çok zor olamamıştı. Yemekler, kapımın önüne, tepsiyle getirilip bırakılıyor, dolayısıyla komilerle karşılaşmak zorunda kalmıyordum.”[237]

> “ Yedi aydır oteldeydim ve müthiş bir disiplin içinde yaşıyordum. Yalnızlık derecem, tam da olması gerektiği gibiydi. İnternet, kitaplar ve ben...”[238]

---

[235] Hakan Günday, *age.,* s.309.
[236] Hakan Günday, *age.,* s.331.
[237] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.334.
[238] Hakan Günday, *age.,* s.337.

> “ O otelde 10 ay boyunca yaşadım. Ancak paramın tükeniş hızını görünce, taşınmak zorunda kaldım. Bir eve değil, yine bir otele... Adı, *Gemi*’ydi.”[239]

Parasının tükendiği için bulduğu bu otelde, yaşadığı odası oldukça dardır. Gitgide yalnızlaşan ve insanlardan uzaklaşmak isteyen Gaza bu haline karşı koyabilmek için linç girişimlerinde bulunur. Hem kendine hem de başkalarına zarar vermeye başlar.

> “ Elektrikler kesildi. Ve kendimi, bir avuç mesafeden, karanlık ekrandaki yansımama bakarken buldum. Yatağın ayakucunda oturuyor ve *Gemi’*nin en dar odasında yaşıyordum.”[240]

> “ Oda o kadar dardı ki üzerimden başka kusacak yer yoktu.”[241]

Yaşadığı linç girişimini aklından çıkaramaz. Onda bulduğu huzuru, okuduğu kitaplardan örnekler görerek de tekrar yaşamak ister. Fakat İzmir artık bu isteğini karşılayamaz. Çünkü yaşadığı yerde linç girişimleri yok denecek kadar azdır. Bu sebeple farklı uzamlara göç edip bu isteğine kavuşmak ister. Dünya Linç Turu diye adlandırdığı bu girişimi sayesinde yıllarca farklı ülkeler gezer. Yaşadığı uzam linç isteğini karşılayamaz duruma gelince de yine turuna devam etmek ister. Bir gün gördüğü haber karşısında Amerika’ya, Rio de Janerio’ya gitmeye karar verir fakat son anda bu kararından vazgeçer.

> “ Linç, aklımdan bir türlü çıkmıyordu. Sadece onu düşünüyor ve onun hakkında okuyordum. Okudukça da, sıradan bir şiddet davranışı olmadığını fark ediyordum. Linç, sadece birden fazla insanın yan yana gelip yumruklarını sıkması değildi. Toplumsal bir gerçekti!”[242]

> “ Sonraki bir hafta, dünya üzerinde hüküm sürmekte olan politik çatışmaları incelemekle geçti. Ancak hangisinin her an patlayacak bir linçe yataklık ettiğini kestirmek mümkün değildi. Yine de o hafta içinde ilginç bir şey oldu ve televizyonda şöyle bir haber izledim: Afganistan’dan dönen askerlerini karşılamak için kasabalarının en geniş

[239] Hakan Günday, *age*., s.343.
[240] Hakan Günday, *age*., s.352.
[241] Hakan Günday, *age.*, s.352.
[242] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.361.

> caddesinde toplanmış birkaç yüz Amerikalı, korteji protesto etmek isteyen dört Afgan'ı linç etmeye çalıştı. Ve bu da bana bir fikir verdi."[243]

Anlatı kişisi eksiltili anlatımlar ile yaşadığı uzamı tam olarak okura hissettiremez. Fakat bir gün yine Gaza bir tura çıkacağı sırada fikrini değiştirir. O anda bulunduğu uzam hakkında okura bilgi verir.

> " Uçağımın kalkmasına üç saat vardı. Elimde aylar öncesinden aldığım Rio de Janerio biletiyle, havaalanının etrafında dolanıyordum. Bir zamanlar yaptığım planlara göre *Dünya Linç Turu* Amerika denilen kıtada devam edecekti. Ama her nedense, binaya girmek istemiyordum. Onun yerine, bir taksiye binip, şoföre, " En yakın *pub*'a!" dedim. Nasıl olsa, zamanım vardı."[244]
>
> " Sonra da çantamı alıp koşmaya başladım. Oedipus arkamdan hala bağırıyor ve eminim ki sallanıyordu!
>
> Gördüğüm ilk taksiye binip " Heathrow Havaalanı!" dedim. Sonra da çocuk parkının her yerine çizilmiş o kurbağa resimlerini yeniden görebilmek için gözlerimi kapadım."[245]
>
> " Felat, bu sen olabilir misin?"
>
> Elimdeki İngiliz gazetesine doğru fısıldıyordum. Eşcinsel bir Kürt'ün, ailesi tarafından İsveç'te öldürülmesiyle başlamış ve ortaya çıkan bir vasiyetnameyle birçok şeyi değiştirmiş olan olayla ilgili son gelişmeyi okuyordum." [246]

Gaza Amerika'ya gitmekten vazgeçtikten sonra belirtmiş olduğu uzamlar, onun Londra'da olduğunu gösterir. Londra'da iken birden fikir değiştirip Pakistan'a oradan da Cuma'nın memleketine, Afganistan'a gitmeye karar verir. Cuma ölmeden önce yaşadığı yeri Gaza'ya anlatarak ona adeta hayali bir uzam yaratır. Yıllar sonra Cuma'ya kavuşmak için de buraya gitmeye karar verir. Onun için aslolan, düşlenen uzam Cuma'nın memleketi, Hazaracat Bölgesi, Bamiyan Vadisi'dir. Onun için güvenlikli ve esenlikli bir uzamdır.

> " Kayalıklara oyulmuş dev heykeller ve yine bir kayalıktaki onlarca delikten birinde yaşayan bir Cuma! Anlattıklarının hiçbirine

[243] Hakan Günday, *age*., s.367.
[244] Hakan Günday, *age*., s.389.
[245] Hakan Günday, *age.*, s.391.
[246] Hakan Günday, *age.*, s.392.

> inanmadığımı görüp gülmüş ve kağıdı katlamaya başlamıştı... Nereden bilebilirdim ki?.. Afganistan diye bir ülkenin Hazaracat diye bir bölgesinde Bamiyan diye bir vadi olduğunu ve insanların, Budist keşişler tarafından 1.500 yıl önce kayalıklara oyulmuş mağaralarda yaşadığını nereden bilebilirdim?"[247]

Artık daha huzurlu bir şekilde düşlediği uzama varmak için yola koyulur. Cuma'ya kavuşacakmış gibi umut dolu bir şekilde, karşısına çıkan engelleri aşmaya gayret gösterir. Vardığı uzamın iklimi, siyasal ve sosyal durumları hakkında ayrıntılı bilgi verir.

> " Uçağın kapısı açıldı ve küçük adımlarla ilerledim. Kapıdan çıkma sırası bana gelince, bir an için o eşikte durup sıcak havayı içime çektim. Belki Rio de Janerio'da değildim ama birazdan, en az onun kadar sıcak bir toprağa ayak basacaktım.
>
> Pakistan sınır polisi, Schengen ve ABD vizelerimi görünce, 32 dolar karşılığında pasaportuma bir mühür bastı. Vizesiz olarak kapısına dayandığım, Türkiye dostu Pakistan'a, ancak Avrupa ve ABD'nin kefaletiyle girebildim. Doğaldır, diye düşündüm...Doğaldır..."[248]

Geçici bir süreyle otelde kalmaya karar verir. Havaalanından onu karşılayan Babar'ın, saray diye nitelendirdiği otele vardığında beklediğinden daha kötü bir yer ile karşılaşır.

> " Otelin önüne gelmiştik. Babar'ın sayısız sahte amcalarından birine ait olan otel o kadar kötü durumdaydı ki yıkılmamak için iki yanındaki binalara yaslanıyordu. Ama Babar başka bir şey görüyordu:
>
> " Nasıl? Saray gibi, değil mi?"
>
> Anlamış gibi yapma sırası bendeydi. En azından, o kadarını yapabilirdim. Ve Babar'la birlikte, orada olmayan sarayı ben de gördüm.
>
> " Evet!" dedim. " Tam bir saray!"[249]

Babar'dan Afganistan'a gitmek için yardım ister. Ayarladığı bir kamyon kasasında Kalaşninovlar arasında yolculuğu başlar. Önce yalnız başladığı yolculuğuna daha sonra, yol üzerinden alınan bir grup insan ile devam eder.

---

[247] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.120.
[248] Hakan Günday, *age.,* s.393.
[249] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.396.

> “ Oysa etrafım insan doluydu ve yola çıkmıştık bile! Gerçekten de o derme çatma benzinlik bir duraktı demek ki! İnsan toplama durağı...”[250]

Sınıra yaklaştıkları anda eli silahlı 9 kişilik bir grup, kamyona ateş etmeye başlar. Çoğalan silah seslerine karşılık kamyondakilerin çığlıkları da artar. Soğukkanlılığını korumaya çalışan Gaza, etrafta olup bitenleri araladığı tenteden izler. Daha sonra amaçlarının öldürmek olmadığı, gruplarına birilerini katmak olduğunu anlar. Asıl alınacak olan genç çifte karşılık kendisini feda eder. Çünkü ardında bırakacağı kimsesi yoktur.

> “ Katil kasa kapağının üzerindeki tenteyi indirirken, silahlı adamların lideri de koluma dokundu. Gidiyorduk... Olduğum yerde dönüp kamyonetlere doğru yürüdüm. Sırtımda gezen bakışların sıcaklığını hissedebiliyordum. Bir kamyon insan, aramıza inen perdeye rağmen bana bakıyordu... Hiçbiri beni unutmayacaktı. Ben de onları...
>
> “ Gidin” dedim içimden. “ Bir an önce gidin... Nereye gitmeyi hayal ediyorsanız, oraya...”[251]

Nereye götürüldüğünü ve ona ne yapılacağını bilmeyen Gaza, savaş kalıntıları olan, insanların ilk fırsatta terk etmek istedikleri bir köye götürülür. Orada kürek mahkumu olarak aylarca en ilkel biçimde su kuyusu açar. İki ayın sonunda kuyuda suyun görünmesinin ardından Gaza, herkesle vedalaşır ve gitmek istediği yere varmak için yola koyulur.

> “ Yol boyunca kimse konuşmadı. Uçsuz bucaksız arazilerden geçip bir köye geldik. Üzerlerinden silindir gibi bir savaş geçmiş olan evlerle dolu bir köy... Kapısız kapıları ve camsız pencelerinden esmer başlar sarkıyordu.”[252]

Cuma’ya, onun memleketine kavuşmak için bindiği kamyonet ona Kandehar denilen sınır şehrine kadar eşlik eder. Geçtiği patikalarda, çıktığı yokuşlarda durmadan yürümeye devam eder. Sonunda karşısında gördüğü, hayalini kurduğu vadiye, Dordor ve Harmin’i hatırlatan o iki dev Buda heykeline kavuşur. Bir zamanlar orada var olan o iki dev heykellerin hayali onun gözünde daha da devleşir.

---

[250] Hakan Günday, *age.*, s.400.
[251] Hakan Günday, *age.*, s.409.
[252] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.410.

> “ İşte, karşımdaydı... Yüksek kayalıklarla çevrili ve ortasında ağaçların yükseldiği bir vadi. Oradaydılar! İki dev Buda heykelinin boş yuvalarını, durduğum yerden görebiliyordum. Aralarında birkaç yüz metre olmalıydı. Bir an için boyları bana aynı göründü. Ve yine boyları aynı olan, hayatımdaki diğer iki devi düşündüm: Dordor ve Harmin. Budalardan boşalmış yuvaların içinde ayakta durduklarını hayal ettim. Hatta seslerini bile duydum:
>
> “ Yolda seninle değildik ama bak, buradayız. Seni bekliyorduk Gaza, hoş geldin...”[253]

Gördüğü uzam karşısında hayranlığını gizleyemez ve uzun uzun tasvir eder. Çünkü 16 yılın sonunda hayalini kurduğu o dev heykellere ve Cuma’ya kavuşur. Yıllardır duyamadığı Cuma’nın sesini de o anda duyar ve onunla vedalaşır. Hayatına aldığı ilk günden beri içinde taşıdığı Cuma’yı evine teslim eder.

> “ Kaya duvarları, vadi boyunca çekilmiş, dalgalı bir perde gibiydi. Onlarca küçük mağara girişi görüyordum. O iki dev yuvanın yakınlarında onlarca küçük oyuk, üst üste ve yan yanaydı. Sarp kayalıklarda, birer göz gibi duruyorlardı. Ve eğer o mağaralar birer gözse, bir zamanlar Cuma gibi, içlerinde yaşayanlar da, o gözlerin simsiyah bebekleriydi...”[254]
>
> “ Ve en sonunda, önümde yükselen dev oyuğa birkaç yüz metre kala, nefes nefese durdum. Sonunda, diyordum içimden... Sonunda gelebildim... Bir an için gözlerimi kapatıp, 55 metre boyundaki o Buda heykelinin hala orada durduğunu hayal ettim. Devasa oyuğun içinde... Cuma o heykelle büyümüştü. O heykele baka baka...”[255]

Gördüğü uzam bir hayalden ibarettir. Orada Cuma’ya kavuştuktan sonra onunla konuşur ve vedalaşır.

> “ Yıllardır duyamadığım bir ses... Sırf duymak için buralara kadar geldğim bir ses..
> İyi misin?
> Evet.
> Yoruldun mu?
> Biraz.
> Yıllardır yoldasın...
> Evet.
> Nasıl resimdekine benziyor mu?
> Benziyor, Cuma... Gerçekten benziyor.

---

[253] Hakan Günday, *age.*, s.413- 414.
[254] Hakan Günday, *age.*, s.414.
[255] Hakan Günday, *age.*, s.414.

Beni evime getirdiğin için teşekkür ederim.
Ben sana teşekkür ederim, Cuma. Beni evine çağırdığın için..."[256]

Göçten önceki uzam/ Gerçek uzam	Ulusötesi uzam/ Düşlenen uzam
Kandalı- Derç Köyü- Koy İstanbul-Ankara-İzmir	Yunanistan- Londra- Pakistan- Afganistan Hazaracat Bölgesi Bumiyan Vadisi
Güvenliksiz /basit/esenliksiz	Güvenliksiz/yabancı/esenliksiz

Anlatıdaki uzam göç eden toplumlar ya da bireyler için öncelikli olarak güvenlik unsurlarındandır. Uzamda çatışma ve işbirliği olmadığı sürece sağlıklı bir göç ortamı sağlanamaz.

Anlatıda iki farklı uzamın varlığından bahsedilmektedir. İlki, göçerlerin yaşamış olduğu zorunlu uzam olan depodur. Göçerler için yaşadıkları ortamın güvenlikli ve esenlikli olması önemlidir. Fakat bu anlatıda göçerlerin yaşamak zorunda kaldıkları uzam, transit ülke üzerinden geldikleri için devingen bir çeşitlilik gösterir. Onlar için hiçbir zaman esenlik sağlayamaz. İkinci uzam ise, Gaza'nın kazadan sonra 317 saat boyunca kaldığı yerdir. Burada göçerlerin yaşadığı zorlukları yaşar. Onlara yaptıkları zulümü, şiddeti sıkça hatırlar. Tek istediği sadece kurtulmaktır. Kurtulduktan sonra ulusötesi uzama göç etme isteği ile güvenlikli ortama kavuşacağına inanır. Çünkü düşlenen uzam, asıl benliğine kavuşacağı uzamdır. Bu sebeple yıllardır benliğine kavuşmak için sürekli göç eder. En sonunda benliğini, kaybettiği kişide ve onun uzamında bulacağına inanır. Bu sebeple ulusötesi uzam olan Afganistan'a göç etmeye karar verir. Zorlu ama başarılı bir göç serüveninin ardından benliğine, hayalini kurduğu uzamda kavuşur.

5.3. Mikro, Mezo, Makro Düzey

5.3.1. Göç Olgusu → Göreli Güvenlik Uzamı; Çatışma ve Göç Devinimi

[256] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.415- 416.

Her göçün belli bir çatışma üzerine kurulduğu reddedilmez bir gerçektir. Zorunlu ve gönüllü ayrımını reddederek, her düzeydeki çatışmalar gerilimlerin, zorluk ve anlaşmazlıkların eseridir. İnsanların veya grupların yer değiştirmesine neden olan bu çatışmalar uzun yıllar devinerek ortaya çıkmaktadır. Toplumların dinsel, siyasal, ekonomik, ırksal veya ulusal pek çok sayıda çatışma biçimi göç etmelerine sebep olur.

Göç devingen ve karmaşık bir yapı olduğundan günümüzde de Türkiye içinde, Türkiye'den Avrupa'ya bu göç devinimini görmek mümkündür. Ulusötesi göçe sebep olan göçerler, göç ettikleri ulusun yönetimini, toplumsal hayatını zora sokmaktadır. Ortaya çıkan ikidillilik, ikiekinlik, hem orada hem burada olma durumu, sınırlarını korumaya çalışan ulusları çeşitli önlemler almaya zorlamaktadır.

Güven ve güvensizlik algısı toplumdan topluma değişmektedir. Kimi toplumlar ülkelerinde yaşanan savaş, kıtlık ve doğal afetler gibi güvensizlik durumlarından kaçarken; kimileri dilini, dinini özgürce gerçekleştirememe durumlarından ötürü göç ederler. Sirkeci ve Cohen'in geliştirdiği modelde temel olarak 3 çatışma düzeyi vardır:

Bu modelde çatışmanın düzeyini belirleyen unsurlar; makro, mezo, mikro ve düzeyler arasıdır. Makro düzey, göç veren, transit ve göç alan ülkeler arasında çatışan siyasi durumlar; mezo düzey, göç etmiş ve göç etmemiş haneler arasında yaşanan gerilimler veya hane halkı içindeki cinsiyet rollerinden kaynaklı sıkıntılar; mikro düzey, bireyler arası yani göçmenler ve göçmen olmayanlar arasında yaşanan gerilimlerdir. Düzeyler arası ise göç eden bireyler ile sınır güvenliğinde bulunan görevliler ile vize görevlileri arasında yaşanan gerilimlerdir. Bu unsurlar arasında yani düzeyler arasında da çatışma görülür.

Bir çatışmaya bağlı olarak ortaya çıkan *Daha* romanı, önce belli bir göçer grubunun transit ülke üzerinden yapılacak olan göçü anlatır. Baba (Ahad) ve oğulun (Gaza) maddi külfet karşılığında sınır ülkeden göçerleri alıp göç edecekleri sınır ülkeye taşıyıp insan kaçakçılığı yapmaktadırlar. Güvensiz uzamda yaşayan göçerlerin kaçak olarak Türkiye'ye gelmesi ve Ege'nin sahil kasabalarından biri olan

Kandalı'ya yerleşmeleri ile öykü başlar. Sıkça geriye sapımlarla ve eşsüremli olarak göçerlerin Kandalı'dan tekneye bindirilerek Yunanistan'a gitmek amacıyla yola çıkıp, yaşanılan kaza sonucu gerçekleştirilemeyen göçlerinin anlatımı evrilir.

Göçerlerin yaşadıkları dönemdeki ulusötesi devinimlerine sebep olan etken, ülkelerindeki güvensiz ortamın varlığıdır. Güvensiz ortamdan güvenli ortama gitmek isteyen göçerler, büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

> " Özellikle de kaçak denilen insanlar... Elimizden geleni yapıyorduk... Boğazımıza takılmasınlar diye. Yutkunup gönderiyorduk hepsini. Nereye gideceklerse oraya... Sınırdan sınıra ticaret... Duvardan duvara... "[257]

> " Hareket halindeki kamyonumuzun kasasında yirmi iki yetişkin ve bir bebek vardı. Nereden bilebilirdim, o yarım kalmış çığlığın, kucağındaki bebeğin öldüğünü fark edince ağzı diğerleri tarafından can havliyle kapanmış bir anneden geldiğini?"[258]

Bir grup göçerin ülkelerini terk edip güvenli gördükleri uzama göç etmeleri, Sirkeci ve Cohen'in insani güvenlik ve çatışma eksenlerine göre mezo düzeye uygun düşmektedir. Çünkü mezo düzey, göç etmiş ve göç etmemiş haneler arasında yaşanan gerilimler veya hane halkı içindeki cinsiyet rollerinden kaynaklı sıkıntılardan doğan çatışmadır.

Göçerler artırımsal zorluk içinde yaşamlarına bağlı olarak insani güvensizlik algısına kapıldıkları için sosyal, siyasal ve ekonomik yönden daha güvenli olacaklarını öngördükleri ulusötesi göçe karar verirler. Bu süreçte de göçerler göç ettiği toplumda güvenlikli ve işbirliği olanaklarına sahip bir ortamda yaşamak isterler.

Anlatıda göçerlerin ulaşmak istedikleri güvenilir uzama varamamaları, göçün tamamlanamadığını göstermektedir. Anlatıda ulusötesi göçe ulaşmak istedikleri sırada yaşanılan kaza sonucunda göç tamamlanamaz.

---

[257] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.22.
[258] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.25

> “ Yamaca paralel biçimde sabitlenmiş olan kamyonda, neredeyse 45 derecelik bir açıyla duran kasanın içindeki kaçaklar, birbirlerine ve çelik duvarlara çarpa çarpa ölmüş, sonra da altlarındaki kaydıraktan kayıp kapıların önünde birikmişlerdi. Kasanın iki kapısını birbirine bağlayan kilit de bu baskıya daha fazla dayanamamış ve böylece, üzerime boşanan o insan yağmuru başlamıştı.”[259]

Bu sebeple farklı kültürlerin oluşturduğu bir küme ve bu kümeler içindeki bireylerin etkileşimi sayılan kültürleşme kavramı bu göç olayında görülmemektedir.

Mezo düzey olarak ortaya çıkan göç, kazadan yalnızca Gaza’nın kurtulması ile mikro düzeye dönüşür. Mikro düzey, bireyler arası yani göçmenler ve göçmen olmayanlar arasında yaşanan gerilimlerdir. Tek başına çıktığı bu yolda, hayatına giren tüm bireyle çatışma halinde olur. Yalnızlığına çare bulmak için önce yurt içinde, sonra yurt dışında tek başına göç ettiği görülmektedir.

> “ 12 günde, yedi uçağa daha binip, ülke içinde dört bin kilometreden fazla yol yaptım.”[260]

Gaza’nın, Berry’nin modelindeki kültürleşme sürecinde egemen kültürden “ kopma” sahfasında olduğu görülür. Günlerce, aylarca, yıllarca bulunduğu uzamda kalıp, dışarı çıkmaması, insanlardan uzaklaşması, sağlığına zarar veren ilaçlar kullanması bu duruma sebep olan etkenlerdendir. Yaşadığı uzamda güvenlikli ortam bulamadığından ülkeyi terk etmeye karar verir. Her şeyin başladığı yer olan Afganistan’a göç ederek ulusötesi göçü gerçekleştirir.

Kaçak göçerler ulusötesi göçü tamamlayamaz. Ancak Gaza, arkadaşı Cuma’ya ve benliğine kavuşmak umuduyla Afganistan’ın Hazaracat Bölgesi, Bumiyan Vadisi’ndeki Buda heykellerine kaçak yollarla giderek ulusötesi göçü tamamlar.

---

[259] Hakan Günday, *age.,* s.243.
[260] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul,2013, s.375.

5.4. Açıklama Aşaması > Aşkın Çözümleme

5.4.1. Dönemsel Göç Devinimleri ve Toplumsal Yapı

Tarih boyunca dünyanın farklı uzamlarında farklı sebeplerden ötürü göçler yaşanmaktadır. Kavimler Göçü, Orta Çağ'da yaşanan din ve ırk savaşları sebebiyle Avrupa'da yaşanan göçler bunlardan sadece bir kısmıdır. Son yıllarda en önemli göç konusu olan durum ise şüphesiz Orta Doğu'da yaşanan siyasi olaylardır.

Orta Doğu'da yaşanan siyasi çalkantılar sonucunda orataya çıkan karışıklıklar tüm dünyanın endişeyle izlediği ve pek çok ülkenin dahil olduğu büyük savaşa dönüşür. Türkiye, yaşam standartlarının düşük, işsizlik oranının yüksek olduğu ve çatışmanın fazla olduğu ülkelere komşu ülke konumundadır. Bu sebeple bu özelliklere sahip ülkelerden yoğun bir şekilde düzensiz göç yapılmaktadır.

Afrika ülkeri, İran, Irak, Afganistan ve Suriye gibi ülkelerden göçerler Türkiye'yi, Batı Avrupa'ya göç edebilmek adına transit ülke olarak kullanmaktadırlar. Bu göç esnasında yasal olmayan yolları tercih eden göçerler, büyük problemler ile karşılaşmaktadırlar. Hem hedef ülke hem de transit ülke için ortaya çıkan bu zorlukları, azaltabilmek adına hukuki yollara başvurulmaktadır. Mülteci olarak adlandırılan bu göçerler için ülkeler arasında önemli sözleşmeler yapılarak hukuksal açıdan güvenlikleri sağlanmaktadır.

Hukuki tanım olarak mülteci; ırkı, dini, tabiyyeti belli bir mensuba ait olan kişilerin vatandaşı oldukları ülkenin siyasi olaylarından ötürü yaşadıkları zulüm, baskı ve korku karşısında, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Kısacası mülteci uyruğundaki kişi, yaşadığı ülkede zulüm nedeniyle veya riskiyle terk etmek zorunda kalan kişidir. Mülteciler için öncelikli olan göç ettikleri ülkenin rahatlığı değil, güvenlikli oluşudur. Bu sebeple tercih değil, zorunlulukla ortaya çıkan bir durumdur denilebilir.

İlk göç ve mültecilik olayları, 14. yüzyılda ulusal kimliklerle ortaya çıkan küçük Avrupa devletleri, yeni politikalar ve sömürgecilik faaliyetleri uygulayarak o güne dek var olmamış göç politikalarına ve kısıtlamalara ihtiyaç duyarak başlamıştır. Sınırlar arası geçişler için krallar ve derebeylerinden izin belgeleri ya da izin belgesi niteliğinde mektupları kullanılmaktadır.[261]

16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da mezhep savaşları başladıktan sonra birçok insan göç etmek durumunda kalır. 1598 yılında kabul edilen Nantes Fermanı, Protestanların ve Katoliklerin eşit olduğunu kabul edilir fakat Fransa'da yaşanan din savaşlarının ardından 14. Louis tarafından yürürlükten kaldırılır. Bunun sonucundan Protestanlar vatanından sürülür. Bu göçmen Protestanlar Avrupa'nın birçok ülkesine göç eder ve bu göç sonucunda Avrupa'da ilk defa mültecilik tanımlanır. 17. yüzyılda İngiltere'de Sanayi Devrimi geliştikten sonra birçok ülkeden yabancı uyruklu işçi ülkeye göç eder. Bu sanayi ve milliyetçilik kavramları birleşip güçlenince, ülkede yabancılara bir takım kurallar ve yaptırımlar ortaya çıkar.[262]

Birinci Dünya Savaşı sonucunda milliyetçilik hız kazanır. Savaş sonrası oluşan yeni ulus devletlerinde milliyetçilik ırkçılık halini alır ve daha sonra İtalya ve Almanya'da faşizm adını alır. Bu durum karşısında birbiriyle savaşan Avrupa devletleri arasında pasaport ve vize uygulamaları yaygınlaşır.[263]

Yirminci yüzyıl, gelişen savaş teknolojisine bağlı olarak, insanlığın çok sayıda savaşa şahit olduğu bir dönemdir. Bu duruma bağlı olarak mültecilerin sayısı oldukça artar ve güvenilir yaşam koşulları sağlama, sığınma taleplerini kabul etmek uluslararası bir hukuk meselesi haline gelir.[264]

Yirmi birinci yüzyılda etkisi hala devam savaşlar, isyanlar ve devrimlerin sonucu olarak göç hareketleri de devam etmektedir. Ancak bu göç hareketleri iltica şeklinde yapıldığı için uluslararası mevzu haline gelir, konuya uluslararası sosyal ve

---

[261] Ozan Erözen, *Ulus Devlet*, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s.99-104.
[262] J. Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırıklar Çağı*, Sarmal Yayınevi, İstanbul,1996, s.214.
[263] R. Michael Marrus, *The Unwanted European Refugees in the Twentieth Century*, Oxford University Press, New York, 1985, s.92.
[264] Mustafa Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku*, USAK Yayınları, Ankara, 2005, s.1.

hukuki çözümler bulunur. Bu hukuki çözümlerin en önemlisi dokuz farklı ülkenin katılımıyla yapılan *1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi*'dir. Sözleşmede, ulusal güvenlik ve kamu düzeninin ihlali istisna kabul edilmek üzere göçmenlerin sınır geçişinin zor kullanarak engellenmeyeceği ve göçmenlerin sınır dışı edilemeyeceği hükümleri yer almaktadır.[265] Bu sözleşmede mültecilerin hukuki statülerine karşı hükümler yer almaktadır. Ancak iltica durumuna ilişkin düzenlemeler yer almamaktadır. Diğer bir deyişle ev sahibi ülkeler kabul ettikleri mülteciler üzerinde kesin bir yetkiye sahip değildir. Bu sebeple sözleşmeyi imzalayan devlet, doğrudan sığınma talebini kabul etmek zorunda olmamakla beraber, bu hakkı tanıdıkları kişilere çeşitli sınırlamalar da getirebilmektedirler.

Günümüzde en önemli mülteciler sorunu ise kuşkusuz Suriye'den yapılan göçlerle gelen mültecilerdir. Suriye'de 2010'da başlayan Arap Baharı ile Orta Doğu ve Suriye'de çeşitli hareketlenmeler yaşanır. İlk hareketlenmeler Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve en son Suriye'de devam ederek Soğuk Savaş döneminde tek adam yönetimlerine karşı halk tarafından protestolarla başlar.

Suriye'de Beşar Esad'ın ve Baas Partisi'nin yönetimden el çekmesi için yapılan protestolar, Nisan 2011'de tüm Suriye'ye yayılması ile iç savaş başlar. Hızla artan iç savaşın etkileri, politik, fiziksel, sosyal baskı ve şiddete maruz kalan veya kalmaktan korkan göçmenler güvenlikli uzamda yaşamak adına, 2.500.000 Suriyeli vatandaşlar farklı ülkelere iltica etmek zorunda kalır.[266] Zorunlu göç kavramı altında incelenen bu göçler, yasal olmayan yollarla yapılır. Ülkelerinde yaşanan çatışma ortamından kaçıp esenlikli bir uzamda barınmak istemektedirler.

2011'den itibaren Türkiye'ye başlayan Suriyeli hareketi için AB kurumları tarafından Türkiye'ye 588 milyon Avro'dan fazla destek sağlanmıştır. [267] 2011 yılında başlayan Suriyeli göçü, 2013 ve sonrasında hızlanmaya başlar. 2017 yılı Mart

---

[265] Oğuzhan, Bozkurt, *Türkiye'de Mültecilik Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi,* Kırıkkale Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2007, s.29.

[266] Mazlumder, Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu, Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu, Mayıs, 2014

[267] ECHO, *ECHO Tanıtım Belgesi,* Ocak 2017, 2017.

ayından itibaren ise, 2.957.454 Suriyeli göçmen Türkiye'de barınmaktadır. Geçen iki yıllık bir sürede süreğen bir göç ilişkisi olduğu görülmektedir.[268] Yapılan bu göçler güncelliğini korumakta ve ulusötesi göç kavramında hala yerini almaya devam etmektedir.

İstikrarlı mültecileri olan diğer ülke ise Afganistan'dır. 2001 yılındaki Amerika Birleşik Devletleri ve Taliban arasındaki savaş çok büyük göç dalgasına sebep olur. 11 Eylül 2001 tarihindeki ABD'nin ikiz kulelerine saldırısına karşı, Afganistan'a uluslararası bir tepki ortamı oluşur. ABD'nin tepsine karşılık, Afganistan'dan büyük oranda mülteci hareketleri olmaz. Bunun sebebi, İran ve Pakistan'ın Afgan mültecilere sınırlarını kapatmasıdır.

2001 yılının sonlarına doğru Taliban yönetiminin devrilmesinin ardından birçok Afgan, çatışma ve şiddet ortamının azalacağını umut ederek ülkesine dönmeye karar verir. Fakat 2006 yılında, güvenlik durumu 2001'e göre daha da kötüleşir. BMMYK'nın hazırladığı istatistiklerde, 2002 Nisan ayından itibaren ülkelerine geri dönen Afganların sayısı 370.000 olduğunu göstermektedir. 2003 yılının ilk yarısından itibaren ise dönüş sayısında ciddi bir azalma gerçekleşir ve 80.000 ile sınırlı kalır.

Türkiye savaş durumunda olan ya da uluslararası bir gelişme yaşayan ülkere komşu olduğu için, yoğun şekilde göç alan ülke konumundadır. 3,9 milyon üzerinde mülteci, Türkiye'de bulunmaktadır. Bunların çoğunluğunu Suriyeliler, Iraklılar, Afganlar, İranlılar ve Somalililer oluşturmaktadır. UNHCR verilene göre 31 Mayıs 2018 tarihi itibariyle 3,9 milyonun 3,5 milyonu Suriyeli, 169.000'i Afganlı, 142.000'i Iraklı, 36.000'i İranlı, 5.000'i ise Somalililerden oluşmaktadır. [269]

Avrupa'yla sınırı da olduğu için göç veren ülkeler için Türkiye transit ülke konumundadır. Güvenli uzam olarak görülen Türkiye'ye göç eden mültecilerin

[268] T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Twitter hesabı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 15 Mart 2017, (erişim), https://twitter.com/ Gocidaresi/status/842031572027084800, 17 Mart 2017

[269] Selda, Geyik Yıldırım, ''Göç ve Afganlar: ''İstikrarlı Mülteciler'', Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, Temmuz-Aralık 2018, s.145.

öncelikli beklentileri vatandaşlık elde etmektir. Fakat bu taleplerinin karşılanmaması durumunda, Avrupa'ya göç etmeye yönelik hareketler gerçekleştirmektedirler. Mültecilerin birçoğu bu göçü, kaçak yollarla ve zor koşullar altında gerçekleştirmektedir.

Türkiye, mültecilerin göç etme nedenlerine ilişkin olarak çözüm odaklı politikalar geliştirmektedir. Avrupa'ya oranla rasyonel kaygılar yerine daha insani politikalar üretmeye çalışmaktadır. Suriyeli veya Afgan mültecilere karşı uluslararası işbirliğine dayalı politikalar geliştirilirse, göç eden mülteci oranının büyük oranda azalacağı düşünülmektedir.

5.4.2. Öne Çıkan Temel Örge ve İzlekler

5.4.2.1. Oedipus Kompleksi ve Cinsellik

Psikalaniz kişinin gelişimini ve yaşayış şeklini derinden etkileyen bir yaklaşımdır. Freud, psikanalizin toplum tarafından dikkate alınmasını sağlar. Bu kuramı geliştirerek kişinin davranışlarına açıklık getirir.

Oedipus kompleksi, Freud tarafından ortaya atılmış bir kuramdır. Bu dönem kişinin fallik evre döneminde kendini göstermektedir. Bu evrede çocuk nasıl bir kişilik yapısına sahip olacağını kararlaştırmaya çalışır. Erkek çocuklarda bu evrede oedipus kompleksi ortaya çıkar. Bu dönemde anneye karşı arzu duyulmasına baba tarafından karşı çıkılır ve engellenir. Çocuk, baba karşısında güçsüzlüğünü anlayarak onunla özdeşim kurar ve anneden vazgeçer. Anlatıda, otoriter bir babanın oğlu olan Gaza'ya babası, annesini doğumunda kaybettiğini söyler. Yıllarca annesinin ölümünden kendisini sorumlu tutar.

Anlatıda Gaza, annesinin onu doğururken öldüğünü söyleyen babasına karşı her zaman nefret besler. Annesizliğin verdiği duygusal boşluğu hiçbir zaman dolduramaz. Ona her zaman özlem duyar.

> " Ve kendimi o kadar kötü hissettim ki, sonunda dayanamayıp Enderlere köfte yemeye gittim. Ama hiçbir boka yaramadı. Hatta o sofrada oturup o aileyi izledikçe kendimi daha da kötü hissettim. Oysa köfte çok lezzetliydi. Bir annem olsaydı, eminim o da böyle yapardı."[270]

Bu evreyi yaşayan çocuklarda her zaman bir çatışma ortamı ve karmaşık duygular hakimdir. Yunan mitolojisinde Oedipus babasını bilmeden öldüren bir karakter olarak bilinir. Baba otoriteyi temsil eder ve bu sebeple çocuk annesine olan duygularını bastırır. Bu sebeple babasından nefret eder. Anlatıda da, kişi babasına duyduğu nefret karşısında onun ölümüne üzülmez aksine sevinmektedir.

> " Ender... Babam?"
>
> " Maalesef..." dedi. " Kamyonda bulmuşlar..."
>
> Gözlerimi kapadım ve şakaklarım ıslandı. İki dev gözyaşı, saçlarımla kulaklarımın arasından geçip, başımı koyduğum yastığa döküldü. Hayatımda ilk kez mutluluktan ağlıyordum. Hatta o an, 18 yaşıma girer girmez, mahkemeye gidip doğum tarihimi değiştirdiğimi hayal ettim. Çünkü bu haberle yeniden doğduğumu biliyordum."[271]

Gaza, anne sevgisinden yoksun kaldığı için karşı cinse kolay güvenmekte ve hemen bağlanmaktadır.

> " İki gündür oradaydılar. Aralarında da, beni o fazladan bir şeye batırıp çıkarmış olan, dünyanın en güzel kızı... Benim yaşlarımda olmalıydı. Belki bir yaş büyük. Belki de iki. Siyah saçları vardı. Siyah gözleri... Nereli olduğunu bilmiyordum. Ama düşünüyordum sormayı. Adını, yaşını, neleri sevdiğini, büyüyünce ne olmayı düşündüğünü..."[272]

Babasıyla yaşadığı kazanın ardından 317 saat cesetlerin altında kalır ve yaşam mücadelesi verir. Karşısına çıkan her olumsuzluğa karşı çözüm yolu ararken, yaşadığı bir olay karşısında annesiz büyüyen çocuğun ruhsal dramı gözler önüne

[270] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.35.
[271] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.241.
[272] Hakan Günday, *age.,* s.59.

serilir. Kadın cesetlerden birinin göğsünde cinsel arzular hayal ederken, emdiği göğsün hamile bir kadına ait olduğunu anlar ve karmaşık duygular yaşar.

> " Bir kadının göğsünden neden böyle bir şey... Durdum! Öyle bir anlamıştım ki her şeyi, hepsinin de ağırlığıyla çökmüştü omuzlarım. Emdiğim göğüs, hamile olan kadına aitti. Erkek olursa adını Rastin koyacak olan kadına ait. Dört aylık hamile olduğunu söylemişti. Kadının bedeni, bebeğin gelişine kendini çoktan hazırlamaya başlamış ama yarı yolda ölüp gideceğini hesaplayamamıştı. O emdiğim şey de, hiçbir zaman doğmayacak olan bir insan için o göğüste toplanmıştı. Hayatımda ilk kez boğazımdan anne sütü geçmişti. Benim annem yapmamış ama sonunda biri beni emzirmişti. Ne düşüneceğimi bilemiyordum. Ya da ne hissedeceğimi... Utandığımdan bile emin değildim."[273]

Anlatıda kişi yaşadığı duygusal bağların yanında, düşüncelerine ve yaşam tarzını desteklediği eşcinsellik konusuna da vurgu yapmaktadır. En yakın arkadaşı Felat'ın bu tarz bir hayata sahip olduğunu düşünür. Aralarında oluşturdukları isim parolasını gazatede okuduğu ölüm haberinde görür. Ölen kişinin Felat olabileceğine inanır ve derin üzüntü duyar.

> " Bir daha da ne Felat'la konuştum ne de askere gittim... Sadece birkaç kez, kalabalıklara doğru bakıp "Cuma!" diye bağırdım. Belki "Çiçek!" diyen biri çıkar diye... Ama olmadı. Kimse parolama yanıt vermedi. Yalnız bir ara, gazetede şöyle bir haber okudum:
>
> *İsveç vatandaşı Kürt bir genç adam, eşcinsel olduğu gerekçesiyle, akrabaları tarafından Stockholm'de öldürüldü...* [274]

Okuduğu haberde eşcinsel olduğu gerekçesiyle öldürülen kişinin Felat olabileceğini, yapılan törenle lakabının söylenmesinden anlar.

> " Ve ancak o zaman adı öğrenilebildi. Daha doğrusu, lakabı: *Blomma...* İsveççede çiçek demekti. Çiçek... Felat mıydı?"[275]

Yaşadığı sarsıcı çocukluk döneminin ardından on altı yıl boyunca hiçbir zaman gerçek ilişkiler kuramaz. Aile ilişkilerinde, aşkta, arkadaşlıkta, dostlukta her zaman bu dönemdeki eksikliklerini görür ve sağlam ilişkiler kuramaz. Bu sebeple on altı yılın ardından özüne dönme çabalarına girer.

---

[273] Hakan Günday, *age.*, s.216.
[274] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.48.
[275] Hakan Günday, *age.,* s.51.

5.4.2.2. Fikir Çatışması

Anlatının genelinde yaygın olan en önemli izlek baba ve oğulun fikirlerinin çatışmasıdır. Baba (Ahad), yapmış olduğu mesleğin kişi üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi oğluna (Gaza) hissettirmektedir. Yaptığı mesleği kutsallaştırarak oğlu ile birlik sağlamak istemektedir.

> " Ben bu hayatta ne yaptıysam, hepsi senin için."
> " Sağ ol baba."
> Bu bir emir...
>
> " Madem artık bu işin nasıl bir hayat kavgası olduğunu öğrendin, bugün sen de benimle geleceksin!"
>
> " Olur baba."
>
> Meğer babam bir çırak arıyormuş kendine. Eti de, kemiği de, iliği de ona ait bir çırak. Kazancını bir yabancıyla paylaşmamak için, suç ortağı olmak istiyormuş oğluyla.[276]

Gaza babasının yaptığı işten memnuniyetsizliğini dile getiremez. Fakat bunu kendi içinde haykırmak için onun verdiği işleri yerine getirmez. Fikirlerine ayak uydurmak istemez. Bu birliğe her zaman karşı çıkmakta ve onunla ortak olmadığını kendine itiraf etmektedir.

> " Gaza."
> " Efendim baba?"
> " Duydun mu sen de? Biri mi bağırdı demin?"
> " Yok baba."
> " Bana öyle geldi herhalde..."
> Yine yalan söylüyordum. Tabii ki o çığlığı duymuştum.[277]

Babasından ve yaptığı işten nefret etmektedir. Anlatıda yazar, bu duyguyu her olayda dile getirmektedir. Babasının yüzünden düştüğü hücreden kurtulmak için onun üzerine iftiralar atıp ondan kurtulmayı bile göze alır.

---

[276] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.18.
[277] Hakan Günday, *age.,* s.25.

> “ Bence Dordor’la Harmin de gurur duyardı benimle! Onlar babalarının evinden kaçmıştı, ben de babamın hapiste daha uzun kalmasını sağlayacaktım. Bu da insanın babasından kaçmasının başka bir yolu değil miydi?’’[278]

Fakat Gaza’nın yaşamak istediği hayat bu değildir. Liseyi İstanbul’da okuyup yurt dışında üniversiteye gidip, güzel bir meslek sahibi olmak istemektedir.

> “ Baba, ben girdim sınava. Büyük ihtimalle de İstanbul’da bir okul kazanacağım. Bu yazın sonunda da gidiyorum.”
>
> “ Biliyorum... Geçen gün sizin okulun müdürü aradı. O söyledi. Oğlunuz çok akıllı, dedi. Siz de lütfen eğitimine dikkat ederseniz... Gaza’yı çok güzel bir gelecek bekliyor, dedi. Büyük adam olacak!“
> “ Haberin var mıydı yani?”
> “ Evet.“
> “ Gidebilir miyim peki? İzin veriyor musun?”
> “ Tabi ki gideceksin... Sadece bu yaz da bana yardım et, sonra da git okuluna, adam gibi oku.”[279]

Babasının verdiği cevap karşısında şaşkına dönen Gaza, ne yapacağını bilemez. Bir an babasının değiştiğini düşünür ve geleceği için ona destek olacağına inanır. Ama çok geçmeden babası yine onun fikrine karşı olduğunu gösterir ve onu suçlamaya başlar.

> “ Gebertirim seni! Nereye gidiyormuşsun lan sen! Kimi bırakıp da gidiyormuşsun! Ben senin için nelere katlandım, haberin var mı? Seni büyütmek için! Sana bakmak için neler yaptım ben! Niye bu evde bir kadın yok, biliyor musun? Niye hiç evlenmedim? Anan gömüyordu lan, seni! Diri diri gömüyordu hem de! Kimse senin canını bir daha yakmasın, kimse sana bir daha dokunamasın diye bu eve bir kadın bile sokmadım ben! Şimdi de kalkmış, bana, ben gideceğim, diyorsun! Senin ağzını burnunu kırarım! Burada seni böyle, hayvan gibi seven bir baba varken, hiçbir yere gidemezsin!”[280]

Ahad geçmişte eşiyle yaşadığı kötü olay karşısında, oğluna karşı annesini kötülemektedir. Bunun karşılığında oğlunun annesini sürekli merak etmesi, babasıyla arasında problemlere sebep olmaktadır.

---

[278] Hakan Günday, *age.*, s.100.
[279] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.110-111.
[280] Hakan Günday, *age.*, s.113.

> “ Ve aklıma depo geldi. Ve aklıma, depodaki o hücre bölmesi geldi. Ve aklıma, o bölmeye çaktığım demir halka geldi. Ve aklıma, insanları o halkaya zincirlemeyi düşündüğüm geldi! Ve son olarak, aklıma, benim aklıma gelenin babamın da aklına gelmiş olabileceği geldi!“
>
> “ Öyle yaptın, değil mi? Zorla tuttun kadını! Zincirledin bir yere, orada öyle kaldı, değil mi? Sonra da kaçtı bir gece! Sen de düştün peşine! Zincirledin, değil mi? Bir hayvan gibi zincire vurdun karını! Bir köpek gibi bağladın annemi! Değil mi?“
>
> “ Dönüp bana baktı ve hiçbir şey söylemedi. Sadece hızlandı. Hem de bana baka baka! Galiba gülümsüyordu… Fotoğraftaki annem gibi…”[281]

Yaşanılan bu fikir çatışmaları, Ahad’ın baskısı ve şiddetinden doğmaktadır. Gaza, bu çatışmaların sonucunda karakterinde değişiklik görür. Bunun bilincinde olduğunu bile bile babasının karakterinden sıyrılamaz. O, artık babasının karakterine bürünmüş biridir.

5.4.2.3. Kendi İçine Dönme, Yalnızlaşma

Anlatının başından sonuna kadar aslında kendi içinde yalnızlaşmış bir kişi vardır. Babasının aşırı otoriter tavırları, babasının mesleğinden dolayı arkadaşları tarafından dışlanma durumu, annesizliğin verdiği duygusal boşluktan ötürü karşı cinse çabuk bağlanıp çabuk kopma hisleri vb. gibi sebeplerden yalnızlaşan bir kişi olarak Gaza, anlatının birçok yerinde yer alır.

> “ Sonra da, sıramı paylaştığm Ender hariç bütün öğrenciler bana yiyecekmiş gibi bakıyor ve o an saldıkları öfke korkusu, sınıfı cam açtıracak kadar dolduruyordu. Benden gerçekten de nefret ediyorlardı. Ondan emindim. Beni dövmek istiyorlardı.”[282]

[281] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.185-186.
[282] Hakan Günday, *age.,* s.32.

Babasıyla yaşadığı kazanın ardından 317 saat cesetlerin altında kalır. Yaşadıkları karşısında Cuma'nın sesi ona son kez duyulur ve onu terk eder. Bu durum onda büyük bir travma yaratır ve asıl yalnızlaşması bu olaydan sonra başlar.

> " Gaza! Sakin ol ve o çakmağı söndür. Sonra da gözlerini kapat ve nefesini tut. Aradığın sayılar 3 ve 15. Buraya düştüğünde saat 3'ü çeyrek geçiyordu ve bu, 12 saat önceydi. Sana son kez yardım ediyorum. Öyle görünüyor ki sesimi bir daha duyamayacaksın. Çünkü onu haketmiyorsun. Şimdi, bırak nefesini. Hoşça kal.
>
> Öyle mi? Beni burada yalnız mı bırakacaksın? Peki. Git. Ne istiyorsan yap! Demek, hak etmiyorum sesini! Tamam. Bırak beni burada! Siktir git!"[283]

317 saat kaldığı cesetlerin altından çıkarıldıktan sonra artık hayatta yalnız başınadır. Diğer insanlarla normal yaşamına devam etmeyi çoğu kez dener. İstanbul'da okumak olan hayaline kavuşsa bile bu durum onu tatmin etmez. Kendi başına aldığı kararlar doğrultusunda hayallerine veda eder. Soluğu hastanede alır ve yapayalnızdır.

> " Kendimi herkese kapatmış ve bütün kapılarımı içerden kilitlemiştim."[284]
>
> " Oysa benim için hayat, o çürüyen cesetlerle birlikte sona ermişti ve ben bunu fark edememiştim. Sıradan biri gibi, diğer insanlarla bir arada nefes alıp verme çabam sadece üç yıl sürebilmişti. Ne kadar uğraşırsam uğraşayım, geleceğe doğru yeterince hızlanamamış ve geçmişime yakalanmıştım."[285]

Yıllardır eksikliğini hissettiği morfin sülfata kavuşmak için hastaneden kaçmayı göze alır. Bir daha asla dönmem dediği cehenneme döner ve gerçeklerle yüzleştikten sonra hayata tamamen küser. Çünkü yıllardır bir yalanın içinde olan Gaza, annesinin cesediyle karşılaştıktan sonra Kandalı'dan kaçar ve bir daha asla dönmez. Uzun yıllar boyunca kendisini otel odalarına kapatır. Hiç kimseyle görüşmeden sekiz yılını geçirir.

---

[283] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.219.
[284] Hakan Günday, *age.,* s.289.
[285] Hakan Günday, *age.,* s.289.

> “ Yedi aydır oteldeydim ve müthiş bir disiplin içinde yaşıyordum. Yalnızlık derecem, tam da olması gerektiği gibiydi.. İnternet, kitaplar ve ben... Belki bir de aynalar...”[286]

Otel odalarında geçirdiği yıllarının ardından kendi benliğine yani Cuma’ya kavuşmak için Afganistan’a gitmeye karar verir. Yalnızlığına tek çare benliğine kavuşmak olduğunu bilir. Cuma’ya kavuştuktan sonra benliğine yani Cuma’ya veda eder ve hikayesini bitirir.

> “ Kendimi yere bıraktım. Oturdum. Güldüm. Sonra bir ses duydum. Tanıdık bir ses... Yıllardır duyamadığım bir ses... Sırf duymak için buralara kadar geldiğim bir ses...”[287]
>
> İyi misin?
>
> Evet.
>
> Yoruldun mu?
>
> Biraz.
>
> Yıllardır yoldasın... [288]
>
> “ Kalmayacaksın! Sana inanıyorum... Gaza... Ben gidiyorum.
>
> Biliyorum.
>
> Vedalaşalım mı artık?
>
> Hoşça kal Cuma.
>
> Hoşça kal küçük çocuk... Hadi, bitir artık sen hikayeni.
>
> Bitti zaten.”[289]

Gaza, yıllarca babasının baskısıyla, şiddetiyle büyür ve ardından onun yarattığı karakter ile başbaşa kalır. Bu yalnız kalış on altı yıl boyunca bir ızdırap olur. Fakat kendi benliğine dönüş kararı aldıktan sonra bu yalnızlık artık ızdırap olmaktan çıkar. Anlatının sonunda onun gibi göçer olan arkadaşına kavuşunca bu ızdırabı son bulur.

---

[286] Hakan Günday, *age.,* s.337.
[287] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.415.
[288] Hakan Günday, *age.,* s.415.
[289] Hakan Günday, *age.,* s.416.

5.4.3. Göreli Güvenlik Uzamı → Kültür(süz)leşme mi? İş birliği mi? Bütünleşme mi? Ayrışma mı?

Çok sayıda göç devinimini içinde barından *Daha*'da, okur iki farklı göç ortamıyla karşı karşıyadır. Öncelikle baba ve oğulun sınır ülkeden aldığı kaçak göçerler, transit ülke üzerinden Yunanistan'a yasa dışı yollarla girmek ister.

Buradaki göçerlerin göç etme sebepleri arasında çatışma ortamında olan uzamlarından kaçma isteği bulunmaktadır. Çatışma ortamından güvenlikli bir ortama gideceğini uman göçerler için bu süreç oldukça zorlu geçer. Anlatıda kişiler arasında bir ayrışma ve yabancılaşma söz konusudur. Çünkü kaçak yollarla geldikleri transit ülkede, onları düşündükleri kadar esenlikli bir ortam beklememektedir.

> " Nemli beton duvarlarında beliren tropikal haritalarla zemininde biriken göletlerin sürekli yer ve biçim değiştirdiği, daima sıcak bir tabut. Haftada en az üç kez patladığı için hep değiştirmek zorunda kaldığım bir ampulün ışığından çok örümcek ağları tarafından perdelenmiş gölgesiyle aydınlanan bir hücre. İnsan yıllandırdığımız mahzen..."[290]

Göçerler transit ülke üzerinden geçişlerini sağlayacağından, bu ülke kültüründen kopmamak ve bu süreci kolay atlatmak adına dilsel açıdan bir aktarım sağlama çabasında olurlar. Bu aktarımı gelen göçerlerin lideri olarak Rastin adlı kişi, Türkçedeki bazı temel cümleleri öğrenerek sağlamaktadır.

> " Bir zamanlar benim de okulda söz istemek için yaptığım gibi işaretparmağını kaldırıp konuştu.
>
> " Ben biliyor Türkçe."
>
> " Ben de" dedim. Güldü. Ben gülmedim. Sordum:,
>
> " Ne var?"
>
> "Ne zaman gidecek biz?"
>
> En azından cümleye benzer bir şey kurabiliyordu.
>
> " Adın ne senin?"
>
> " Rastin."

[290] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.57.

> “ Hepiniz Afganistan’dan mısınız?”
> “ Evet. Ama başka başka. Tacik var, Peştun var...”
> “ Sen hepsiyle anlaşabiliyorsun, değil mi?”
> “ Evet.”
> “ O zaman, sen benim tercümanım olacaksın.”[291]

Bu kısa süreli kültürleşme çabaları uzun sürmez. Gelen göçerlerin birbirleri arasında bireysel bir etkileşim olmadığı gibi toplumsal bir etkileşim de olmadığından tinsel, dilsel, ekinsel değişim ve yönelimlerin yaşandığı karşılıklı bir süreç olan kültürleşme olgusundan söz edilmemektedir. Buna rağmen göç edecekleri ülkeden beklentileri büyüktür. Egemen ülke ile bütünleşme ve kültürleşme inancı içindedirler. Fakat transit ülke üzerinden hedef ülkeye geçişte yaşanan kaza sonucu göç tamamlanamaz. Bu sebeple bütünleşme ve kültürleşme gerçekleşemez.

Yaşanılan kazadan tek kurtulan kişi Gaza olduğundan, bu serüvene yalnız devam etmektedir. Fakat anlatıda Gaza, yaşadığı tramvalar sonucu toplumdan soyutlanıp kendini izole eder. Egemen kültürden kopma durumunu, sahip olduğu arkadaşlıklardan soyutlayarak, kendini aylarca, yıllarca otele kapatarak gösterir.

> “ Eğer, hayatımı inşa etmekle o kadar meşgul olmasaydım, neredeyse üç yıl boyunca aynı odada kaldığım o çocuklarla daha çok ilgilenir ve onların bana sunduğu dostluğa karşılık verirdim. Ama yapamadım.”[292]

> “ Kendimi herkese kapatmış ve bütün kapılarımı içeriden kilitlemiştim.”[293]

> “ Yedi aydır oteldeydim ve müthiş bir disiplin içinde yaşıyordum. Yalnızlık derecem, tam da olması gerektiği gibiydi. İnternet, kitaplar ve ben... Belki bir de aynalar...”[294]

Yaşadığı bu yalnızlıktan sıkılmaya başladıktan sonra topluma karışmaya karar verir. Fakat toplumla bütünleşme çabasını farklı yollarla başarabilmeyi dener.

---

[291] Hakan Günday, *age.,* s.125.
[292] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.274.
[293] Hakan Günday, *age.,* s.289.
[294] Hakan Günday, *age.,* s.337.

Toplumsal yapıyı eleştirdiği linç girişimi üzerinden kişilerle işbirliği çabasına girer fakat bu durum da onun için uzun sürmez.

> " Linç, sadece birden fazla insanın yan yana gelip yumruklarını sıkması değildi. Toplumsal bir gerçekti! Sosyal antropolojide yeri olan bir hareket biçimiydi! Hatta bir biçimlendiriciydi! Toplum ve birey, çoğunluk ve azınlık ilişkilerinin düzenleyicilerinden biriydi. Kolektif bir haktı!"[295]

Yaşadığı uzamda yaptığı linç girişiminde aradığı huzuru bulamayan Gaza, yarım kalan göç serüvenini tamamlamaya karar verir. Yıllar öncesinde yerini, yurdunu terk edip gelen göçerlerin yaşadığı zorlukları görmek adına Afganistan'a yola çıkar. Bu yolculukta, kaybettiği toplumsal iletişimini, tinsel değişimini yeniden geri kazanır. Ayrıca yıllardır duyamadığı iç sesi Cuma'ya kavuşmak için umut doludur.

> " Batı'ya gitmek için Kandalı'daki depodan geçmiş olan, bütün o insanlar nereden gelmişse, ben artık oradaydım. Doğu'da."[296]

Yolculuk esnasında dilsel farklılıktan ötürü diğer göçerler ile iletişim kuramaz. Fakat onlarla bir bütünleşme çabası içinde olmaya gayret gösterir.

> " Bir çocuk ısırıyordu elmayı, bir ben... Sırayla yiyorduk. Kasanın ortasında oturuyordum. Etrafıma baktım. Herkesin elinde bir elma vardı. Ya ısırıyorlar ya da ısırdıklarını çiğniyorlardı. Biraz önce aramıza katılmış olan genç çift hariç... Onlar unutmaya alışmaya çalışıyordu. Terk ettikleri için yas tutuyorlardı.
>
> Bana elmayı vermiş olan adama dönüp " Teşekkür ederim" dedim. " Beni affettiğiniz için teşekkür ederim."[297]

Yollarını kesen eli silahlı adamlar tarafından alınıp götürülür ve iki ay boyunca kürek mahkumu olarak su kuyusu bulmak için çalıştırılır. Yarım kalan göç serüvenine devam etmesi için, o uzamda yaşayan kişilerle bütünleşme çabasına girer. Onların kültürüne ayak uydurup iletişim içinde olur. İşbirliği içinde yaşadığı için kendisini güvende hisseder.

---

[295] Hakan Günday, *age.*, s.361.
[296] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.398.
[297] Hakan Günday, *age.*, s.403.

> “ Ancak, ne denli çalışkan ve uysal bir köle olduğumu görünce, beni rahat bıraktılar. Neredeyse onlardan biri oldum... Hatta yağmacıların lideri olan adam, kuyudaki suyu görünce bana sarıldı ve istersem köyde kalabileceğimi anlatmaya çalıştı. Ama benim gitmem gereken bir yer vardı.”[298]

Bir hafta süren yolculuğun ardından nihayet yıllardır beklediği uzama kavuşur. Gaza artık Afganistan’a Bumiyan Vadisi’ne varır ve Cuma’nın ona anlattığı Buda heykellerine hayali de olsa kavuşur.

> “ İşte, karşımdaydı. Yüksek kayalıklarla çevrili ve ortasında ağaçların yükseldiği bir vadi. Oradaydılar! İki dev Buda heykelinin boş yuvalarını, durduğum yerden görebiliyordum.”[299]

Cuma’ya ve yıllardır hayalini kurduğu Buda heykellerine kavuşan Gaza heykellerin karşısında dururken 15 yaşlarından bir çocuk tarafından sol omzundan vurulur. Anlatıda anlatı kişisi Gaza’nın vurulduktan sonra, omzunda o sıcaklığı hissedip sonra ayağa kalktığını söyleyerek ölmediğini okura hissettirir. Gaza’nın, bu süreçte bütünleşme çabaları içinde olduğu ve gerçekte göç serüvenini tamamladığı bilinmektedir. Fakat bundan sonraki yaşamıyla ilgili bilgi olmadığından mutlak bir kültürleşme ya da bütünleşme olgusundan söz etmek mümkün değildir.

[298] Hakan Günday, *age.,* s.412.
[299] Hakan Günday, *Daha,* 1.Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.413.

SONUÇ

Göç olgusu, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler veya toplumlar bulundukları ortamdan, yaşadıkları olumsuz koşullardan uzaklaşmak, daha iyi imkanlara sahip olabilmek için çıktıkları bu zorlu yolda, tehlikeli ve umut dolu bir serüven yaşamaktadırlar. Yer değiştiren kişilerin yanı sıra, transit ülkeler, bu misafir oldukları veya kalıcı oldukları topraklardaki bireyler de göç olgusuna bir şekilde dahil olmaktadırlar.

Araştırmanın ilk bölümünde detaylı bir şekilde açıklanan göç olgusu, kişilerin farklı zorluklarla karşılaşıp farklı ihtiyaçlara yönelmesi ile başlamaktadır. Yapılan açıklamalarda da değinildiği üzere, göç kimi zaman bir hayatta kalma mücadelesi, kimi zaman da savaştan kaçma ya da bireylerin iş ve eğitim olanaklarına erişmek amacıyla yerini yurdunu terk etme olgusu olarak belirtilir.

Göçe ilişkin yapılan akademik çalışmalarda göç olgusu ile bu olguyu faal hale getiren göçmen ve mülteci kavramları günümüzde sıkça kullanılmaktadır. Her iki kavramın ortaya çıkış sebepleri, varılmak istenilen nokta ortak iken, tanımsal farklılıklar göstermektedirler. Bu sebeple birinci kısımda göç tarihine genel bir bakış yapıldıktan sonra göçmen ve mülteci kavramları ayrı başlıklar halinde açıklanmıştır. Buradaki asıl amaç, göçmen kavramına mensup bireyin bu kavrama sahip olmasının altında yatan sebebi ve mülteci kavramına mensup bireyin hukuki yönden yasal olmayan bir kavrama sahip olduğunu belirtmektir.

Günümüzde hala başarılı bir şekilde uygulanan göç kuramları vardır. Göç kuramları göçü anlamak ve anlamlandırmak üzere farklı disiplinler yardımıyla bu hareketi anlamak için birçok çalışmaya katkı sağlamaktadırlar. Geliştirilen bu yöntemler göç hareketlerini ve göç-göçmen ilişkisini açıkça ortaya koymuştur. Böylece sebep-sonuç açısından tartışmaya açık bu kavramlar göç kuramları ile daha kolay anlaşılmaktadır.

Bu araştırmaya da pek çok disiplin kaynaklık ettiği gibi popülerliği süregelen İbrahim Sirkeci ve Jeffrey H. Cohen'in hazırladığı Çatışma ve Göç Kültür Modeli, diğer kuramlara göre göç olgusunu daha anlamlı ve derinlemesine ele alır. Bu modelde anahtar kelime Transnasyonalizm'dir. Transnasyonalizm anlamından da anlaşılacağı gibi ulusötesi bir anlamı barındırdığı için göçe ilişkin meydana gelen her olayı veya insan hareketliliğini daha kolay algılanmasını sağlar. Bu modeli yazın alanında geliştirip birçok roman okumasında uygulayan Prof. Dr. Ali Tilbe'nin modeli de *Daha* romanına büyük kaynaklık etmektedir. Romanın anlama ve açıklama kısımlarında, yaşanılan göçün sebep ve sonuçları, kişiler üzerinde yarattığı etkiler, göçün tamamlanıp tamamlanamadığı durumu detaylı şekilde açıklanır.

Göçmen veya mülteci, her iki kavramda da göç olgusunun yarattığı etkileri bu modelde net görmek mümkündür. Modelin insani güvensizlik skalası ve çatışma skalası ile kişiler üzerindeki iş birliği veya şiddet unsurlarının doğurduğu sonuçlar daha net görülmektedir. İş birliği artıkça insani güvenliğin artacağı veya şiddet artıkça insani güvensizliğin artacağı görülmektedir.

Bir roman okuması olarak Hakan Günday'ın Daha romanı da çatışma ve göç kültürünü somut bir şekilde örnek verilebilecek bir romandır. Çünkü kahramanlarını göç veya mültecilik kavramları üzerinden derinlemesine ele alarak tüm duyguları okuyucuya hissettirerek adeta somut bir durum ortaya koyar. İnsani bir konu olan göçü, tüm insani duygularla ve bunları okuyucuya tamamen hissetirecek şekilde sunar.

Günümüzün en yaygın toplumsal sorunlarından biri olan mülteciliğin, insan kaçakçılığı ile birleşerek göçerlere yaşattığı zorlukları, baskı ve şiddet gibi durumları okuyucu bu romanda görmektedir. Baba ve oğulun yaşamlarının çatışması, babanın otoriterliği, oğlunun hayallerine kavuşma arzusu yaptıkları işin zorluğunu artırmaktadır.

Kaçak olarak gelen göçerlerin toplumsal veya bireysel açıdan uyum problemleri yaşamaları, yaşadıkları bu zorlu yolculukta onlara sıkıntı yaşatmaktadır.

Dilsel, tinsel, ekinsel değişim ve yönelimlerin yaşandığı bu süreçte umut ettikleri güvenlikli ve esenlikle uzama kavuşamazlar.

Yaşanılan olaylar sonucunda hayatta tek başına kalan Gaza, yalnızlığıyla başbaşa kalarak uzun yıllar geçirir. Fakat onun asıl kavuşmak istediği içsesi, benliği olduğu için ona kavuşmak adına, onlara gelen göçerlerin çektiği zorlukları çeker ve o yollardan geçip onların güvenliksiz olan uzamlarına gider. Orada benliğine yani Cuma'ya kavuşur ve hikayesini sonlandırır.

Sonuç olarak, günümüzün en büyük sorunsalı haline gelen göç olgusunun, hiçbir zaman sonlanamayacağı ve her devinimde aynı sorunları, zorlukları barındırarak göçmenlerin hayatlarını şekillendireceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Acer, Yücel, Kaya İbrahim, Gümüş Mahir, *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi,* Ankara 2010

Adıgüzel, Yusuf, *Göç Sosyolojisi*, İstanbul 2016

Akgün, Atıf, "Türk Edebiyatı Bağlamında Edebiyat-Göç İlişkisi ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme", *Göç Dergisi*, Cilt 2, Sayı:1, 2015

Akkayan, Taylan, *Göç ve Değişme,* İstanbul 1979

Aksoy, Zeynep, "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt 5, Sayı 20, 2012

Akten, Sevim, "Yazın ve Toplum İlişkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Yazın Toplumbilimi", Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, (4-5 Haziran) 1999

Asar, Aydoğan *Sosyal Haklarda Uyrukluk Sorunu,*Ankara 2008

Bozkurt, Oğuzhan, *Türkiye'de Mültecilik Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi,* Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017

Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Erişim Tarihi: 10.04.2019

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cadb902516ae6.62430279

Canatan, Kadir, *Göçmenlerin Kimlik Anlayışı,* İstanbul 1990

Castles, Stephan - Miller, Mark J. "*Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri",* Çeviren: Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul 2008

Doğan, Koray, *Göçmen Kaçakçılığı Suçu,* Ankara 2008

Durugönül, Esma, *Sosyal Değişme, Göç ve Sosyal Hareketler, Toplum ve Göç,* Ankara 1997

ECHO, *ECHO Tanıtım Belgesi*, Ocak 2017

Erözen, Ozan, *Ulus Devlet,* Ankara 1997

Faist, Thomas, *The Volume and Dynamics of İnternational Migration and Transnational Social Spaces,* Oxford 2000

Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir?*, İstanbul 1991

Gişi, İrfan*, Göksun İlçesinde Yaşanan Göç Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi* Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007

Goodwin, S.Guy, Mcadam, Gill/Jane "The Refugee İn İnternational Law'' Third Edition, Oxford 2007

Goldmann, Lucien, *Roman Sosyolojisi* (Çev. Ayberk Erkay), Ankara 2005

Günday, Hakan, *Daha,* İstanbul 2013

Gündüz, Mustafa, Yetim, Nalan, *Terör ve Göç,* Ankara 1996

Hobsbawm, J. Eric*, Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, İstanbul 1996

İnal, Tanju, *"Oluşumsal yapısalcı yazın eleştirisine uygulamalı bir yaklaşım: GOLDMANN'DAN RACİNE'İ OKURKEN"*, Cilt 1, Sayı 4, 1979

İşçi, Metin, *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme,* İstanbul 2000

Kaya, Hasan, *Göç Yolları ve Göçenlerin Sorunları,* İstanbul, 2003

Kıran, Zeynel ve Kıran, Ayşe, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Ankara, 2003

Koca, Salim, *Türklerin Göçleri ve Yayılmaları, Türkler,* Ankara 2006

Koçak, Yüksel, Terzi, Elvan, ''Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan etkileri Ve Çözüm Önerileri''*Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergis*i, Cilt 3, Sayı 3, 2012

Mazlumder, Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu, Mazlumder Kadın Çalışmaları Grubu, Mayıs 2014

Marrus, R. Michael, *The Unwanted European Refugees in the Twentieth Century,* New York 1985

Mutluer, Mustafa, *Uluslararası Göçler ve Türkiye,* İstanbul 2003

Ozankaya, Özer, *Toplumbilim,* İstanbul 1986

Oktik, Nurgün, ''Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği Toplum ve Göç'', ll. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara, 1997

Özcan, Mustafa, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku*, Ankara 2005

Özcan, Yusuf Ziya, İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar, (konferans tebliği, Bolo-Gerede, 6-7 Haziran 1997) İstanbul 1998

Özdemir, Murat, *Türkiye'de İç Göç Olgusu, Nedenleri ve Çorlu Örneği*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008

Özkalp, Enver, *Sosyolojiye Giriş,* Eskişehir 1990

Petersen, William *''A General Typology of Migration''* Amerikan Sociological Review, Vol 23, 1958, s.259-263: Aktaran: Savaş Çağlayan *''Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler''*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir 2007

Rittersberger, Helga Tılıç "Türkiye'de İç Göç ve Toplumsal Değişim", *Karizma* 2001

Sarı, Özgür, "Türkiye'de Göçün Ekonomi Politiği ve Suriyeli Sığınmacılar" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Cilt 4, Sayı 31, 2016
Shacknove, Andrew E. "Who is a Refugee" Ethics, Vol.95, No 2, January Oxford 1985

Sirkeci, İbrahim, Cohen, H.Jeffrey, Yazgan, Pınar, "The Turkish culture of migration: Flows between Turkey and Germany, socio-economic development and conflict". *Migration Letters*, Cilt 9, Sayı 1, 2012

Sirkeci, İbrahim, Erdoğan, M. Murat, Editoryal: "Göç ve Türkiye" *Migration Letters,* Cilt 9, Sayı:4, 2012

Sirkeci, İbrahim, Şeker, B. Dilara, Yüceşahin M.Murat, *Göç ve Uyum*, London, 2015.

Sirkeci, ibrahim, Zeyneloğlu, Sinan, "Türkiye'de Almanlar ve Almancılar". *Göç Dergisi,* Cilt 1, Sayı 1, 2014

Sirkeci, İbrahim,‘’Transnasyonel Mobilite ve Çatışma’’, *Migration Letters,* Cilt 9, Sayı 4, 2012

Stephan, Castles, Mark, J. Miller, *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul, 2008

T. C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Twitter hesabı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 15 Mart 2017, (erişim), https://twitter.com/ Gocidaresi/status/842031572027084800, 17 Mart 2017

Tilbe, Ali “Çatışma ve Göç Kültürü Modeli Bağlamında Göç Romanı İncelemesi: Yüksel Pazarkaya’nın *Savrulanlar*’ı. *Göç Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 2018

Tilbe, Ali ve Bosnalı, Sonel, (Ed.). *Göç Üzerine Yazın ve Kültür İncelemeleri*. London, 2016.

Tilbe, Ali ve Sirkeci İbrahim, “Editörden: Göç ve göçmen yazını üzerine”, *Göç Dergisi*, vol. 2, pp. 1-4, 2015.

Tilbe, Ali, “Göç Kültürü ve Çatışma Modeli Bağlamında Latife Tekin’in *Sevgili Arsız Ölüm*’üne Bir Bakış” Ali Tilbe ve Sonel Bosnalı .(Ed.). “Göç Üzerine Yazın ve Kültür İncelemeleri” London, 2016

Tilbe, Ali, “Göç Kültürü ve Çatışma Modeli Bağlamında Mathias Enard’ın *Hırsızlar Sokağı*” [Bildiri]. Ali Tilbe ve Ark. (Ed.). *The 5th Migration Conference, Harokopio University Athens, The Migration Conference 2017 Selected Proceedings, (23-26 August 2017),* London, 2017

Tilbe, Ali, “Göç/göçer yazını incelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli” [Bildiri]. Ali Tilbe ve Ark. (Ed). *3rd Turkish Migration Conference, Charles University Prague, Turkish Migration Conference 2015 Selected Procedelings* (25-27 June 2015), London, 2015.

Tilbe, Ali, « Albert Camus'nün *Veba (La Peste)* adlı Romanına Toplumbilimsel Bir Uygulama », Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, 4-5 Haziran Gaziantep 1999

Tilbe, Ali, Göç/göçer yazını incelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli", [Bildiri]. Ali Tilbe ve Ark. (Ed.). *3rd Turkish Migration Conference, Charles University Prague, Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*, (25-27 June 2015) London 2015

Tilbe, Ali, "Jean Paul Sartre'ın *Bekleyiş* adlı romanına Goldmann'cı yazın toplumbilimsel (oluşumsal yapısalcı,) bir yaklaşım", *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* içinde bölüm, Editör: Köksal Alver, Ankara 2004

Tilbe, Ali, *Yeniötesi Yazında Özkurmaca*, UK, 2019

Toros, Aykut, ''Sorunlu Bölgelerde Göç'' *Global Strateji Enstitüsü*, 1. Baskı, Ankara 2008

Uluslararası Göç Örgütü (IOM), *Göç Terimler Sözlüğü*, ed. Richard Perruchoud/Jillyanne Redpath-Cross, 2.Baskı, 2013

Üner, Sunday, *Nüfus Bilim Sözlüğü,* Ankara 1972

Yıldırım, Geyik, Selda, , ''Göç ve Afganlar: ''İstikrarlı Mülteciler'', *Göç Araştırmaları Dergisi*,Cilt:4, Sayı:2, Temmuz-Aralık 2018

Wallerstein, Immanuel, "Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu" Irk, Ulus Sınıf, İstanbul 2000

Yalçın, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Ankara 2004

Yücel, Tahsin, *Anlatı Yerlemleri*, İstanbul 1993